

सावरमती गुण शिक्षणकाव्य.

अर्द्ध शतक,

श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ.

श्रीमद् बुद्धिसागरल ग्रन्थभाषा ग्रन्थांक-३७.

साम्बरमती गुण शिक्षणकाव्य.

रचयिता.

शास्त्रविशारद ज्ञानाचार्य श्रीमद् बुद्धिसागर सूरीश्वरल.

अेक लुगासुती भददथी

प्रगत कर्ता,

श्री अध्यात्मज्ञानप्रसारक मंडळ.

(चंपागली-मुंबई.)

हा. लललुभाध करमयंद दलाल.

वीरात् २४४३.

विक्रम सं. १९७३.

सने १९१७.

किम्मत ०-६-०.

આવૃત્તિ પહેલી.—પ્રત ૧૦૦૦.

અમદાવાદ.

શ્રી ડાયમંડ જ્યુબિલિ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

નિવેદન.

ગુણદષ્ટિ વડે આશ્રવનું સ્થાન પણ સંવરપણે પામે છે એમ મહાપુરૂષો અનુભવપૂર્વક કહે છે અને તે સત્ય છે. જ્ઞાની અને અજ્ઞાની વચ્ચે ઘણાજ અંતર હોવાથી ‘ જ્ઞાની શ્વાસોર્ધ્વાસમાં કરે કઠિનકર્મનો નાશ ’ એમ કથાય છે. અને તે વાક્યની પ્રતીતિ-જ્ઞાનીઓની કૃતિના શુભ આશય તરફ ગુણાનુરાગદષ્ટિ થાય છે ત્યારે થાય છે.

મહાપુરૂષો ગમે તે સ્થિતિમાં હો-જંગલમાં કે વસતિમાં હો-પણ તેઓની દરેક પ્રવૃત્તિ જગતના-સર્વે જીવોના ઉદ્ધાર અર્થેજ હોય છે અને તેથી જ તેઓ ખરી ભાવદયાના પોષક કહેવાય છે.

જ્ઞાની-સત્યજ્ઞાની-ગુણપ્રાણદષ્ટિવડે ગમે ત્યાંથી પણ ગુણુ યાદી, પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષ દષ્ટાંતોવડે અન્યજનોને સ્વ-ગુણો પ્રગટાવવાને પ્રેરે છે અને તન્માર્ગે આ ગ્રન્થનું પ્રયોજન છે. શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજીએ “ સમુદ્ર વહાણુ સંવાદ ” ગ્રન્થ પણ આવાજ શુભ આશયવડે રચેલો છે અને તે આ મંડળે ગ્રન્થાંક ચોથામાં પ્રગટ પણ કરેલ છે તેવા શુભ આશય વડે આ ‘સાબરમતી ગુણુ શિક્ષણુ કાવ્ય’ શ્રીમદ્ ધુલ્લિસાગર સૂરીશ્વરે રચ્યું છે.

૪

શ્રીમદે આ કાવ્યનું સાધ્ય લક્ષ્ય તો ત્યાં રાખ્યું છે કે ‘સતીનું એહવું વર્તન હોય છે કે પતિમાં સતી તન્મય થઈ જાય છે’ ‘સ્ત્રીત્વ બદલી પતિરૂપ થઈ જાય છે’ જેમ આ સાગરમતી નદી સમુદ્રમાં જઈને પોતાના નામ તથા રૂપ બંનેને બદલી, સાગરરૂપ થઈ જાય છે; તેજ રીતે જગત્તા જીવેને આ કાવ્ય વડે ઘોષ અપાય છે કે આત્મા પરમાત્મ પતિમાં તન્મય થઈ જાય તેવી ગુણુશ્રેણિ ઉપર ચડે તો પરમાત્મસ્વરૂપમય થાય—પરમાત્મપદ પામે; જેમ બાહ્ય સાગ્ર-મતી સાગરરૂપ થાય છે તેમ.

આ વિષયના રસિક વિદ્વાનો આ ગ્રન્થની પ્રસ્તાવના લખવાને પ્રેરાય તો આ ગ્રન્થ ઉપર અનેક ભાષ્યો થાય એમ આ નિવેદનના લેખકને જણાય છે, કેમકે ગુરૂકૃપા વડે આ ગ્રન્થ સામાન્ય કાવ્યરૂપે લખાતો હતો ત્યારે અચાનક અમુક લીટીઓ ઉપર દૃષ્ટિ પડવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયો હતો અને તેથી તેની પ્રવૃત્તિમાં કેટલેક અંશે નવીનતા આવી જણાય છે. અને બ્યારે સંપૂર્ણ વાંચવાનો સમય પ્રાપ્ત થયો ત્યારે આ ગ્રન્થ ઉપર ખાસ લંબાણુ વિવેચન લખવાને જીજ્ઞાસા થઈ છે તેને માટે બીજો પ્રસંગ રાખી આ આવૃત્તિ માટે ‘રૂપિ’ નામે પ્રખ્યાત થયેલ હરજીવનદાસ શર્માના વિદ્વાન પુત્ર રા. ભોળાનાથ કે જેઓ શ્રીમદ્ ગુરૂવર્યના પરિચિત છે તે-

૫.

ઝોઝે લખી મોકલેલ પ્રસ્તાવના લેવાઈ છે તે ઉપર વાંચકોઝે ખાસ લક્ષ્ય આપવા જરૂર છે.

રા. રા. રામીઝે આ પ્રસ્તાવના લંખાણુ લખવા ધારી હોય તેમ તે પ્રસ્તાવનાની શરૂઆત જ્નેતાં જણાય છે પણ છેવટે ટુંકી કરી નાખી છે તે કદાચ અન્ય કરતાં પ્રસ્તાવના વધી પડે તેવા ભયના કારણે તેમ કર્યું હશે; પણ લંખાવી હત તેો અન્યકર્તાના આશયની માત્ર જાણી થઈ છે તેના બદલે સ્પષ્ટ દર્શન થાત. અસ્તુ હજુ આશા છે કે અન્ય વિક્ષાનો ખીજી આવૃત્તિના સમય અગાઉ કંઈ કંઈ લખવા પ્રેરાશે.

શ્રીમદે જે આશયથી આ અન્ય બનાવ્યો છે તેને ધ્યાનમાં રાખી ગુણુઆડી સજ્જનોઝે હંસવત્ દષ્ટિ રાખી, વાંચી, મનન કરી, તેમાં આપેલ શિક્ષણુને પોતાના જીવનમાં ઉતારી મનુષ્ય જીવંતીને સફલ કરવી. ગુણુરાગી જીવોને આ અન્ય અવશ્ય ઉપકારક થઈ પડશે; અને તેમ થશે તેો અન્યકર્તાનો પ્રયાસ સફળ નિવડશે તથા મંડળે પ્રગટ કરવાની પ્રવૃત્તિવડે જનસમૂહની જે કંઈ ચત્કિંચિત્ સેવા બજાવી છે તે સાર્થક લેખાશે.

મુંબાર્દ-ચંપાગલી.

માગસર ઘદિ ૧૦-૨૪૪૩
પાર્શ્વપ્રભુ જન્મતિથિ.

લી.

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલ.

શ્રી અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ તરફથી
પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થો નીચલા સ્થળોથી
વેચાણ મળશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડીંગ ઠે. નાગોરી સરાહ.
૨. મુંબઈ—મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કં. પાયધુણી.
૩. ,, અધ્યાત્મ જ્ઞાનપ્રસારક મંડળ ઠે. ચંપાગલી.
૪. પુના—શા. વીરચંદ કૃષ્ણજી ઠે. વૈતાળપેઠ.
૫. વીજાપુર—જૈન મંડળ.

મંડળે કયા ગ્રન્થો પ્રગટ કર્યા છે તે
માટે વાંચો પૃષ્ઠ ૧૬૬-૧૬૭-૧૬૮.

साबरमती गुणशिक्षण काव्य संबंधी.

॥ वक्तव्य ॥

सं. १८७२ ना जेठ सुदि ऐकमना रोजे अभदावाद मध्ये शेठ ककलभाधनुं उधापन पूर्ण थतां विहार कर्यो अने नरोडाभां मुकाम कर्यो. नरोडाथी वणाद आवतां त्रणु गृहस्थ शिष्यो विहारभां साथे होता. तेज्योनी साथे 'कुद्रत दश्योभांथी जेटलुं ज्ञान लेवुं होय तेदलुं लघ शकाय छे' ते संजंधी कुद्रतनां धणुं दश्योनां दष्टांतो तेमने आप्यां होतां. वणादभां आवीने विश्राम कर्यो. उपाश्रयना सामी साबरमती वहेती होती. साबरमतीने हेप्पीने तेना दश्यभांथी शिक्षणु संजंधी विचारो प्रकटाववानी स्फुरणु प्रगटी अने त्यां तत्सभये साबरमती गुणशिक्षणुकाव्य प्रारंभ्युं. अमारी जानगी नोधयुकर्मां तत्संजंधी जे जे दश्योना शिक्षणु विचारो प्रगटया तेने काव्य तरीके योज्या. वणादथी पेथापुर आववानुं थयुं त्यां पणु कंधक लप्पायुं त्यांथी उनावा, लीजोदरा अने भाणुसामां गमन थयुं. भाणुसामां आशरे सो काव्य लप्प्यां अने सभामि करी परंतु भाणुसाथी विज्जपुर आवतां तत्संजंधीं केटलाक नव्यगुणु शिक्षणु विचारो प्रगटया तेथी विज्जपुरमां

૯

આશરે પાંચસો બીજાં કાવ્ય લખાયાં તે તેમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં અને કાવ્યની પૂર્ણતા કરવામાં આવી.

સંવત્. ૧૯૭૧ નું ચોમાસું પેથાપુરમાં ત્યાંના સંઘના અત્યંત આગ્રહથી કર્યું તે વખતે ત્યાં સાબરમતી સંબંધી કન્વાલિમાં જે કંઈ લખાયું હતું તેને સાબરમતી ગુણુશિક્ષણ કાવ્ય પછી દાખલ કરવામાં આવ્યું છે.

સાબરમતી દૃશ્યોની લીલામાંથી જે કંઈ સાર ગ્રહણ કરવાનો છે તે તેમાં યથામતિ યથાશક્તિ આલેખવામાં આવ્યો છે; જેવું હૃદયમાં પ્રગટ્યું હોય તેવું જનોને આપવું એવા પ્રતિદાનના નિયમને અનુસરી કિંચિત્ પ્રવૃત્તિ થઈ છે તેમાંથી વાચકો સ્વસ્વચ્ચનુસાર જે કંઈ સત્ય ભાસે તે ગ્રહે એવી શ્લેષકની વિગ્નિ છે. સાબરમતી સંબંધી નવ્યગુણુશિક્ષણ, હૃદયમાં ભાવિમાં ઉદ્ભવશે તો પશ્ચાત્ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં સુધારો વધારો કરી શકાશે. હંસદૃષ્ટિને ધારણુ કરી સુગ્ર વાચકો સત્ય ગ્રહશે તો તેઓને આ કાવ્યમાંથી ઘણું મળી શકે તેમ છે. આ કાવ્ય લખવામાં સ્વપ્રરજ અદા કરવા કરતાં વિશેષ કંઈ કર્યું નથી. સાબરમતી ગુણુશિક્ષણ કાવ્યનો સર્વદેશીય મનુષ્યો ઉપયોગ કરે તેમ છે; કારણુકે તેમાં કોઈ ધર્મની સાથે વિરોધ નથી. સાબરમતી સંબંધી ગુણુશિક્ષણ ઉદ્દગારોના

૯

કવનને કાવ્ય તરીકે સ્વદૃષ્ટ્યનુસારે અમોઝે આલેખ્યા છે તેથી તેમાં કાવ્યલક્ષણની અનેક નયદૃષ્ટિઓની સાપેક્ષતામાં વૃદ્ધિ થાય છે પરંતુ વિરોધ આવતો નથી. મનુષ્યોમાં ગુણો પ્રગટાવવા-મનુષ્યોની ઉન્નતિ કરવા-મનુષ્યો, દેશસમાજ અને ધર્મની પ્રગતિ કરી શકે અને આત્માની શક્તિઓની વૃદ્ધિ કરી શકે એવો જ્યાં ભાવ હોય તેને ગદ્ય વા પદ્ય કાવ્ય કહેવામાં આવે તો તેમાં કિંચિત્ વિરોધ આવતો નથી, અને ઉલટું તેવાં કાવ્યોથી આધુનિક કાવ્ય પ્રગતિની દિશાનો માર્ગ ખુલ્લો કરી શકાય છે એમ સુચ, અનેક વિચારદૃષ્ટિ બિંદુઓથી અવલોકી શકશે.

સ્વહસ્તે આ કાવ્યની પ્રસ્તાવના લખવાના કરતાં અન્ય સાહિત્ય સાક્ષર બંધુઓ જે આ સંબંધી પ્રયત્ન કરશે તો તે ઉચિત ગણાશે એવું અવબોધીને અત્ર કિંચિત્ વકતૃત્વ આલેખવામાં આવ્યું છે.

શ્રીમાન્ માણસા સ્ટેટના આપોતકટવંશવિભૂષક રાઓળ શ્રીતપ્તસિંહજી દરબારે તથા વરસોડા સ્ટેટના આપોતકટ વંશવિભૂષક રાઓળ શ્રીસૂર્યમણજી દરબારે સાખરમતી કાવ્યનો મોટો ભાગ બહાર પડતાં પૂર્વે વાંચ્યો હતો અને તેથી તેઓ અત્યંત ખુશ થયા હતા. વિજ્ઞપુરના કવિવર દોલતરામ,

१०

वरसोडाना राजकवि प्रल्हादश्च तथा पंडित लोणानाथश्च
 वगेरे आ काव्य वाञ्छीने अत्यंत प्रभेद पाभ्या हता. पर-
गुणपरमाणुं पर्वतीकृत्य नित्यं, निजहृदि विकसन्तः
सन्ति सन्तः कियन्तः सन्तोनी दृष्टि गुणुभय होय छे तेथी
 तेओने सापरमतीगुणुशिक्षणु काव्यमांथी धणुं मणी शके
 तेमां कुंछ आश्चर्य नथी. विजपुरमां सं. १९७२ नुं योभासुं
 पूरुं थया षाद सापरमती काव्य पूरुं छपाछ गयुं; पश्चात्
 कार्तिक वदिमां विजपुरमां शेड भगनलाल कुंकुयंदने त्यां उद्या-
 पन महोत्सवना आमंत्रणुथी रहेत्रानुं थयुं. त्यांथी विहार
 करी महुडी थछ भागशर सुदि पांयमे प्रांतिजमां गुडपाहुका
 प्रतिष्ठा महोत्सव वगेरे कार्योमां भाग लीधो. त्यांथी भागशर
 सुदि ८ आठमे विहार करी वरसोडामां प्रवेश कर्यो. वरसो-
 डामां सापरमतीना कोडे ऐकलश्रुंगीना आश्रममां आवी सा-
 परमती गुणुशिक्षणु काव्यसंभंधी वक्तव्य लभ्युं.

वरसोडा ३

ले. लुद्धिसागर

૧૧

વરસોડા-સાબરતીરે એકલશ્રૃંગી આશ્રમ.

[સં. ૧૯૭૩ માર્ગશીર્ષ સુદિ નવમી.]

- વરસોડામાં સાબરતીરે આવતાં,
એકલશ્રૃંગી આશ્રમ દીડો બેશ જો;
વિવિધ જાતની વહિયો વૃક્ષો ઘણાં,
સ્થળ એકાન્તે ધ્યાને નાશે કલેશ જો. વરસોડામાં. ૧
- સાબરમતીની કુદ્રત શોભા દૃશ્ય છે,
ગાતાં મનહર પંખીઓ શુભ ગાન જો;
ઉચ્ચ ટેકરે આરોહી અવલોકતાં,
ભલું પ્રગટતું કુદ્રતતું મન ભાન જો. વરસોડા. ૨
- સર્પાકારે સાબર વહેતી શોભતી,
ધીમી ધીમી વહેતી દક્ષિણુ ધાય જો;
બેઉ કાંડે ગામો શહેરો ધારતી,
અદા કરીને ફરજ સદા શોભાય જો. વરસોડા. ૩
- સન્ત સાધુને પ્રભુભજનતું સ્થાન છે,
એકલશ્રૃંગી આશ્રમ આનન્દકાર જો;
ધ્યાન ધર્યું પદ્માસન વાળી ધ્યેયતું,
પૂર્ણોદ્ધાસે હૃદય ધણું ઉભરાય જો. વરસોડા. ૪

૧૨

યોગીઓને લાગે ભૂમિ યોગની,
 દષ્ટિ જેવી સૃષ્ટિ મન, સમન્વય જ્ને;
 આત્માનુભવચાની પ્રભુની એકતા,
 કરતો ધ્યાને એકાંતે સુખદાય જ્ને. વરસોડા. ૫
 શાન્તપ્રદેશે શાંતિ શિવ સુખ આપતા,
 નિશ્ચય તેમાં સંશય નહીં તલભાર જ્ને;
 વૈરાગીને વૈરાગે સહુ પરિણમે,
 ધ્યાનીને સહુ ધ્યાનપણે નિર્માર જ્ને. વરસોડા. ૬
 ધ્યાન કર્યું શુભ એકલશ્રૃંગી ઓટલે,
 ચઢતે પહોરે ચડતી આત્મપ્રકાશ જ્ને;
 અહીં અહીં વીર પ્રભુના જ્નપત્રી,
 આતમ તે પરમાતમ શુદ્ધ વિકાસ જ્ને. વરસોડા. ૭
 મંગલમય શ્રીવીરપ્રભુના શાસને,
 આત્માનન્દે ક્ષણ ક્ષણ વેળા જ્નય જ્ને;
 ધ્યુદ્ધિસાગર મંગલમાલા પામજ્ને,
 સર્વે ભવ્યો પામો ગુણ સમુદાય જ્ને. વરસોડા. ૮

ૐ શાન્તિ: ૩

વરસોડા-સાખરમતી તીરે એકલશ્રૃંગી આશ્રમ.
 ૐ તત્સત્.

૧૩

પ્રસ્તાવના.

ધણાં વર્ષથી પ્રસ્તાવનાના લેખકને આચાર્ય પ્રવર યુદ્ધિ-
 સાગર સ્મરિજનો પરિચય છે. કેટલાક
આચાર્યશ્રીની દિવસો તો એમની સમીપતામાં નિર્ગમેલા
ઓળખાણુ. છે. એટલે એઓશ્રીની કલમની અને આ-
 શયોની માહિતી કેટલેક અંશે હોય એ
 સ્વાભાવિક છે.

આ શરીર સાબ્રમતિના ઉપકંઠમાં જન્મ પામ્યું છે.
 એણે સાબ્રમતિના જળથી શરીરને વૃદ્ધિ
સાબ્રમતિમાં પમાડ્યું છે. હાલમાં પણ સાબ્રમતીના જળ-
પ્રેમ કેમ ? થી આ શરીર સ્થિતિ પામતું જાય છે.
 એટલે એ માતામાં પુત્રપણાએ પ્રેમ હોય
 એ સ્વાભાવિક છે.

કવિરાજ જગન્નાથે ભગવતી ભાગીરથીનું ગુણસ્તુતિ કાવ્ય
 લખ્યું છે. જે હાલ ગંગાલહરી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. એ ધણું
 ઉત્તમ અને રમ્ય છે. ગંગાના પુત્રને ગંગાસ્તુતિ લખવી એ
 યથાર્થ છે. ત્યાર બાદ દક્ષિણ મહારાષ્ટ્ર દેશના ગોદાવરિ સરિ-

૧૪

તાના અચ્યુતપાંડિત નામના એક પુત્રે ગોદાલહરી નામનું
 સ્તોત્ર લખ્યું છે. તે પણ સંસ્કૃત ભાષામાં
 ગંગાલહરી અને છે. જાણે ગંગાલહરીની હરિક્ષાઈ (સ્પર્ધા)
 ગોદાલહરી, કરીને એના કરતાં ઉત્તમતા દર્શાવવા એ
 સ્તોત્ર લખ્યું હોય એમ લાગે છે, અને
 થયું છે પણ તેમજ; કારણ કે એ સ્તોત્ર પૂરી પંડિતાઈથી
 લખવામાં આવ્યું છે. એના ઉપર ભાષ્ય જેવી ટીકા પણ
 એજ પંડિતે સ્વયં લખી છે. ગોદાવરિના પુત્રનો પરિશ્રમ
 ગોદાવરિ ગુણાનુવાદ માટે પ્રશંસનીય છે.

આજ કારણે મારી માતા સાબ્રમતિના ગુણાનુવાદ કરવા
 મારી અલ્પ છતાં પણ મતિ ઉક્કેરાઈ, અને
 સાબ્રમતી લહ- એક એવુંજ સ્તોત્ર લખવા આરંભ કર્યો.
 રીના આરંભ. તેમાંથી કેટલાક સંસ્કૃત શિખરિણી છંદો
 લખ્યા. તેમ ગુજરાતીમાં પણ નાનકડાં એક
 એ અષ્ટક પંચક જેવાં સ્તોત્રો લખ્યાં.

એટલામાં માર્ગશીર્ષે શુક્લા અષ્ટમીના રોજ આચાર્ય પ્રવર
 બુદ્ધિસાગર સૂરિજી વરસોડે પધાર્યા. એમનો
 એટલામાં સાબર સમાગમ થતાં સાબ્રમતી બાબતે કાંઈ
 કાવ્યનું સહજ લખ્યું છે ? એ વાર્તા ચર્ચાઈ. મહેં મારી
 દર્શન. માન્યતા પ્રમાણે જે લખ્યું હતું તે કહી

૧૫

દીધું. એવામાં એઓશ્રીએ જાતે બનાવી છપાઈ ગયેલા ફરમાવાળું સાબરમતી ગુણુ શિક્ષણુ કાવ્ય બતાવ્યું. એ મહે વાંચ્યું. વાંચતા કાંઈ નવીનજ ચમત્કૃતિ જોઈ. અને અત્યાનન્દા વેશથી પ્રસ્તાવના લખવાનું મહે કામ લીધું.

આચાર્યશ્રીએ પોતાનીજ પ્રચલિત માતૃભાષામાં સાબર-
મતી ગુણુ શિક્ષણુ કાવ્ય લખ્યું છે. તેમાં
જૂનું અને મંદાકાન્તા અને હરિગીત એ બે છંદો
નવું. મુખ્ય છે. તેમાં નવાયુગની નવી બહાર
રૂપે ગુજરાતમાં પરિમલ આપતી ગજલો

પણુ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. કવિતા રચના નવા વાતાવરણના પ્રભાણુ છે, કારણુ કે ભાષા કવિઓએ કવિતાના અનુપ્રાસની ફરજ માનેલી છે. પણુ વીસમી સદીના કવિઓએ અને આ-ચાર્યવર્તના તદ્દન સંસ્કૃત કવીશ્વરોએ એવી નિત્યતા માની નથી. એને માટે અમને કાંઈ તકરાર નથી. અમે તો એમ માનીએ છીએ કે જે બંદૂક નિશાન પાડે તેજ ખરી. બહારથી સુશો-ભિત બંદૂક હોય પણુ બહાર કરી નિશાન પાડી શકે નહિ તે નિર્ગંધા ઇવ કિંશુકાઃ ગંધ વસ્તુ પલાસ પુષ્પ જેવુંજ જાણવું; એમજ કવિતા બહારથી રંગી હોય છતાં હૃદય પટપર સચ્ચારિત્રની અથવા બ્રહ્મ ખુમારીની છાપ પાડી, કાચિક,

૧૬

વાચિક, અને આત્મોન્નતિ કરે નહિ એ કાવ્ય નિર્ગંધકિંશુક
સમાનજ જાણવાં.

**યાવાનર્થ ઉદપાને, સર્વત સંપ્લુતોદકે ।
તાવાન્સર્વેષુ વેદેષુ, બ્રાહ્મણસ્ય વિજાનતઃ ॥**

શ્રીર્ગાતા.

ચારે બાજુથી છસોછલ ભરેલું સરોવર હોય પણ તેમાં-
થી તૃષા છીપાવા ચોગ્ય જાળની આપણને
ખાસ કોની જરૂર છે. એમ સર્વ વેદગ્રન્થોમાંથી આત્માની
જરૂર. ઉન્નતિ કરવા લાયક ઉપદેશોની આપણને
જરૂર છે. આ ભાવના જાણે નજર આગળ
રાખીને આખું કાવ્ય લખ્યું છે. જુઓ—

મીઠા મીઠા કલરવ વડે વિશ્વને બોધ આપે;
મીઠા શબ્દો ગુણગણ ભર્યાં સર્વનાં ચિત્ત વ્યાપે.

હે દેવિ સાબ્રમતિ !

“ તું તારા મીઠા અતીવ મધુર શબ્દોવડે આખા વિશ્વને
એવો બોધ આપે છે કે, **ગુણગણભર્યાં** સહગુણના સમૂ-
હોથી ભર્યાં શબ્દો જાગ્યાં ચિત્તોમાં વ્યાપે છે; અર્થાત્ માનવ
માત્રને શ્રેયસ્કર હોઈ ગ્રાહ્ય હોઈ શકે છે, સરખાવે આ
શબ્દ જોડે ભગવદ્ગીતા—

૧૭

સત્યં પ્રિયં હિતં ચ યત્ ।

સ્વાધ્યાયામ્યસનં ચૈવ, વાઙ્મયં તપ ઉચ્યતે ॥

જે વાક્ય સત્ય હોય, પ્રિય હોય અને સર્વ જીવનું હિત-
કારક હોય તે વાઙ્મય તપ કહેવાય છે.
સત્ય અને મીઠા શબ્દોવડે શુક, સારિકાઓ માનવોને
મીઠાઈની આલ્હાદ આપી પ્રિય થઈ પડે છે. મીઠાં
મળાહ. જળ ઝરણાંના શબ્દો નૈસર્ગિક આનંદદાતા
થઈ પડે છે. વ્યાઘ જેવા અને હસ્તી જેવા
જનાવરોને ખુશી કરવા તેમના માલિકોના શબ્દો ધણાજ
ઉપયોગી થઈ પડે છે. એમ માનવોના મીઠા શબ્દો અંતઃક-
રણમાં એતપ્રોત થઈ તેને માર્ગે વાળી શકવા સામર્થ્યવાન
થઈ પડે છે.

આ તો એક વાક્ય માટે સામાન્ય વિવેચન છે. પણ
આખા કાવ્યમાં સાષ્ટ્રમતીનું અવલોકન, એનું વહન, એનાં
આબ્જૂઆબ્જૂનાં વૃક્ષના દેખાવ, એમાં બહારથી આવીને ભળતા
હજારો અન્ય જળઝરાઓ, વૃક્ષોપર ખીરાજેલાં પંખીડાંના
મધુરા મધુરા આલ્હાદ, કીનારા કિપરના ઉંચા મીનારા જેવા
પત્થરના અને મૃત્તિકાના પહાડોમાં પંખીડાંને રહેવાનાં સુખ-
કર ગૃહો, (ખીલો), નદીનો નિર્ગમન સમયે સ્ફુમ દેખાવ,

૧૮

તે ઉપરથી લેવાતો ઘોષ અને ઝેળ પ્રવાહ પાછો સ્થૂળ સ્વરૂપ ધારણ કરે છે તે શામાટે ? શાને લઈને ? આદિ આદિ કુદરત પ્રવાહ ધણેજ રમ્ય ચિતર્યો છે. તે સાથે માનવ જીવનને ઉચ્ચ બનાવનાર સદુપદેશ આલેખ્યો છે તે ખરેખર કાવ્યની ચમત્કૃતિ, તે કાવ્ય કર્તાની હૃદયક્ષેત્રદિશા

કાંઈ જૂનાનું સૂચવી આપે છે. નવાં વાતાવરણવાળાઓ
દર્શન. માટે જૂના લેખો હવે પ્રાયઃ આનંદ આ-

પનારા રહ્યા નથી. જેમાં પૌરાણિક લેખો હોય તેઓ હવે જેને ગ્રાહ્ય અને ઉપયોગી છે તેને માટે તો છેજ; પણ બુદ્ધિક્ષેત્રનેજ પ્રાધાન્ય માનનારાઓને એ લેખો આનંદ આપતા નથી. એ મહેં સ્વયં જોયું છે અને સાંભળ્યું છે. એને માટે અમે એકાદ ઉદાહરણ આપીએ છીએ. આ શ્લોક ગોદાવરી લહરીનો છે.

સ્ફુટં લોકે શાસ્ત્રેऽપિચનૃપસમાહીતજલતો ।

ઽધિકં પૂતં વિપ્રાહૃતમુદકમિત્યેષ નિયમઃ ॥

“હે ગોદાવરિ ! લોકમાં અને શાસ્ત્રમાં પ્રચલિત અને પ્રસિદ્ધ વાર્તા છે કે રાજાઓના ત્યાંના જૂની કદપના. પાણી કરતાં બ્રાહ્મણના હાથે લાવેલું પાણી પવિત્ર અને ઉત્તમ ગણાય છે. અર્થાત શ્રી

૧૯

ભાગીરથી ગંગાને ભગીરથ નામના રાજા લાવ્યા છે. એટલે ગંગાનું જળ ક્ષત્રિયના ત્યાંનું પાણી થયું, અને ગોદાવરીને કૃષ્ણ નામના ઋષિ લાવેલા હોવાથી તે બ્રાહ્મણનું લાવેલું જળ થયું. માટે અત્ર ગંગા કરતાં ગોદાવરીની ઉત્તમતા અતાવી છે. આવા હેતુને લઈ અચ્યુત પંડિત કહે છે કે ગંગા કરતાં પણ હે ગોદાવરિ ! તું અધિક પાવન છે. આ નિશ્ચયે હું તારી સેવા કરું છું, તારું સ્નાન કરું છું, તારા જળનું હું પાન કરું છું. ”

જો કે આ શ્લોકમાં કલ્પના ધણી સારી કરી છે. તે સમયના લોકોને માટે આ શબ્દ સામાન્ય કહી શકાય નહિ પણ નવા લોકો તો ભગીરથનું ગંગાનું એ પ્રકારનું લાવવુંજ પ્રથમ તો અસંભવિત છે એમ માને છે. માટે એમને માટે નવા રૂપે ઉપદેશ હોવો જોઈએ. ત્યાં જુઓ આ કાવ્યમાં-
નવા માટે નવું.

“ દહાડા ન સરખા કોમળા વહેતા જતા આ વિશ્વમાં,
ચડતીજ ત્યાં પડતી થતી પડતીજ ત્યાં ચડતી થતી;
જેવી અવસ્થા આવતી તેવીજ જીવો ભોગવે,
અભિમાન ધરવો ના ઘટે એવુંજ પોતે શીખવે. ૪૦ ”

૨૦

આ સાબરમતીમાં જ્યારે ચોમાસામાં જળ ખૂબ ભરાઇ આવે છે અર્થાત્ પૂર તેમાં આવે છે ત્યારે ચડતી પડતી. તે બન્ને કાંઠાઓમાં જળથી ખૂબ ભરાઇ જાય છે. પછી થોડા દિવસે એ પાણી ઈતરી જાય છે. આમ એક તરફ સાબરમતી પ્રતિવર્ષે ઉન્નત પણ થઇ જાય છે અને પાછી ઉન્હાળામાં તે તદ્દન શુષ્ક જેવી થઇ જાય છે. જ્યાં એક વખતે જળની ચડતી હતી ત્યાં ખીજ વખતે પડતી થઇ જાય છે. સાબરમતીને ધરણ ન હોય કે મ્હારે ઉન્નત થવું નથી અગર ધરણ ન હોય કે મ્હારે પડતી જોઇતી નથી. પણ શું કરે? સંસ્કારવશાત્ એ દશા એને ભોગવવીજ પડે છે. એમ માનવને ચડતી તથા પડતી સંસ્કારવશાત્ આવી રહે છે. ઉન્નત લોકોએ કુલાઇ ના જવું જોઇએ. તેમણે નિશ્ચય સમજવું જોઇએ કે પડતી આવશેજ, અને પડતીવાળાએ દુખમાં કુલાઇ પણ જવું નહિ જોઇએ કેમકે જરૂર ચડતી એક દિવસ આવશેજ.

આ કાવ્યમાં પ્રાયઃ સાબરમતીના ઘણા ગુણનું કર્તાએ શિક્ષણ લીધું જણાય છે. કેટલાક વિષયોનું વર્ણન કરી સોળમા છંદમાં જણાવ્યું છે કે આ સાબરમતી જળમાં પડેલા પત્થરોનું આકર્ષણ કરે છે તેમજ તે પ-

સાસંગ
માહાત્મ્ય.

૨૧

તથરોનું પરસ્પર ઘર્ષણુ કરે છે. નાના સરખા પત્થરો ખેડોળ હોય તોપણુ તેને ગોળાકાર રમ્ય બનાવે છે. એમ જ્ઞાનીજનો પોતાની પાસે આવેલા અજ્ઞાની મૂઢતમને પણ શિક્ષણુ આપી સુન્દર જીવનમય બનાવે છે. તેમજ આ નદી જડ પત્થરોની સંગત કરતી છતાં જડપણું સ્વયં સ્વીકારતી નથી; એમ જ્ઞાનીજનો જડબુદ્ધિવાળાઓ પાસેથી જડબુદ્ધિ સ્વીકારતા નથી.

જડ પત્થરોની અંદરથી નીકળેલાં જળનાં વહન થતાં ઝરણાંને પોતે આશ્રય આપે છે; એમ અજ્ઞાન ટોળાંમાંથી આવેલાંને અથવા દુઃખના ડુંગરોમાંથી આવેલાંને પ્રાસજન શરણુ આપે છે. અવનવાં ઝરણાંની સ્વીકાર કરી નદી વિપુળતા ધારણુ કરે છે. એમ ધણા જનોને આશ્રય આપી સુજન વિશ્વમાં વિપુલતા માણે છે. વર્ષાઋતુના પૂરમાં મળેલા માટીના ઢગલા જેઓ જળ પ્રવાહની આબૂખાબૂ હોય છે. તેઓને ધીમે ધીમે જળવહનિકા તોડી નાખે છે. એમ ધીમે ધીમે મર્યાદ રૂપ હાલમાં મનાતી પણ વાસ્તવિક અમર્યાદોને તોડી મર્યાદરહિત અર્થાત્ અપાર અહમ્કાવમાં યોગી થઇને બળે છે.

૨૨

આ કાવ્યની આ તો ઉત્થાનિકા છે, અર્થાત્ ટુંકમાંજ
વિવેચન લખી ગ્રન્થનો ઉદ્દેશ જણાવવો
વધુનો સમય જોઈએ. એટલે વધુ આલેખવાનો અવકાશ
નથી. એવો કેટલોક વિષય જવા બાદ

ખત્રીશમા છંદમાં દાતારનો ઉપર હાથ
એવો વિષય આવે છે. એનો ઉદ્દેશ એવો છે કે મોટા જ્ઞાની-
જનો પણ ભિક્ષા લેતી વખતે પોતાનો હાથ નીચો રાખે છે
ત્યારે સામાન્ય જન પણ જે દાતા હોય ત્યારે તેનો હાથ
ઉપર રહે છે. આનો ભાવાર્થ એટલો છે કે સુસ્ત માનવે યાચક-
ભાવને પ્રાપ્ત થવું નહિ પણ સદા દાનાઈ રાખવી એજ ભૂષણ
છે. દાના થઈ ઉચ્ચ રહે. ઉચ્ચ હોવા છતાં યાચકપણે નીચ-

દૈવ!!

ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. આમ છતાં પણ અહો
મોટા જનને ભિક્ષા માગવાનો સમય અને
સામાન્યનો ઉચ્ચ ભાવ. આ કુદ્રતનો કાયદો
એક વિચિત્ર રીતે વર્તે છે.

સ્પર્ધા—

નદી કહે છે હું વહન થાઉં છું. પ્રતિદિન આગળ વધું
છું, આથી વિશ્વમાં ઉન્નતિ પામી છું. અરે
સ્પર્ધા. માનવીઓ ! તમે માત્ર વાચ્યાર્થથી નહિ
પણ અનુભવાર્થથી આગળ વધો. માત્ર

૨૩

સંકલ્પના માત્ર વાણી વ્યાપારના કોટિ યત્નો કરેા પણ તમો ઉદ્ધમ કર્યા વિના આગળ વધી શકશો નહિ.

જળના પૂર વખતે આ નદી અશ્વતી ગતિ પ્રમાણે દોટ કરે છે. યન્ને કાંઠાઓમાં પણ જાણે પાણી ન માતું હોય એમ ભરપૂર જળ થઈ જાય છે. જેમાં અનેક પુહ્યુદો ઉત્પન્ન થાય છે. પણ તે સર્વ થોડા સમયમાં વિલય પામી જાય છે. તે સર્વની ક્ષણિકતા છે. માણસનું સામર્થ્ય પ્રગટ થતાં આવીજ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ ત્યાં ભૂલવું જોઈતું નથી કે એમાં અનેક પ્રકારની અનિત્યતા સમાઈ છે. “ગજરાજ અવાજ કરે કપરા પણ તે ગજરાજ ટળેજ ટળે; સુખસાજ ઝહાજ સમાન દિસે પણ તે સુખરાજ ચળેજ ચળે.”

આમ નદીના ધુધવાટ ઝટિતિ સમાઈ જાય છે. અરે ક્ષણભરના મેમાન ! તું ભૂલીશ નહિ. તું સુખમાં છકો નહિ. ફૂલીશ નહિ; થોડા વખતમાં તહારા લક્ષ્મીના અને યૌવનના ધુધવાટ દૂર થઈ જશે.

વળી પત્યાસમે છદે પૂજ્ય કહે છે કે સતીનું એવું વર્તન હોય છે કે પતિમાં સતી તન્મય થઈ જાય તન્મયતા અને છે. તે નારીનો એક દિન એવો આવે છે પતિવૃત્ત. કે તે સ્ત્રીત્વ બદલી પતિસ્વરૂપ થઈ જાય

૨૪

છે તે નારીદેહો હે બુદ્ધિને વિરમાવી દે છે. આમ સાબર નદી સમુદ્રમાં જઇને પોતાનાં નામ તથા રૂપ બંનેને બદલી બંનેને અટકાવી સાગર રૂપ થઇ જાય છે. આમજ સદ્ગુરૂ પ્રસંગે, સંતજન પ્રસંગે, સત્ સંગે, જીવ બહિરાત્મભાવ ટાળી શિવપદ સ્વીકારે છે. અધ્યાત્મદૃષ્ટિમાં જે જે ખેલોને યોગીઓ અંતરમાં અવલોકે છે તે સર્વને આ સાબરમતી બાહ્ય સ્વરૂપે વહી, દૃષ્ટાન્ત સ્વરૂપે રહી સિદ્ધ કરી આપે છે.

સ્વાશ્રય પ્રવૃત્તિ—

શુભ કાર્યના પ્રસંગમાં પ્રથમ કોઇની સહાય મળતી નથી પણ સ્વાશ્રય બને જે માનવ આગળ ઉપર આગળ ચાલ્યો જાય છે તો પછી તેને અનેક પ્રકારની સગવડો આવી મળે છે, અને અન્તે તે કાર્યમાં તે વિજયી નિવડે છે. આમ પ્રથમ સૂક્ષ્મ ઝરણુ રૂપે સાબર પ્રગટ થઇ. સામાન્યદૃષ્ટિથી

જેમશું તો એક બે અષ્ટકો બનાવવાં એકજ કાવ્યની પ્રબ- વિષય માટે ગહનતા સ્વરૂપે હોય છે તો પછી
ળતા અને તેમાં માત્ર એક નદીના ઉપર અવલોકન માત્રથી
કાંઇ જરૂર. લગભગ પાંચસો છસો હન્દાત્મક ગ્રન્થ આ-
લેખવો કાંઇ રમત નથી; એમ કૃત્રિમ હૃદય-
શાલીથી અને તેમ પણ નથી. કર્તાના હૃદયની ઉચ્ચતા,

૨૫

હૃદયમાં રહેલો રસ, હૃદયમાં રહેલી આત્મભાવના અને સ-
માજસેવા તથા પ્રેમ આદિ ગુણોની આધિક્યતા અંતરમાં
કેટલી છે તે તો કાવ્ય ઉપરથી સૂચિત થાય છે. વળી આ-
રંભમાં છનમછનતા અન્તમાં નિરસતા આમ પણ નથી. પરંતુ
તેને બદલે આરંભમાં સામાન્ય શબ્દોથી આરંભી પ્રતિ છન્દે
રસભાવના અધિક બળવતી થતી જતી જોવામાં આવે છે.
આવાં કાવ્યોથી સૌન્દર્ય જ્ઞાન, સ્વાત્મભાન, કવિતા દેવીનું તાન
આદિ જોવામાં આવે છે તે સર્વ હૃદયને પ્રમેદે છે.

માતૃભાષા—

આ સાગરમતી નિર્મળપણે વહી રહી છે. જળના
ભારે વેગમાં, પ્રવાહની ભરતીમાં, જળધોધના પ્રસંગમાં, પત્ય-
રાઓના સાથે સંઘટ્ટનકાળમાં અથવા શરહ્નકતુના નિર્મળ
પ્રસંગમાં અર્થાત્ પોતાના સુખાવહ કાળમાં અથવા આપ-
દકાળમાં પણ પોતાની અવ્યક્ત ધ્વનિરૂપ માતૃભાષાનો ત્યાગ
કરતી નથી. જ્યારે પોતાની માતૃભાષાનો ત્યાગ નહિ કરીને
અવ્યક્ત શબ્દોએ સદોદિત ગાન કર્યા કરે છે ત્યારે તેની
ભાષા માનવ માત્રને મધુરતમ લાગે છે. આવી રીતે માનવ
પણ પોતાની માતૃભાષાને સુખદકાળમાં અન્ય ભાષાઓના
સંસર્ગમાં અગર અન્ય ઓવા કે 'જે વખતે સ્વભાષાનું ભાન-

૨૬

માન-તાન ભૂલવું જોઈએ' એવા પ્રસંગમાં પણ ભૂલે નહિ તો તેની તેવી ભાષા અન્યને પણ પ્રિયકર થઈ પડે છે.

મને તો વધુ પ્રસંગ નથી પણ મારા સ્નેહી ડૉ. મહા દેવપ્રસાદ કંથારીઆકર કે જેઓ વિજ્ઞાની સ્વભાષાને આપી અમેરિકાની નવીન શોધ પ્રમાણે દરદો સાચવો. મટાડી શકે છે. તેઓ સખ્ય છે. ભાષાજ્ઞાન

તેમનું બહુ સાઈ છે. તેમણે મને કહ્યું હતું કે— “લોકમાન્ય દેશભક્ત મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી કે જેઓ ઈંગ્રેજી ભાષાના એરિસ્ટર છે; એમનું ઈંગ્રેજી જ્ઞાન ઉચ્ચ પ્રકારનું હોય એ સંભવિતજ છે—આફ્રિકાના પ્રવાસમાં સ્વદેશીઓના કષ્ટ નિવારણ પ્રસંગમાં એમણે અનેક ઈંગ્રેજો, જર્મનો, અમેરિકનો સાથે પરિચય કરેલો છે. અર્થાત્ એઓ સાથે ઘણો કાળ વ્યતીત કરવાથી સંસર્ગમાં પણ ઈંગ્રેજી જ્ઞાન કેટલું વૃદ્ધિ પામ્યું હશે? તે જાણવા જેવું છે—પણ તેઓ જ્યારે ગુજરાતી ભાષા બોલે છે ત્યારે એક પણ ઈંગ્રેજી શબ્દ ગુજરાતીમાં પ્રવેશ થવા દેતા નથી. આ કેટલી સંભાળ! હાલનાં તો કેટલાક અમારા આંધવો ગુજરાતી ભાષા બોલવા માંડે ત્યારે અર્ધદગ્ધવત્ અર્ધુ ઈંગ્રેજી અને અર્ધુ ગુજરાતી આમ ખીચડો કરી નાખે છે, ત્યારે ગુજરાતીઓ અને ઈંગ્રેજો બન્નેની

૨૭

ભાષાઓમાં તેઓ હાસ્યાસ્પદ જોવાય છે.” આમ ન થાય માટે એકજ ભાષા શુદ્ધ જોશે અને પોતાના દેશી ભાષાઓનાં દેશી ભાષામાં સેવા કરી દુઃખ ટાળો. તમારી માતૃભાષાનાં વચન શું અમૃત સમાન નથી? આ કાવ્યમાં આ વિષય પણ ઉદ્દેશો અતીવ આજી છે.

કર્તાએ આ એક ભાવાત્મક ઉત્તમ કાવ્ય લખ્યું છે એમાં સંદેહ નથી. આને હજી ટીકા ટીપ્પણુ વગેરેનું કામ છે. થોડા સમયમાં આ કાવ્ય હવે સમાજના કરકમળોમાં હાજર થશે. કોઈ સાક્ષરે આને હાથમાં લેવાની જરૂર છે.

પરસ્પરોપગ્રહ, જન્મભૂમિને ધન્યવાદ, સ્વાશ્રય પ્રવૃત્તિ, સ્વાશ્રયીને સાહાય્ય, પરમાર્થની યાત્રા, નવ કેટલાક કાવ્ય પરિવર્તન, નવરસે વહેવું, પ્રતિરોધકનો નાશ, વિષય. મનમેળથી ઠંડક, સ્વજાતિ મેળ, કુદ્રતિ ખરી શોભા, તાપથી કિંમત, દુઃખ પછી સુખ, સાગરમતી પ્રતિ લોકોની પૃચ્છા, સાગરમતીનો ઉત્તર, અવસ્થા ફરે છે, દાની ગવૈઆ, અર્થીનું પાસે આવવું, પ્રીતિથી પરસ્પર સામા જવું, ઉપકારમય જીવન આદિ આદિ ઘણા સારા વિષયો આ કાવ્યમાં ચર્ચાએલા છે. એના પૂર્ણ

२८

अपलोक्तनथी हृदयशालीने तो प्रमोद भणशे. पत्नी—

ज्ञानलव दुर्विदग्धं ब्रह्माऽपि तं नरं न रञ्जयति ॥

ज्ञान अणथी दुर्विदग्धने अज्ञा पणु शी रीते

उपसंहार, रंजन करी शके ?

मार्गशीर्ष शुक्ला १० १९७३. } ली०
पंडित बोणानाथ शर्मा.
वरसोडा.

ॐ अर्हन्मः

सावरमती गुणशिक्षण काव्य.

(राग मन्दाकिन्ता).

- ०डेती जीष्ठा कलरववडे जीलती भेधवृष्टि,
 ०डेती वेगे जलपुरवडे जेलती ओर सृष्टि;
 भीठा जीष्ठा कलरववडे विश्वने शीभ आपे,
 भीठा शब्दो गुणु गणु लयां सर्वनां चित्त व्यापे. १
- ०डेती वेगे जलपुरवडे लोकने जे जलुवे,
 शक्तिथोथी वडन करतां आत्मने रे उपाये;
 साची-पूरी प्रगति पथनी उन्नति तुर्त थाती,
 पूर्णात्माभां लहण्ड भनी लुवतां मुक्ति थाती. २
- ०डेती रङ्गीने जलणवडे विश्वने षोष आपे,
 ०डेशे जेओ प्रगति पथमां पूर्णताये ज व्यापे;
 ताङ्गोने श्रमणवडे पारमां रङ्गाय आपे,
 पाभे तेओ श्रमणवडे सत्यने पार वेगे. ३

૨

મૈત્રી થઈને પ્રગતિ કરતી વિશ્વને એ સુઝાડે,
 મૈત્રી થઈને કરણી કરવી સાધ્યની દૃષ્ટિ ધારે;
 નાવીકો સૌ ભ્રમણ કરતા નાવથી તૂજ મધ્યે,
 વિદ્યાયાને ઉપર તરતા લોક સંસારજલધૌ. ૪

રેતીઓના ઢગ બહુ કરી લોકને તું જણાવે,
 જેઓ યત્ને પ્રગતિ કરતા લક્ષ્મીથી તે સુહાવે;
 ગાડાં છોડી પથિકજનતા આશરો પાસ લેવે,
 આપે તેને જનભર મળે પાસ તેની રહે છે. ૫

આંદો ભાતુ પ્રતિકૃતિ ગ્રહી લોકને એ શીખાવે,
 સાચાં ચિત્તો ગ્રહણ કરતાં સત્ય તેજે સુહાવે;
 ખાડો ખોદે જલ બહુ દિયે દાનીનો પાઠ ખોધે,
 જેણે આપ્યું પુનરપિ અહો તેજ આપે પછીથી. ૬

હુષ્કાળોથી નરમ જગને રક્ષતી આત્મભોગે,
 ઉન્હાળામાં ગરીબ જનને આશરો પૂર્ણ આપે;
 ત્હોયે ઉંચું મુખ નહિ કરે માન ચિત્તે ન આણે,
 ત્હારી રીતિ ઋષિજન ચહે પાસ બાંધી મઠોને. ૭
 ઘોળાં ઘોળાં સરસવરણી સારસાં કંઠ બેસે,

૩

મૌની ધ્યાની શરણુ લહતા પાપવૃત્તિ બકો રે;
 મોટાઈની હદ શુભ ધરે આશરો ખૂબ આપી,
 સંતોથી તું ગુણગણુ લહી તેજથી તેમ સંતો. ૮
 ગાયો ભેંસો પ્રિયમનવડે ઘાસ કાંઠે ચરે છે,
 ગોવાળીયા વિવિધ રમતો બેશી કાંઠે રમે છે;
 શખ્દો રૂડા વિહંગ વદતું કુંદો ઉડી ભમે છે,
 આધારોને લઈ જલચરો શર્મકીડા કરે છે. ૯
 સાચી નેકી શુભજનવિષે પ્રેમ બે છે જ કાંઠા,
 સન્તોમાંહી સરસતટિની સત્યની ચિત્ત ંહેતી;
 તેને પામી સરસમનુજે પ્રેમઘેલા બને છે,
 ખાતાં પીતાં ગુણુ ગણુ અહો ! ખૂબ મસ્તી કરે છે. ૧૦
 આધારોને ગ્રહી જન અહો ! સત્યમાં ખૂબ મહાલે,
 આધારોથી અવનોતલમાં માનવો નિત્ય શોભે;
 આધારો લઈ સહુજન ચડે ખૂબ દુષ્ટાન્ત દેખો,
 આપે શિક્ષા નહીં ગુણુવડે માનતાં શીખ શાન્તિ. ૧૧
 આહા !! કેવી અગણિતજલે વારિધિમાંહિ બવે,
 પામી પૂરો નિજપતિ અહો ! આત્મને ત્યાં સમાવે;

૪

આહા !! થાતી અમર જીવને લિન્ન ક્યારે ન થાતી,
 આહા !!! હારી અનુપમકળા પાર લેહજ પામે. ૧૨
 શિક્ષા આપે ચરિત બળથી વિશ્વને મૌન ધારે,
 પૂરા સાથે પરમ રસથી મેળ સાચો કરીને;
 તેની સાથે ભર્ગો બહુ જવું ઐક્યરૂપે બનીને,
 નક્કી તેથી અમરજીવને જીવવાનું થવાનું. ૧૩

ન્હાનાઓ તો પ્રતિદિન ચહે મોટકાંનેજ ભાવે,
 મોટામેળે અમરજીવને પૂર્ણ શાન્તિ થવાની;
 સાચાભાવે પરમ રસથી પ્રેમ જેમાંજ થાતો,
 તે ત્યાં આવે બહુ દૂર થકી સાબ્ર એવું શિખાવે. ૧૪
 જ્યાં ત્યાં ચાલી નિજગતિથકી આત્મનું દાન આપે,
 જેવાં પાત્રો ગ્રહણ કરતાં તે સ્વરૂપે સુહાવે;
 તેવી રીતે સુજન જગમાં શીખ ચિત્તે ગ્રહીને,
 આત્મત્યાગે સકલ જગને દાન નિષ્કામ આપે. ૧૫

(હરિગીત).

જલમાં પડેલા પત્થરોને ઘર્ષતી આકર્ષતી,
 જડ પત્થરો પણ ગોળ થૈ શોભા મળતી આપતા;

૫

ચૂરા કરીને પત્થરોના રેતી સમ ઝીણા કરે,
 જડ પત્થરોની સંગતે ના જડપણું પોતે ધરે. ૧૬
 જડ પત્થરોથી નીકળ્યાં જે અરણ્ય તેને શરણુ દે,
 અરણ્યાં ઘણાંને ઝીલીને બહેતી છતી મોટી બને;
 મર્યાદ તેડો તોડીને મોટી થતી પટ પાથરે,
 નૈસર્ગિકી તવ આલ એ શિક્ષા સમર્પે નવનવી. ૧૭
 સન્તો મહન્તો જડજીવોને ખેંચતા નિજ મધ્યમાં,
 જડતા જીવોની ચૂરીને લઘુતા કરે નિજ શક્તિથી;
 એ જડજીવોની સંગતે ના જડ થવું ક્યારે ઘટે,
 એવી શિખામણુ આપતી નૈસર્ગજીવનને ધરે. ૧૮
 જડસમ જીવોથી ઉદ્દલવી બહેતા થવું પ્રગતિ પથે,
 જડસમ જીવોને શરણુ દઈ રવૈપુલ્ય ધરવું શક્તિથી;
 નિજ સમ જીવોને લેળવી નિજમાં સમાવી આલવું,
 મોટા થવાની યુક્તિ એ મર્યાદ તેડો તોડવી. ૧૯
 ખળખળ મધુરા શબ્દથી મોઝાંમિષે તું ડોલતી,

૧ તેડો—કીનારા ઉપરની ઉંચી માટીની દીવાલો-ભેખડો.

૨ વિસ્તારપણું.

૬

નવનવ તરંગે નાચતી લભરા જ મધ્યે ધારતી;
 બાળક યુવકને વૃદ્ધસમ નિજની અવસ્થાઓ ધરે,
 ઉપકંઠ બક પંક્તિમિષે કીર્તિ ધવલતા આચરે. ૨૦
 ભાષારસીલાશબ્દથી વહવું જનોની સાથમાં,
 ઉચ્ચાશયોની મોંજથી મસ્તો બનીને મહાલવું;
 નવનવવિચારે ચોજીને આનંદ લેવો નવનવો,
 અનુભવકળા આવર્તને નિજ હૃદયમાં ઉપજાવવા. ૨૧
 સરલાઈમાં બાળકસમા યુવકસમા જ પરાક્રમે,
 વૃદ્ધોસમા સ્થિરતાવડે ત્રણે અવસ્થાઓ ધરો.
 આ વિશ્વ મધ્યે ચાલીને યશ કીર્તિ ઉજળી ધારવી,
 શિક્ષણુ ત્રહો એ યુક્તિથી પ્રગતિપથે ઉન્નત થવા. ૨૨
 સ્વાર્પણુ દશા દેખી અહા ! આકાશમાંહિ ચંદ્રવો,
 બાંધ્યો અહાહા !! કુદ્રતે ચાંદો પ્રકાશી ઝગમગે;
 શુભ તારકોનાં ઝૂમણાં આકાશ ચંદ્રુએ ઝગે,
 પરમાર્થતા એવી થતાં લોકોજ શોભા એ લહે. ૨૩
 નિજ જીવનના વિસ્તારમાં નવ નવ સુધારા આચરી,
 સાને શિખવતી લોકને નવ નવ સુધારા પાઠને;

૭

આત્મોન્નતિ સુખશાન્તિના નવનવ સુધારા આદરો,
 અનુભવ કરીને જીવનના વિસ્તારમાં પગલું ભરો. ૨૪
 બહુ ભેરથી પાણી નવું આવી મલીનને ઘસડતું,
 બહુ ભેરવાળાપાણીના ભેસે મલીનતા બચ છે;
 દુર્ગુણ દોષો ગંદકી ટળતી અહા !!! એવા બજે,
 ૧માલીન્ય જૂનામાં થતાં નાસે જ નવ પાણીબજે. ૨૫
 બોલે સુધારો નહિ થતો બદબોધ ના ફેરે ટળે,
 પાણી નવું પ્રગટાવીને વહેવાથકી સહેજે ટળે;
 બહુ મલીન પાણી કાઠવા બહુ નવ વહાવો પાણીને,
 વિશ્વોન્નતિદેશોન્નતિધર્મોન્નતિ સુખકારણે. ૨૬
 જ્યાંથી નીકળતી ત્યાં અહો ! હા ! ઝરણુ જેવી શોભતી,
 પશ્ચાત્ત બીજાં ઝરણુથી ંહેતી જતી મોટી થતી;
 કુદ્રતતણે એ કાયદો ન્હાના થકી મોટું થવું,
 શુભ ધર્મ કર્મ સમાજની વૃદ્ધિતણું દૃષ્ટાંત એ. ૨૭
 ઉણ્ણર્તુમાંહિ શુષ્કતા થાતાં થતી લીલ જ ઘણી,
 ંહેતા પ્રવાહો અંધ ત્યાં બદબોધ છે સેવાલની;

૧ મલીનતા—મેલાપણું.

૮

જ્યાં શુષ્કતા સંકોચતા ત્યાં દુર્ગુણોની ગંદકી,
થાતી અહો ! મોટાઈની પાછળ વિપત્તિ આવતાં. ૨૮

૧૦હેતા પ્રવાહો પ્રગતિના ઇંધજ પડે દુર્ગુણ વધે,
૦હેતા પ્રવાહો નહિ રહે ત્યાં દોષની સેવાલ છે;
સેવાલને ધારણ કરી શિક્ષા મઝાની આપતી,
મર્યાદથી રહેતા જનોમાં દોષવણ કોય જ નથી. ૨૯

આ વિશ્વમાં કોઈ નથી દુર્ગુણ વિનાનું દેખવું,
દુર્ગુણ સદ્ગુણ કલ્પના નિજદષ્ટિના અનુસારથી;
આ વિશ્વની કુદ્રત અહો ! એવીજ ત્યાં આશ્ચર્ય શું ?
બહુ સૂક્ષ્મ દષ્ટિ દેખતાં નહિ ગમ પડે કુદ્રતતણી. ૩૦

ચાચક બની નીચી રહે ઉપર વહે છે વાદળાં,
જલદાન લેતી પૃથ્વી તે નીચી રહે છે તુજથકી;
દાતારની છે ઉચ્ચતા લેનાર નીચો થાય છે,
એ કાયદો કુદ્રતતણો શીખવે જગતના લોકને. ૩૧

૧ ૦હેતું પાણી નિર્મળું, ઠરતાં ગંદુ હોય;
સાધુ તો ૦હેતા ભલા, ઠરતાં ગંદા બોય.

૯

દાતારનો ઉપર હાથ.

તીર્થકરો નિજ હસ્તને ભીક્ષાસમે નીચો કરે,
દાતારનો ઉંચો રહે છે હસ્ત તે સમયે અહો !
દેવું અહો ! ઉત્તમ કહ્યું લેવું જ નીચું થઈ અરે !
નેસર્ગ કુદ્રત કાયદાને ફેરવી ના કો શકે. ૩૨

જલને ગ્રહણ કરતા રહે લોકો સકલ નીચા નમી,
જલ જંતુને એ કાયદો લાગે નહીં પ્રીત્યા અહો !
અંગાંગીને તન્મયપણું નીચા નમ્યાનું ત્યાં નહીં;
ન્યાં જીવવું જુદા પડી ત્યાં નમનરીતિ છે સહી. ૩૩
ગંગા મહી ને નર્મદા તાપીથક્રી સ્પર્ધા કરે,
સમૃદ્ધિથી મોટી થવા યત્નો ઉપાયો આચરે;
સ્પર્ધાખળે ઉત્સાહ ધીરજ લાગણી વધતી રહે,
ઇર્ષ્યા વિના સ્પર્ધા ભલી આત્મોન્નતિ વેગે વહે. ૩૪

સ્પર્ધા.

સ્પર્ધા શિખવતી લોકને સ્પર્ધા કરી આગળ વહો,
પાછળ પડે ક્યારે નહીં આગળ વહી સુખડાં લહો;
સ્પર્ધા ગુણોની પામવા યત્નો કરો કોટી ગમે,

૧૦

ઉદ્ધમથકી શ્રદ્ધાળુઓ આનંદની મેંજે રમે. ૩૫

પીધું ઘણું તવ પાણીને રાણા પ્રતાપે પ્રેમથી,
અવટંક શૂરો ટેકીલો તેથી થયો જગ ગાજીયો;
કુંભો હમીર ને વિજલદે તવ પાણી પીને રાખીયું,
નામે અમર જગમાં થયા લેહુ લહે છે લેદને. ૩૬

અંબોડ વરસોડા વિજાપુર શહેર પેથાપુર વળી,
મહુડી અનોડા રણશિંગા ઘાંટુ વગેરે ગામના;
રજપુત લિલ્લો રક્ષીયા આશ્રય મઝાનો આપીને,
પાણી શૂરું છાનું રહે ના ખીજ શૂરાનાં ઘણાં. ૩૭

જલપૂર સમયે અશ્વદોટે દોડતી ગહેતી જતી,
એ કંઠમાં માતી નહીં બુદ્ધબુદ્ધ ઘણા પ્રકટાવતી;
દુધવાટ કરતી જોરથી જડ અંખરાં તાણી જતી,
વાર્યું ન કોનું માનતી પાણી જતાં ધીમી થતી. ૩૮

સામર્થ્ય વધતાં સર્વની એવી અવસ્થા આવતી,
બુદ્ધબુદ્ધમિષે એ ક્ષણિકતા સહુની વહી દર્શાવતી;
દુધવાટ સરખા ના રહે કોના સદા દિલ જાણવું,
પાણી જતું સૌનું રહે એવું હૃદયમાં આણવું. ૩૯

૧૧

ચડતી પડતી.

દહાડા ન સરખા કોઈના ઠહેતા જતા આ વિશ્વમાં,
 ચડતી જ ત્યાં પડતી થતી પડતી જ ત્યાં ચડતી થતી;
 જેવી અવસ્થા આવતી તેવીજ જીવો ભોગવે,
 અભિમાન કરવો ના ઘટે એવું જ પોતે શીખવે. ૪૦
 જીવન ધરી પર કારણે ઠહેતી રહે છે દેશમાં,
 કંભુસ નહિ ક્યારે યને જલદાનની છૂટ જ ધરે;
 ઉપયોગ મનમાન્યો કરે ખૂરો ભલો સમતા વરે,
 જગ લોકને શુભ શીખવે આદર્શજીવનતાખળે. ૪૧
 પરમાર્થ કારણ જીવનતા ધરવી ઘટે સહુ જીવને,
 જેને ગમે તે લ્યો અને દો જીવનમાં જે જે મળ્યું;
 કાર્પણ્ય નહિ ધરવું ઘટે નિજમાં સકલનો ભાગ છે,
 ખૂરા ભલા ઉપયોગમાં નિજ જીવન ચાહે તે લહો. ૪૨

પરસ્પરોપગ્રહ.

જલદાનના ઉપભોગમાં સરખોજ હક છે સર્વને,
 નિજ શક્તિના અનુસારથી ઉપભોગ છે સહુને સમો;
 વાડ્યો ન કાંટાની ધરી અટકાવ કરવા કારણે,

૧૨

સરખા ગાણી સહુ જીવને દાની બની જગ જીવતી. ૪૩
 દૃષ્ટાંત એવું મન ધરે જે જે મજ્યું પરમાર્થમાં,
 કરવા જ તેનું દાન હક છે સર્વને લેવાવિષે;
 લેવું જ દેવું સર્વને નિજશક્તિના અનુસારથી,
 સહુનો સકલમાં હક્ક છે વાડો ન કાંટાની કરો. ૪૪
 જે જે મળે તે સર્વના માટે જ મનમાં માનવું,
 સાથે ન કો લેઈ જતું નિષ્કામથી દો દાનને;
 નદીના સમા બે ના થયા તો મનુજ થાતાં શું વજ્યું?
 વહેતા રહો આ વિશ્વમાં પરમાર્થજીવનકારણે. ૪૫
 મરૂભૂમિ માતાને ઘણા મુજ ધન્યવાદો બાણુવા,
 જન્મભૂમિને ધન્યવાદ.

સંતાન જેનાં સ્વાર્પણે શૂરાતને રાજી રહે;
 જે ક્ષાત્રકર્મી યોગીઓની બાણુ સાચી મરૂધરા,
 તે ભૂમિનાં સંતાન સાબર સમ અહો ! આશ્ચર્ય શું. ? ૪૬
 માતા સમાં બાળક કહ્યાં ને વડસમા ટેટા કહ્યા,
 શૂરી જણે છે શૂરને રજપુત જગમાં ગાજતા;
 તવ પાણીથી નિજ પાણીને રાખ્યું અહો ! નિજ આશ્રિતે,

૧૩

શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહથી સેવી સદા સફળી થતી. ૪૭
 મેવાડ મરૂધર પૃથ્વીમાં તવ પાસ મોટા પર્વતો,
 મોટાઈ તવ સમન્વતા મોટા થતા તવ પાણીથી;
 લોકો જગતમાં જાણવું શિક્ષા ગ્રહો એવી લલી,
 સન્તો સ્વયં લઘુતા ધરે મોટાઈ તેની જગ કરે. ૪૮
 પાણી અનન્તામણુ લઈ સાગરપતિ મળવા જતી,
 જલ મિષ્ટ તેને અધિમાં લેળી સકલ ખાઈ કરે;
 તેથી શિખામણુ આપતી જેને અહો ! મળવા જવું,
 સ્વાર્પણ કરી સઘળું અને તદ્ગુપતામય થઈ જવું. ૪૯
 તન્મય થઈ મળવું.

વર્તન સતીનું એહવું પતિને મળી પતિમય થતી,
 નિજ પૂર્વનું જે રૂપ તેને પાલટે પતિમય થતાં;
 નિજરૂપ ઋદ્ધિ અર્પીને પતિને મળી સતીયો રહે,
 પતિમય થવું સતીને ઘટે કુદ્રતતણો એ કાયદો. ૫૦
 શુભ જ્યેષ્ઠ માસે મેઘની વૃષ્ટિથકી વધતી રહે,
 ડહોળું વહે પાણી અહો ! કાઠવ ઘણો ધરતી વહે;
 નિજ વૃદ્ધિના આરંભમાં ડહોળાશ સહુ જનમાં થતી,

૧૪

પશ્ચાત્ સ્થિરતા આવતાં નિર્મલપાણું વધતું જતું. ૫૧
 પહેલીજ ન્યાંથી નીકળી ત્યાં સાજ કોની ના મળે,
 તોપણ ધરી ધીરજ સ્વયં આગળ વહી સ્વાશ્રય બળે;
 આગળ વહતાં ઝરણુ ઠહેળા આવીને તુજમાં લખ્યા,
 તેથી બની મોટી જગતને પાઠ સારો શીખવે. ૫૨
સ્વાશ્રય પ્રવૃત્તિ.

આરંભમાં કોઈ કાર્યમાં સહાયી બને નહિ આવીને,
 સ્વાશ્રયબળે પ્રગતિ કરે અન્યો લળે નિજ સાથમાં;
 માટેજ પહેલા સ્વાશ્રયી બનીને પ્રવૃત્તિ સેવવી,
 સાહાય્યકો અન્યો મળે પાછળથી જીગડાયદો. ૫૩
 સ્વાશ્રય સમું કો બળ નહિ આ વિશ્વમાં ન્યાં ત્યાં જુઓ,
 સાબરમતી પેઠે વહે જે સ્વાશ્રયી થઈને રહે;
 આરંભમાં અલ્પ પ્રવાહે સ્વાશ્રયે કાર્યો કરે,
 ઉત્સાહ શ્રદ્ધા ંતથી ને યત્નથી મોટા બને. ૫૪
 ઉપકંઠ ગામો પાસમાં ઠહેણાથકી ઠહેતી રહે,
 પશ્ચાત્ ઝટ પલટાઈને ઠહેણાથકી બળબળ વહે;
સ્વાશ્રયીને સાહાય્ય.
 રૂઢી શિખામણુ આપતી નિજ આશ્રયી પાસે જવું,

૧૫

સ્વાર્પણ કરી તેને પછી ખીજે પથે ગહેવું ઘટે. ૫૫

કે હિન્દુજન યાત્રાગુઓ આવે જ નહાવા કારણે,
શ્રદ્ધાબળે સ્તોત્રો સ્તવી નિર્મલ થવા ચત્નો કરે;
ખાવા અતીતો શંખને કુંકી કરે ગર્જારવો;
એ કર્મયોગિની દેવીની યાત્રા કરી આનંદ લે. ૫૬

પરમાર્થની યાત્રા.

પરમાર્થમાં સ્વાર્પણ કરી નિજજીવનથી જે જીવતા,
પૂજાય તે દેવીપરે આ વિશ્વમાંહિ જાણવું;
યાત્રા થતી પરમાર્થયોગીની અહો ! જગ જાણવું,
પુંકાય યશકીર્તિતણા શંખો જનોથી મહીતલે. ૫૭

સ્વાર્પણ કરીને જાંઠગી જે વિશ્વસેવા આદરે,
પૂજાય તે દેવીપરે સાબરમતી દે શીખને.
સહેલું અને સમભાવ નિષ્કામીપણું જ્યાં આવતું,
તે કર્મયોગી થાય છે સ્વાશ્રયબળે ઉદ્યમબળે, ૫૮
એ કંઠ ઉગે ઘાસ લીલુંછમ મઝાનું શોભતું,
૧ પાનોં ઉગીને પાસમાં શોભા મઝાની આપતી;

૧ ઉંચી લાંબી એક જાતની વનસ્પતિ થાય છે તેને ગુજ-
રાતમાં પાનોં કહે છે.

૧૬

કાંઠા ઉપર ઉભા રહી જોતાં મઝાની લાગતી,
જેવોજ જે જન રસ ચહે તેને જ તેવો આપતી. ૫૯
બગલાં ઉડીને આવતાં અન્યત્રથી તુજ પાસમાં,
જ્યાં પાણી પુષ્કલ બહે અહો ! ત્યાં યાચકો આવે ઘણા;
સંપત્તિની પાનેાં ઉગે શોભા જનોને આપતી,
માનવતણી પ્રગતિમયી નદી દૃશ્ય લાગે શોભીતું. ૬૦

‘આત્માનદીતું’ સીન લાગે દૃષ્ટિ જેવું તેહવું,
જેવોજ જે નર રસ ચહે તેવોજ લે તે દેખીને;
જ્યાં સ્વાર્થ પોતાનો સરે ત્યાં અન્યથી આવી જનો,
નિજસ્વાર્થ ખાંતે સાધતા સુકું થતાં ના કે રહે. ૬૧

જે ચક્રવાકી ચક્રવાક જ સત્રી સમયે ખોલતાં,
વિરહે નિવેશી કાંઠડે દીલનું અહો ! કંઈ ખોલતાં;
સત્રી રૂપી વિરહે વિયોગી જોડલાં કંઈ ખોલતાં,
સુણીને પરસ્પર શબ્દને ભાષા-પરાથી ડોલતાં. ૬૨

૧ આત્માનદીસંયમતોયપૂર્ણા, સત્યાવહાશીલતટાદયોર્મિ ।
તત્રામિષેકં કુરુ પાણ્ડુપુત્ર,નવારિણાશુદ્ધચતિચાન્તરાત્મા।।

૧૭

નવનવપરિવર્તન.

સાબરમતી શોભા ધરે નવનવ ઋતુમાં નવ નવી,
 શુભ નવનવા પરિવર્તને લાગે નહીં અળખામણી;
 જે જે સમે સંયોગ જેવો ઉદ્ભવે તે ઝીલતી,
 અભિનવ રસીલી થઈ જતી મૂલરૂપ કાયમ રાખતી. ૬૩
 સાબરમતી શિક્ષણુ ગ્રહી સમય પ્રમાણે ચાલવું,
 નવનવ સમયમાં નવનવાં પરિવર્તનોને ધારવાં;
 નવનવ ધરે પરિવર્તનો તે રસીક સહુને લાગતા,
 મૂલરૂપ કાયમ રાખીને તે વિશ્વમાંહિ જાગતા. ૬૪
 પરિવર્તનો બદલાય તેનો નાશ નહિ ક્યારે થતો,
 કુદ્રત્તણુ સંયોગને જે અનુસરીને ઝીલતો;
 દે શિક્ષણુ શુભ નવનવા સાબરમતી મૈાન જ ધરી,
 નિજદૃષ્ટિસમસૃષ્ટિ થતી રમણીયતા નવરસ ભરી. ૬૫
 શૃંગાર આદિ નવ રસે રંગી રસીલી શોભતી,
 જે નવરસીલા રંગીલા લોકે જ તેને ચોભતી;
 રમણીયતા નવલા જીવનમાં નવરસે વહેતી રહે.
 નવરસે વહેવું.
 આનન્દરસની આંખી ત્યાં એવું શિખવતી જગ વહે. ૬૬

૧૮

ગતિ પ્રતિરોધ કરતા પથરોનો ચૂરીને ચૂરો કરે,
પ્રતિરોધકનો નાશ.

મર્યાદાબંધક લેખકોનો ચૂરીને ચૂર્ણ જ કરે;
પ્રતિરોધકોને ચૂર્ણ સમ કરવા શિખવતી લોકને,
ગતિરોધકો ચૂર્યા વિના પ્રગતિ ઝટિતિ નહિ થતી. ૬૭
એક્ષો કરીને અનન્ત જલગિન્દુ મળી લેગાં વહે,
બહુ જોરની વૃદ્ધિવડે બહુ ભારને પણ ખેંચતા;
એક્ષો કર્યા વણુ વિશ્વમાં પ્રગતિ થતી નહિ કોઈની,
એક્ષો.

એક્ષો કર્યાથી પ્રગતિથી વહેતા રહે જગ લોક સહુ. ૬૮
વાદળથકી વૃષ્ટિ પડે દીધું જ તેવું આપવા,
નદી પાસ વાયુ દોડીને આવી ઘણું આલિંગતો;
પ્રેમિકીડા.

છોજો ઉછળતી કેલિથી જલમાં કુંડાળાં બહુ થતાં,
પ્રેમી મળે જ્યાં પ્રેમીથી ત્યાં પ્રેમકીડા એહવી. ૬૯
પ્રેમી મળે પ્રેમીથકી ત્યાં હર્ષ કલ્લોલો ઉઠે,
આનંદ નહિ આવણુ ખીજો તેથી કુંડાળાં થાવતાં;
ઠંડો થતો વાયુ મળી મન મેળથી ઠંડક થતી,

૧૯

મનમેળથી ઠંડક.

કાંઠે ઉભેલા લોકને ઠંડક કરે વાયુ ભલી. ૭૦

વાયુ મળી નદી સંગમાં મસ્તી કરે મન માનતી,

ઉથલાવવા યત્નો કરે છે નાવડાંને જોરથી;

મેળુ મળે મન મેળુથી ને અન્યને ઉથલાવતો,

નિજ મેળુપર તરનાર કોણુ જ ભાવ દિલમાં લાવતો. ૭૧

પાણી સજીવન પામવા ઉંડી ઘણી વહીને થતી,

ઝરણું સજીવન પામીને ખળખળનિનાદે વહી જતી;

સમજાવતી એ સાનમાં ઉંડા વહી હૃદયે ધણું,

પાણી સજીવન પામવું પ્રગતિ પથે વહેવું સદા. ૭૨

પાણી સજીવન પામતાં નિજજીવન નહિ સુકુ થતું,

ઉષ્ણર્તુસંકટકાળમાં ંહેણું સજીવન વહી રહે;

બહેણું સજીવન પાણીનાં પ્રગટાવવા ઉંડા થવું,

નિશ્ચય જગતના લોકને એ સત્યશિક્ષા આપતી. ૭૩

કાષ્ઠો ઘણા ઉપર તરે નીચે રહે પથ્થર ઘણા,

નહિ સંગ્રહે એ કાષ્ઠને ભેળો ભળે ના તેથકી;

એ તીરપર ઝટ કાઢતી ઝડ ઝાંખરાં કાષ્ઠો ઘણાં,

કાઢે જ કાઢવ તીરપર ને સાર મધ્યે રાખતી, ૭૪
સ્વબલિભેળ.

કુદ્રત્તણો એ કાયદો નિજબલિથી બલિ મળે,
વેબલિ ભેગા થઈ રહે પણ તન્મયે ના તે ભળે;
નિજ બલિમાં જે ના મળે તેનેજ દૂરે કાઢવો,
જગ લોકને એ કાયદાની શીખનો દેં લાડવો. ૭૫

જે ત્યાજ્ય કાઢવ મલીનતાસમ દૂર તેને કાઢવું,
નિજ કૃત્યથી શીખ દેઈને જગ લોકને જ સુધારતી;
શુભ સાર જે જે હોય તે નિજમાંહી રક્ષી રાખવું,
સમબલવતી શુભ સાનમાં આચારથી ઝટ અભિનવું. ૭૬
રંગે રૂપેરી દેહથી દીપે ઘણું જળ ઉછળે,
ન્યાં કુદ્રતી નિજ અંગની શોભા અહો ત્યાં વસ્ત્ર શું ?
શોભા સ્વભાવે અંગની સદ્ગુણુવડે સહુની થતી,
એ બોલ સહુને શીખવે ને ફેસનો દૂરે કરે. ૭૭

કુદ્રતી ખરી શોભા.

વસ્ત્રોવડે શોભાવવા જે ફેસનો નવ નવ થતી,
તેથી ખરો ના કાયદો ને માન શોભા નહિ ખરી;
હૈયા વિનાના બહુ જનો ભૂલે જ કૃત્રિમ ફેસને,

૨૧

સદ્ગુણવડે પૂજ્ય છે નિજ દેહ જગમાં જાણવું. ૭૮
 ઋષિયો મહંતો યોગીઓ નિજ જીવન સાદુ ગાળતા,
 બહુ મૂલ્ય વસ્ત્રો નહિ ધરે કુદ્રત જીવનથી મહાલતા;
 કુદ્રતજીવનને કુદ્રતી નિજ અંગ શોભા સાચવે,
 કિમ્મત ન આડંબરતાણી સુખ પન્થમાં વહેતા રહે. ૭૯
 તાપથી કિમ્મત.

ઉષ્ણર્તુ વૈશાખે ઘણી અંગે બને છે પાતળી,
 બહુ તાપ વિપત્તિ સમે બહેતી તદ્દા ત્હોંયે રહે;
 બહુતાપયોગે તાહારી કિમ્મત ઘણી જગમાં થતી,
 સાઈં ઘણું ઓછું થતાં કિમ્મત વધે છે લખગુણી. ૮૦
 દુઃખ પછી સુખ.

બહુ તાપની પાછળ અહો વૃષ્ટિ મજાની પામતી,
 બહુ તપ તપી પશ્ચાત્ કાયાની કરે પુષ્ટિ ઘણી;
 બહુ તાપ પાછળ શાન્તિ છે સુખ વૃષ્ટિની હેંલી થતી,
 નિજ શ્રેય માટે તાપ છે સહુ લોકને મન જાણવું. ૮૧
 વિપત્તિ સંકટ તાપથી જે જે તપે તે સુખ લહે,
 દુઃખો પડયા વણ સુખ નહીં કહેણી મહંતો એ કહે;

૨૨

બહુ તાપના ગર્ભે રહું છે જલ ઘણું શાન્તિ તણું,
 માટે જ જે જે થાય તે સુખ હેત જગમાં માનવું. ૮૨
 સાબરમતીને પૂચ્છતા લોકો હૃદયના ભાવથી,
 કેઈ વર્ષમાં મહારેલને લાવી જનોને પીડતી;
 પશુ પંખીઓ મૃત્યુ લહે ગામો તણાતાં તીરનાં,
 સાબરમતીપ્રતિ લોકોની પૂચ્છા.

પાણી અનન્તા મણુ અરે ખેંચી જતી ઝટ અખિંધમાં. ૮૩
 તું દેવી સમ થઈને અરે કેમ રેલ મોટી લાવતી,
 નારાજ લોકો બહુ થતાં ત્હારી અરે એ ચાલથી;
 મહારેલથી તુજ પર થયેલો ભાવ બહુ ઓછો થતો,
 હૃદ બહાર થાતાં પૂજ્યતા ઘટતી અહો મોટાતણી. ૮૪
 કારણ કહી તેનું ખરું સંશય વિદારો પ્રેમથી,
 આશય ખરા સમજ્યા વિના સંશય ઉઠે છે સર્વને;
 સાબરમતી પ્રેમે કહે ભાવે સકલ શ્રાતા સુણો,
 વહેવાય કુદરત કાયદે ત્યાં દોષ નહિ છે કોઈનો. ૮૫
 સાબરમતીનો ઉત્તર.

મહાવૃષ્ટિ જલથી ખેતરો બગડે અહો બહુ દેશમાં,
 તે પાણીને ભેગું કરી વહેતી રહું મહારેલથી;

૨૩

હદ પાર જલને અધિમાંહિ નાખી જગ સેવા કરૂં,
 બહુ લાભ અલ્પજ હાનિને કરતી રહી જગ સંચરૂં. ૮૬
 સમજ્યા વિના જગલોકનો ભાવ જ ઘટે છે જાણવું,
 ત્યાં દોષ કોને આપવો એ લક્ષ્યમાંહિ આણવું;
 સરખી સદા રહેતી નથી કે વસ્તુપર જન પ્રીતડી,
 સ્વાર્થેજ ભાવાભાવ છે બદલાય મનની કલ્પના. ૮૭
 પાણી અનન્તા મણુ અરે હું અધિમાં લેઈ જતી,
 ભરતી ભર્યામાં ફરજથી લોકો ન જ્યારે ખપ કરે;
 મોટાં તળાવો નહેરોમાં પાણી પડ્યું જે સંગ્રહે,
 મહારેલ ત્યારે નહિ થતી એ સમજવું બહુ રહેલ છે. ૮૮
 બહુ પાક ક્ષેત્રોમાં થતાં દુષ્કાળ પીડા અટ ટળે,
 નહેરો તળાવો ખોદીને જલ સંગ્રહે સમજુ જનો;
 સમજે નહીં તે લોકનો છે દોષ મોટો જાણવો,
 નિજ દોષ દેખે નહિ જનો પર દોષ કાઢે ભૂલથી. ૮૯
 ગામો તણાતાં રેલમાં ત્યાં ભૂલ કાંઠા લોકની,
 જે અગમચેતી વાપરે તે નહિ તણાતા રેલમાં;
 આ વિશ્વમાં એવી નથી પ્રવૃત્તિ જ્યાં દોષો નથી,
 બહુ લાભ અલ્પ જ હાનિએ પ્રવૃત્તિ સહુમાં શ્રેષ્ઠ છે. ૯૦

૨૪

સાબરમતીના બેલ એવા સાંભળી ખુશી થયા,
 ભૂલો નિહાળી આત્મની લોકો નિરૂત્તર થઈ રહ્યા;
 કુદ્રત્તણો એ કાયદો જે થાય છે તે શુભ લાણી,
 સન્તો ન દેખે દોષને કુદ્રત્તણા જ્ઞાની બની. ૯૧

ઉષ્ણર્તુમાં વીશ વર્ષ પૂર્વે કેંડ સમ વહેતી હતી,
 ઠીંચણુ સમી અધુના વહે કલિકાલમહિમાયોગથી;
 ઝાડી ઘટે વૃષ્ટિ ઘટે કુદ્રત્ અકલ ઘટના ખરે,
 નહિ એક સરખું કે રહે બદલાય સહુ કુદ્રત્ બજે. ૯૨
 નદી ઉપરે ભાનુ ફરી સમજાવતો ફરતાપણું,
 અવસ્થા ફરે છે.

ત્રણે અવસ્થા થાય છે એક દિવસમાં મહારી અહો;
 મોટાતણી એવી ગતિ ત્યાં અન્યનો શો આશરો;
 સાબરમતી તહારી તથા ત્રણે અવસ્થા થાય છે. ૯૩
 ત્રણે અવસ્થા સર્વની ત્યાં વાત શી ? છે ગર્વની,
 મમતા અહંતા ત્યાગીને નૈસર્ગ જીવન ગાળવું;
 સાબરમતીને દેખીને શુભ સાર મનમાં આણવો,
 પરમાર્થજીવનપ્રગતિમાં આનંદ અદ્વય માણવો. ૯૪
 નીચા નમીને ચાલવું બહુ શક્તિમન્તોને ખરે,

૩૫

પાછળ થકી ઉંચા થવું અવસર મળે કળચુક્તિએ;
મોટા આગળ અક્કડ ન રહેવું.

અક્કડ રહીને નાશ પોતાનો કદિ કરવો નહીં,
જ્યાં અધિક શક્તિ હોય ત્યાં નીચા નમી પ્રગતિ કરે. ૯૫
વર્ષાઋતુમાં રાત્રીમાં તમરાં મઝાતું ગાય છે,
એતો ગવૈયા તાહ્યરા ઉપકંઠમાં સોહાય છે;

દાનીયા ગવૈયા.

ડૂં ડૂં અને લેં લેં અવાજે ગીત ગાતાં દેડકાં,
ઉપજીવકો ને યાચકો ગાયન કરે છે દાનીનાં. ૯૬

તવ રેલ સ્વારી આવતાં લઘુ વૃક્ષ નીચાં થઈ જતાં,
નીચાં નમી ઉંચાં થતાં એ રેલના ઉતર્યા પછી;
અક્કડ રહી ના નમે તેને ઉખેડે મૂળથી,
એથી મળે શિક્ષણ બહુ જગલોકને મન જાણવું. ૯૭

જલપાન આદિ ઈચ્છીને આવે જ લોકો પાસમાં,
પશુ પંખી પાસે આવતાં જલપાન કરવા કારણે;
જે જે પ્રદેશે વહી રહી ત્યાં અર્થી પાસે જીવતા,
જેને જ જેની ખપ અહો તે આવતો તે પાસમાં. ૯૮

૨૬

અર્થીનું પાસે આવવું.

નિજ ગુણ ખપી જે જે હશે તે આવશે નિજ પાસમાં,
 જો!!! માલતી પાસે જતો ભમરોજ ગંધાકર્ષણે;
 સાગર તળીએ મૈક્રિતકો તે કાઢવા લોકો જતા,
 સાગર તળીએ પહોંચીને કાઢેજ બાહિર મોતીકાં. ૯૯
 પ્રત્યર્થીઓ નિજ ગર્જથી પાસેજ આવે ચાલીને,
 સામું જવું પડતું નહીં ગુણવંતને ગુણ યોગથી;
 આકર્ષણો ગુણબળે પાસેજ આવે અર્થીઓ,
 ઝટ ધમ પછાડો છોડીને શિક્ષા ત્રહો નદી પાસથી. ૧૦૦
 સાબરમતી બહુ પ્રેમથી સાગર પતિ મળવા જતી,
 વાટે વિસામો ના કરે એકાગ્ર મનથી ચાલતી;

પ્રીતિથી પરસ્પરનું સામા જવું.

નિજ ખ્યારીના આકર્ષણે સાગરપતિ સ્હામો જતો,
 છાંજો ઉછાળા હસ્તથી એ લેટીને લેગાં થતાં. ૧૦૧
 પ્રીતિ પરસ્પર સત્ય ત્યાં એનાં હૃદય ઉછળે ઘણાં,
 સામાં પરસ્પર દોડતાં બન્ને જણાં પ્રીતિ બળે;
 બન્નેવિષે જ્યાં પ્રેમ ત્યાં સત્કાર બળ આકર્ષણો,

૨૭

નૈસર્ગ રીતિથી થતાં ત્યાં બોલવાનું કંઈ નહીં. ૧૦૨

સામું પરસ્પર દોડવું નૈસર્ગપ્રીતિના બળે,

એ પ્રેમ કુદ્રત કાયદો શીખ્યો કદિ ના આવડે;

શીખડાવવા શા લોકને પતિપત્ની પ્રીતિ કાયદા,

નૈસર્ગપ્રીતિ કાયદા ત્યાં મેળના નહિ વાયદા. ૧૦૩

મળનારની શુભ પ્રીતિથી સામો પ્રભુ ઝટ આવતો,

દિલતાર મળતા તારને દિલના ઉઠેલા બાણવું;

નિશ્ચલ મઝાની પ્રીતિ ત્યાં દિલડાં પરસ્પર સાક્ષીઓ,

નૈસર્ગ આનંદ રસ મળે સ્વાભાવિકી પ્રીતિ બળે. ૧૦૪

સ્વર્લોકમાંથી અવતરી ઉપકાર કરવા અહિં લલી,

એવી થતી મન કલ્પના મરૂ દેશમાંથી નીકળી;

જલ ઋદ્ધિ ત્યાંથી લાવીને ગુજરાતમાં મોટી થતી,

ઉપકારમય જીવન.

કન્યા પરાયા કારણે અગ્નિ પતિ ગૃહ મ્હાલતી. ૧૦૫

ઉપકારજીવનમય લલાં નદી વૃક્ષ સન્તોનાં સદા,

પર હેત પ્રાણો ધારતા નિષ્કામતા ઘટ ધારતા;

કન્યાજીવન સાબર સમુ સંપત્ લહી પતિને મળે,

૨૮

સજીવન પતિ મળીને અમર થાતી પતિવૃત્ત જાળવી. ૧૦૬
સતી.

સાબર સમી સતીઓ જગત્માં ધર્મની શોભા ધરે,
અવટ'ક શૂરી ટેકીલી ઇર્ષ્યા ન મનમાં આવરે;
સાબરમતી નિજ પાણીથી શૂરા જનો પ્રગટાવતી,
સતીઓ તથા નિજ સત્વથી પ્રગટાવતી વૌર બાળકો. ૧૦૭
વક્રવહન.

વાંકી વહીને કારણે જગ વક્રતાને શીખવે,
કલિકાલમાંહિ વક્રતા ધાર્યા વિના જીવાય નહિ;
વૃક્ષા સરલા છેદાય છે વાંકાં ન છેદાતાં અહો,
વાંચાય છે સરલા જનો વાંકા જનો જીતી જતા. ૧૦૮
અતિશય થવું વાંકા નહિ અતિશય થવું સિદ્ધા નહીં,
જ્યાં જ્યાં ગતિ જેવી ઘટે તેવીજ ત્યાં તો રાખવી;
હૃદ્દ ખહાર સરલાઈ ધરે હાર્યાંજ હિંદુઓ ધણું,
જગમાં જીવ્યાની આશ તો શિક્ષા ધરે એ યુક્તિથી. ૧૦૯
માર્ગ કરીને વહેવું.

ખહુ પત્થરોમાં માર્ગ કરતી વિશ્વને એ શિખવતી,

૨૯

કઠીનાઈમાંહી માર્ગ કરીને ચાલવું સહુને ઘટે;
 દુર્લેઘ અરિયો લેદીને ત્યાં માર્ગ કરવો શૈયર્થથી,
 પાછા હઠી જવું નહિ કલિકાલમાં નિજપંથથી. ૧૧૦

જીવનપદ્ધતે વિસ્તારવો.

નિજ પદ્ધતે વિસ્તારવા ઉપકંઠ ક્ષેત્રો તોડતી,
 આંધાં બનાવી કોતરાં જલ વૃદ્ધિ દ્વારે જોડતી;
 જગને શિખવતી સાનમાં મોટા થતા જે જે જનો,
 તે અન્યના ભોગોવડે મોટા એ યુક્તિથી બનો. ૧૧૧
 ઠીંચણ સમા જલમાં રમી દેતાં જ ડુબકી બાળકો,
 તારૂ જનો ઉંડાણમાં ડુબકીતણે દે ક્ષાળકો;
 પાણી ભરે છે યુવતીઓ સ્નાનાદિ પુરૂષો આચરે,
 રંગેજ કાંઠે વસ્ત્રને છીપાઓ લઠ્ઠીઓ કરે. ૧૧૨

જલનો ઉપયોગ.

જલયંત્રનળથી ઘર ઘરે જલ જાય અમદાવાદમાં,
 ઈચ્છા પ્રમાણે વાપરે લોકો રહે આનંદમાં;
 તાપે તપેલા થાકેલા સાંજે જનો ખાતા હવા,
 આઓ હવા તહારી લલી તેને ન પહોંચે સો દવા. ૧૧૩

જેને ઘટે જે રીતથી ઉપયોગ ત્હારો બહુ કરે,
 ઉપયોગ જેનો બહુ થતો તેનીજ કીમત છે ખરે;
 ઉપયોગી થઈને વિશ્વમાં જે સર્વ જનને ખેંચતા,
 બહાલા અને તે સર્વના દૃષ્ટાંત એવાં બહુ છતાં. ૧૧૪

માતાની ઉપમા.

આ વિશ્વમાંહિ જલ વિના જીવાય કેને નહિ અરે,
 એ જલજીવન ધારી અને છે જીવન દાતા તું ખરે;
 સાબરમતી માતા કહે દુનિયા અહો તેથી ત્હને,
 માતા સમા બનવું ઘટે શિક્ષા જ આપે છે મ્હને. ૧૧૫

માતા સમા તીર્થકરો ને યોગીઓ સન્તો લલા,
 જીવાડતા જગ જીવને આનંદજીવનમયકલા;
 પૂજાય પહેલી વ્યંજનોમાં સ્વર્ સમી માતા ખરે,
 સાબરમતી શિખ દેં લલી મરીને જીવાડો સુખ ધરી. ૧૧૬

વધામણાં.

વર્ષા સમે વર્ષાદ સારો આવતાં જ વધામણાં,
 લોકો કરે છે ઠાંઠથી ત્હારાં મનોહર લામણાં;
 ઉપકાર કારક લોકની પૂજા જગત્માં થાય છે,
 ઉપકારનો લવ લેશ પણ ખાલી ન ક્યારે જાય છે. ૧૧૭

૩૧

દાતાર થઈ નિજ જીવનને અર્પણ કરે એ કારણે,
દાતાર વાદળ તુજ ઉપર ભમતાં ભમે જઈ વારણે;
આપેલું પાછું મળે છે.

વૃષ્ટિ કરે મન માનતી એ વાદળાંઓ ભાવથી,
આપ્યું મળે પાછું સકલ રૂપાન્તરે શુભ દાવથી. ૧૧૮
એ અભ્રઘટનાથી જનોને શિક્ષણે સાચાં મળે,
સ્વાર્પણ કર્યાની પાછળે દાતાર ભમતા પણ પળે;
ઉપગ્રહો પરસ્પરે આ વિશ્વમાંહિ પરવડે,
કુદ્રત્તણે એ કાયદો દાતારને દાની મળે. ૧૧૯
તવ ઉપર પૂલો બાંધીને લોકો કરે છે નિજ ગતિ,
ગાડી જતી ગાડાં જતાં યુક્તિથી વશમાં આવતી;
આ વિશ્વનો છે કાયદો જીતાય સહુ યુક્તિ બળે,
મંત્રો અને યંત્રો થકી પણ તંત્રનું બળ છે બહુ કળે. ૧૨૦
તંત્રનું બળ.

મંત્રો થકી યંત્રો વધે યંત્રો થકી તંત્રો વધે,
જેનીજ ન્યાં ઉપયોગિતા તે ત્યાં વધે છે ગુણ સધે;
મંત્રો અને યંત્રોવડે તંત્રોવડે સહુ વશ થતા,

૩૨

અશક્ય નહિ આ વિશ્વમાં કોઈ જ આત્મિક બળ છતાં. ૧૨૧
 તવ પ્રાણુથી ઉપકંઠમાં ઉગી વનસ્પતિયો ઘણી,
 તેના ગુણો બહુલા અહો તેથી જ છે સોહામણી;
 તવ ટેવ શિખી પ્રાણુ દે તે પણ અહો પર કારણે,
 વારણાં.

તેથી કરોડો વાર લોકો બચ છે તુજ વારણે. ૧૨૨
 ઉપકંઠમાંહિ લીંબડા ને પીંપળા આંબા ઘણા,
 શોભી રહ્યાં વૃક્ષો ભલાં જેમાંહિ છે ના કંઈ મણા;
 ડાળાં હલાવી પાંદડાં સત્કાર દે આવેલને,
 સાગર ગુણોથી ડોલીને ખેલે જ રૂડા ખેલને. ૧૨૩
 સંગતિ.

પરમાર્થીની સંગત કરે પરમાર્થતા દિલ આવતી,
 સંગત કર્યાંથી સ્વાર્થીની મન સ્વાર્થવૃત્તિ છાવતી;
 બળવાન વાતા વરણુની અસરોજ અન્યો પર થતી,
 માટેજ સત્સંગત કરો જેથી લહો સુખ સંપતિ. ૧૨૪
 આશ્રયીઓવડે થતી શોભા કીર્તિ.
 તવ તેંડમાં બાકાં ઘણાં તેમાં રહે પંખી ઘણાં,

વિચિત્ર પિચ્છાં રંગથી લાગે જ મન રળીયામણાં;
 તવ તેંડ રૂડાં પંખીયોના આશરે શોભી રહી,
 ગાવે પ્રભાતે ગીતડાં મધુરાં હૃદય 'વેદો સહી. ૧૨૫
 શોભા સદા આશ્રયતણી છે આશ્રયીથી જાણવી,
 આશીર્વાદી ગીતડે આશ્રય લલાઈ નવ નવી;
 જે આશ્રયોને આપતા તે કીર્તિ યશથી વ્યાપતા,
 શોભા મઝાની પામતા દુનિયાવિષે રહેતા છતા. ૧૨૬
 તવ તેંડ ઉપર વહિયો શોભી રહી પુષ્પોવડે,
 શુભગંધ પ્રસરે ઐદિશે શોભા ન એવી ક્યાં જડે;
 કવિ કીર્તિથી દાની યથા તેવી અહો તું શોભતી,
 શુભ કીર્તિ ઉજવલ પંખીડાંથી વિશ્વ જનને શોભતી. ૧૨૭
સંગતિનું પરિણામ.

પરિણામ તવ પાણી લહે રંગો મળે તેવું બની,
 તેથી શિખવતી લોકને પરિણામતા સોહામણી;
 પરિણામ પામે સર્વમાં તે વિશ્વમાં જીવ્યા કરે,
 પરિણામ શક્તિ મેળવીને માનવી જગ જય કરે. ૧૨૮

૧ આર્ય ઋષિયોના વેદોના જેવા આનન્દમય શબ્દના વેદો.

૩૪

રણસિંહપૂરા પાસમાં તવ તેંડમાં ઉજ્જવલ ^૧ખડી,
 અધુના નીકળતી યંત્રથી રત્નોઘ ધરનારી વડી;
 શિક્ષા જનોને આપતી ઉજ્જવલપણું કાર્યો કરી,
 ધરતા રહો નિજ ચિત્તમાં નિર્લેપતા વેગે વરી. ૧૨૬
 ક્રીધા વિના શોધો ઘણી દેખાય નહિ જે જે રહું,
 જે શોધતા તે પામતા એવું જ શાસ્ત્રમાં કહું;
 વિજ્ઞાનીઓ સાબરમતી તટ શોધ ખોળે બહુ લહે,
 ભાવી અનન્તો કાળ છે શોધો થશે જ્ઞાની કહે. ૧૩૦

નમ્રતાથી ઉચ્ચતા.

દ્વિરાજ રાત્રિરાજ ને વનરાજ પાસે આવતા,
 યાણી જ પીવાને કારણે નીચું જ શીર્ષ નમાવતા;
 તેથી શિખામણ એ મળે છે નમ્રતા સહુને ઘટે,
 નીચું નમ્યાથી ^૨જીવકની આપત્તિયો સર્વે મટે. ૧૩૧
 જે જે જીવાડે સ્વાત્મને તેને નમીને ચાલવું,
 આ વિશ્વને એ કાયદો સંરક્ષી જીવન ગાળવું;
 જે નમ્રતાથી ચાલતા તે આત્મજીવન પામતા,

૧ ચાક. ૨ જીવનારતી.

૩૫

સુખમાંજ ગાળે ઊંઢગીને સર્વ દુઃખો વામતા. ૧૩૨

જે તાડ ઉંચું બહુ વધ્યું પણ નમ્રતા તે ના ધરે,

તેથી ન શોભે તે જરા બહુવાતથી વેગે પડે;

જે નમ્રતા આંખા ધરે નીચા નમે કેરી ફળે,

ઉંચા ધરે છે નમ્રતા અકડાઈમાં નીચા ^૧શળે. ૧૩૩

મહુડી પહાડા પાસમાં ઝરણાં સદા ઝરઝર વહે,

ઝરઝર વહી શું! શું! કહે એ મર્મ તો જ્ઞાની લહે;

કુદ્રત્તણા પ્રોફેસરો ઝરઝરરવે રાજી થતા,

એ ઝરણુ ઝરઝર રવ સુણી તન્મયપણે ત્યાં થૈ જતા. ૧૩૪

આત્મપ્રદેશોમાં વહે આનંદ ઝરણાં જીવતાં,

સાબર શિખવતી લોકને દેખો હૃદયમાં દીપતાં;

એ અનન્ત જીવનજીવને ંહેતાં અનન્તામાં મળે,

આનંદધન પોતે બની આનંદધનમાં તે લળે. ૧૩૫

આશ્ચર્યોઆનું ઉન્નત જીવન.

ઝોરણુ પહાડા પાસમાં ઉગે મઝાના કેવડા,

પ્રસન્નવતા શુભગંધને ઉંચાઈમાં ^૨કરિ જેવડા;

૧ સડી નય છે-બગડે છે. ૨ હાથી.

૩૬

બહુ કેવડાની ઝાડીમાં હિંસક પશુઓ સુઈ રહે,
 ઠંડક મળે ત્યાં સિંહ સરખા આવીને શાન્તિ લહે. ૧૩૬
 તાપે તપેલા લોકને વિશ્રામ ઠંડક આપવી,
 આદર્શ બનીને શીખવે શાન્તિ મઝાની થાપવી;
 સખળાં અને નખળાં જનો કૂરો લહે જ્યાં આશરો,
 પરમાર્થમાં વ્યાપક બની આશ્રય બને છે તે ખરો. ૧૩૭
 દ્વારો સજીવન જ્યાં ઘણું ત્યાં આત્મશક્તિ કેવડા,
 ઉગી થતા મોટા સુગંધે વ્યાપતા શુભ પરવડા,
 ઝર ઝર વહે પાણી સજીવન ત્યાં અહો તે થાય છે,
 સજીવન ઝરણુ પ્રગટાવતાં લીલા ઘણી પ્રગટાય છે. ૧૩૮
 ઉષ્ણર્તુમાં વ્રીહિ ધાન્યનાં ક્ષેત્રો મઝાનાં શોભતાં,
 નીચાં નમી વ્રીહિ લોળીયાં શુભ નમ્રતાથી આપતાં;
 સાખરમતીમાં પાકીને શુભશાલી ભાવે ડોલતી,
 મંગલમયી જગમાં ભલી હું ભાવ એ દિલ ખોલતી. ૧૩૯
 ખેતી થતી બહુ ધાન્યની ઉષ્ણર્તુમાંહિ નાણુવું,
 આધાર તેથી સર્વનો દુષ્કાલમાં મન આણુવું;
 પાકે મનોહર ચીલડાં ટેટી બટાટા પેખશો,

૩૭

બહુ જાતનાં શાકો થતાં દરિયાવ દિલથી દેખશો. ૧૪૦
 નવનવપણે ઉપયોગી થૈ સંતોષતી સહુ જાતને,
 નવનવ શિખામણુ આપતી જગમાં વસેલી જ્ઞાતિને;
 આધાર સહુનો જે બને ઉપયોગી થૈ તે જ્ય લહે,
 સહુને જીવાડે નવનવે જીવને મહાયશ તે વહે. ૧૪૧

કોમળતા અને ધીરતા.

માખણુથકી કોમલ ઘણી પત્થરથકી કાઠી ઘણી,
 ઘન પત્થરોને ભેદતી સરલાઈથી સોહામણી;
 શીતળ સ્વભાવે શોભતી નીચી સ્વભાવે આલતી,
 બનીને જગતમાં યોગિની હસીને મધુરું મહાલતી. ૧૪૨
 શિખવાડતી જન જાતને મનમાં ઘણું કોમળ થવું,
 મેરૂ સમા કાઠ બની દુઃખો સહીને થોભવું;
 સરલાઈ મીઠા હાસ્યથી આનંદજીવને જીવવું,
 શીતળ સ્વભાવે શોભીને નિજ જીવન ંહેવું નવનવું. ૧૪૩

સેવાધર્મની મહત્તા.

સૌની સેવા નિશ્ચિન કરે અન્ય ખીણું ન ખોલે,
 તહારી જોડી જગ નહિ મળે કોઈ આવે ન તોલે;

૩૮

સૌની સેવા નિશ્ચિન કરી સાબરે આંક વાળ્યો,
 આ હા ત્હાડું જીવન સફળું વેગ રૂહેવે ન ખાળ્યો. ૧૪૪
 બહાલી સૌના હૃદય ઘટમાં પ્રેમની પૂર્ણ દેવી,
 સંતોએ તો મન વચવડે પ્રેમથી પૂર્ણ સેવી;
 વેદો ત્હારા અવનીતલમાં વ્યક્ત શબ્દો ઉઠેલા,
 નાદબ્રહ્મે રવરવ વિષે રાગ ભાવે રટેલા. ૧૪૫
 સેવા સેવા વણુ નહિ કશા વિશ્વમાં અન્ય સેવા,
 સેવા દેવા અનુભવ ખરો જીવને મિષ્ટ સેવા;
 સેવામાંહી જીવન સઘળું ગાળવું ધર્મ સાચો,
 સેવા કીધા વણુ જગ અહો અન્ય છે ધર્મ કાચો. ૧૪૬
 ઉઠો સર્વે અવનીતલમાં મંત્ર સેવા જગાવો,
 સારી સેવા અખિલ જગની જન્મનો દ્યોજ લહાવો,
 સેવા રૂપી જીવન વહવું સાબરે એ શિખાવ્યું,
 આદર્શી થૈ મુજ ઘટ વિષે સત્ય એ તત્ત્વ ભાવ્યું. ૧૪૭
 ખાકી જીવ્યું વ્યર્તાત કરવું વિશ્વસેવા કરીને,
 એવું નક્કી નિજ દિલ ધર્યું પ્રેમભાવે ભરીને;
 જીવ્યું થાતું સફળ જગમાં વિશ્વસેવા કર્યાથી,

ૐ

જીવ્યું થાતું સફળ જગમાં સર્વ પાપો હર્યાથી. ૧૪૮

દેવો જેવા મનુજ કરવા પાઠ સેવા શિખાવી,
આદર્શી થૈ મહીતલવિષે પ્રેમ પાઠો લાણાવી;
મીઠી સેવા પ્રભુપદતાણી પ્રેમ ક્યારી મઝાની,
સર્વે પાપો હરણુ કરતી પૂર્ણ પ્રેમેજ માની. ૧૪૯

કુદ્રત ખેલો અનુભવ ઘણા આપતા જ્ઞાનિઓને,
કુદ્રત દૃશ્યો જગ મદ હરેતાન દે તાનીઓને;
જે જે કુદ્રત રસ દિલ લહે સેવનામાં રહે તે,
સેવા કુદ્રત શિખવતી ઘણું જ્ઞાનયોગે વહે જે. ૧૫૦

જ્ઞાનીઓને અનુભવ ઘણો આવતો જ્ઞેયયોગે,
દૃશ્યો સઘણાં અનુભવ દિયે સેવના ધર્મ ભોગે;
શીખ્યું સાચું અનુભવ કરી કુદ્રતી દૃશ્ય દેખી,
થાઓ ખીન્ન અનુભવ ઘણા કુદ્રતી દૃશ્ય પેખી. ૧૫૧

પરહિતાર્થ જીવન.

વિશ્વાર્થે તું જીવન ધરતી વિશ્વને એ શિખાવે,
વિશ્વાર્થે હો જીવન ધરવું વિશ્વમાં પૂર્ણભાવે;
સ્વાર્થે જીવે નફ્ટ મનુજો સન્ત તો અન્યમાટે,

૪૦

દેખો વૃક્ષો પરહિત લાણી જીવતાં શીર્ષ સાટે. ૧૫૨
 વાતો વાયુ પરહિત લાણી ચંદ્ર ભાનુ પ્રકાશે,
 લેવું દેવું પરહિત લાણી સર્વ માટે સમાસે;
 પોતાનું સૌ જગહિતલાણી વર્તને જે ધરે છે,
 તેનું જીવ્યું સફળ જગમાં વિશ્વ તેને રમરે છે. ૧૫૩
 સૌથી મોટો અવર્નોતલમાં ધર્મ એ ચિત્ત ધારે,
 વિશ્વાર્થે સૌ જીવન ધરવું નિઃસ્પૃહી થૈ વિચારે;
 ઇચ્છાઓ જે અશુભ જગમાં સ્વાર્થમાટે વહે છે,
 જીવ્યો ના એ જીવન ધરતાં પાપ દોષો લહે છે. ૧૫૪
 નિષ્કામી થૈ પરહિત લાણી જીવવું આત્મભોગે,
 મૌની થૈને જગહિત લાણી જીવવું ધર્મ યોગે;
 જાણી એવું હૃદયઘટમાં જીવવું વિશ્વ માટે,
 આલેખીને હૃદયપટમાં જીવવું ધર્મ વાટે. ૧૫૫

કુદ્રતીસાથી.

ઉન્હાળામાં રજ બહુ ઉડે વાયુ વંટોળીયાથી,
 વિપત્તિમાં નહિ દુર જતો કુદ્રતી જેહ સાથી;
 ધૂળો જેવી અધર ઉડતી ઉચ્ચ કેવી મઝાની,

૪૧

મોટાઓના સહચર બને ઉચ્ચ ના વાત છાની. ૧૫૬.
 તહારી શોભા અનુપમ અહો કુદ્રતી ખૂબ લાગે,
 ઇર્ષ્યા પામી હજી સુરનદી નિત્ય આકાશ ભાગે;
 લીલાં લીલાં અનુપમ અહા બેટડાં ખૂબ શોભે,
 પંખીઓને મનુજ ગણુને ખૂબ વિશ્રામ થોભે. ૧૫૭

સ્વાતંત્રતા.

સ્વાતંત્ર્યે તું પ્રતિદિન વહે ફેરવી ઠહેંણુ પાસાં,
 પેસી મધ્યે નયન નિરખે લાગતાં ઠહેંણુ ખાસાં,
 શિક્ષા હેતી મનુજ ગણુને ખૂબ સ્વાતંત્ર્ય ધારે;
 સ્વાતંત્ર્યે જે જગ નહિ રહે થાય તેનોજ મારે. ૧૫૮

મેઘની સ્વારી—વર્ષાકાલસીન.

કાળા મેઘો તુજ પર ચઢી ગડગડી ખૂબ ગાળે,
 વેગે વિદ્યુત ચમક ચમકી રેશનીથી વિરાળે;
 વર્ષા વર્ષે ઘડઘડ રવે ચાતકો ખૂબ ઢોડે,
 શોભા તહારી અનુપમ અહા કોઈ આવે ન હોડે. ૧૫૯
 ગાજી વર્ષા ચમક ચમકી મેઘ તો થાય ઘોળો,
 ઘોળી કીર્તિમિષ નભ રહે મેઘનો એહ ઝોળો;

૪૨

મેઘો રાજ શુભ જગ ખરો દાનીમાં શ્રેષ્ઠ દાની,
 સ્વારી તેની સુભિષ્ કરતી તેથી શોભે મઝાની. ૧૬૦
 તેના દાને અતિશય જલે સાખરે પૂર આવે,
 માતા પૃથ્વી જનક સખળો મેઘથી શોભ પાવે;
 દાતા માતા જનક જનની યોગથી બાળકોની,
 થાતી પુષ્ટિ અગણિત ખરી કીર્તિ ત્યાં પિતૃઓની. ૧૬૧
 વર્ષાકાલે નયન નિરખ્યું કુદ્રતી સીન ત્હાડું,
 લેવા જેવું બહુ બહુ મળ્યું ચિત્ત લાગ્યુંજ પ્યાડું;
 જોગી લોગી નર ગુણ લહે દૃશ્ય ત્હારાં નિહાળી,
 જેના યોગે પ્રગટી જગમાં સ્વારી તેનીજ ભાળી. ૧૬૨
 શૌર્ય.

પરમાર્થ કારણ નીકળી પાછી ફરે ના તે કદિ,
 સંગ્રામમાં શૂરો યથા તેવી અહો સાખર નદી;
 શૂરી મઝાની યોગિની બનીનેજ આગળ સંચરે,
 કર્તવ્યથી શિક્ષા દિયે સન્તો જ શૂરા તે વહે. ૧૬૩
 કર્તવ્યના સંગ્રામમાં શૂરા બની આગળ વહે,
 પાછા ભરો ના પગ કદિ મરણાન્ત દુઃખોને સહો;

૪૩

કાયર જનો પાછા ફરી જનની કુખોને લજવતા,
 એ જીવતા મડદાં સમા બનીને જનોને પજવતા. ૧૬૪
 જે જે પ્રતિજ્ઞાઓ કરી શૂરા જનો જગમાં વહે,
 પાછા ફરે ના તે થકી દુઃખો પછી સુખડાં લહે;
 પશ્ચિમમાં ભાનુ ઉગે તો પણ ફરે ના કાર્યથી,
 મરવું ન મનમાંહિ ગણે ઉલ્લો યથા રણ મહારથી. ૧૬૫
 કર્તવ્યમાં નિજ જીવનને વહેતા રહી આગળ ચલે,
 શૂરા શિવાજી સમ બની બોલ્યું ન પાછું તે ગણે;
 સાબર પરે તે જીવતા જગમાં રહીને ઝગમગે,
 કીધી પ્રતિજ્ઞા તે વહે અભિમાન અંગે રગરગે. ૧૬૬

મૂળ સ્વભાવનો અત્યાગ.

ઉખલુર્તુમાં રવિ તાપથી પૃથ્વી તપી ઉન્હી થતી,
 પૃથ્વી ઉપર ચલતાં પગો બળતા જ એવી થઈ જતી;
 બહુ તાપ વર્ષે તવ ઉપર તો પણ અહો ઠંડી રહે,
 ધારે ન લક્ષણ વિકૃતિ શિક્ષા જનોને એ કહે. ૧૬૭
 બદલે ન સ્વીચસ્વભાવને સંયોગ પરનો પામતાં,
 નબળા જનો બદલે સ્વભાવો સંગતે ગુણ વામતાં;

૪૪

સંયોગ પામે કોટી પણ જે વિકૃતિને ના ધરે,
 તેની મહત્તા વિશ્વમાં થાતી ખરેખર જ્યવરે. ૧૬૮
 આકાશ બદલે ગુણ નહીં વાયુ ન બદલે ગુણ સહી,
 અગ્નિ ન બદલે ગુણ સહી દૃષ્ટાંત દેખો ગુણ વહી;
 પરસંગતે ગુણ ના ત્યજે સંકટ સહી કોટી ગમે,
 તે સંત જગમાં જાણવો સહુ પ્રાણીઓના મન રમે. ૧૬૯
 જે સ્વાત્મ ગુણ બદલે નહીં વ્યવહારને નિશ્ચયથકી,
 તે જીવી વિશ્વ જીવાડતો સ્વાત્માશ્રયી જાણો વકી;
 મૂળ પ્રકૃતિને જે ત્યજે તે વિકૃતિ પામી મરે,
 ૧પિષ્પિકા પાંખો ધરે મૂળ રૂપ જીવનને હરે. ૧૭૦
 થાતાં જ સન્નિપાત માનવ દેહનો નાશજ ખરે,
 જ્યાં વિકૃતિ મૃતિ ત્યાં સહી સમજી મહન્તો ગુણવરે;
 કે વિકૃતિને પામી પણ નિજ પ્રકૃતિ ગુણમાં રહે,
 વખણાય ભાનુ શશીપરે કીર્તિ પ્રતિષ્ઠા તે લહે. ૧૭૧
 શોભા જ સૌની નિજ ગુણે આ વિશ્વમાંહિ યશ ખરે,
 શિક્ષા ધરી નિજ ચિત્તમાં સ્વાત્મત્વ રક્ષણતા વરે;

૧ કીડી.

૪૫

બોલ્યા વિના નિજ પ્રકૃતિની રહેણીથી કાર્યો કરે,
ત્યાગો ન મૂળ સ્વભાવને ગુણુ કર્મતાથી સંચરે. ૧૭૨
તાપે તપ્ત પ્રાણીને સંતોષ દેવો.

તાપે તપેલા લોકને ઉણ્ણુર્તુમાં ઠંડા જળે,
સંતોષતી પુષ્ટિ કરે નિજ કુદ્રતી જીવન બળે;
ગુણુ શિક્ષણે શાળા સમી શિક્ષણુ મઝાનું આપતી,
કર્તવ્ય નિજ કરીને ખરે ગુણીના હૃદયમાં વ્યાપતી. ૧૭૩
આધિ ઉપાધિ વ્યાધિના તાપે તપ્યા જન વર્ગને,
સંતોષીને ઠંડા કરે વહેશો નહીં મન ગર્વને;
તાપે તપ્યાને આશરે આપે અહો તે ધન્ય છે,
આ વિશ્વમાં જીવ્યું સફળ તેનું અહો કૃતપુણ્ય છે. ૧૭૪
નદીનો બગલાંને ઉપાલમ્ભ-(ટકીલા બના.)
સારેવડાં બગલાં વગેરે પંખીડાંને યોધતી,
ચારે ચરે અહિંયાં અતઃ જાઓ ન ખીજે રોધતી;
દાતારની દાતારતાથી પ્રાણુને પોષો તમે,
અહિંથી ઉડી ખીજે જતાં નહિ આબરૂ રહેશે ક્યમે. ૧૭૫
શું? ન્યૂનતા અહિંયાં રહી અન્યત્ર ઉડી જાવતાં,

૪૬

જાતાં ન આવે શર્મ કંઈ અન્યત્ર પણ ના કાવતાં;
 નગુરાં, નગુણાં લોક જેવાં ક્યાં કરો ક્યાં આથડો,
 ઠામે ઠરીને ના રહો લેતાં ન સારાનો ઘડો. ૧૭૬
 જૂઠાં ન રહેતાં મુજ થકી તેને ચરીને જીવતાં,
 હોયે અરે અન્યત્ર જઈ શું શું અરેરે રીવતાં;
 ઢોરાં હરાયાં સમ બની ઉડતાં કરો શોભા નહીં,
 એ ધન્ય મારાં માછલાં જીવે ન મારાવણુ સહી. ૧૭૭
 પાસે રહો મૌની બની પણ ટેક શ્રદ્ધા ના વરી,
 બગલા ભગતની ઉપમા તેથીજ આપે જગ ખરી;
 સ્વાર્થી જીવનને ધારતાં પરમાર્થતા ના સાંપડે,
 શ્રદ્ધાવિના પાસે રહે અવગુણુ ઘણા નજરે ચડે. ૧૭૮
 યાચક બનીને જીવતાં સેવક બની જીવો નહીં,
 તેથી ન શોભો વિશ્વમાં ઘોળાશમાં દોષો સહી;
 સેવક અમારાં માછલાં મંગલ બન્યાં જગમાં અરે,
 લંછન પડે પગમાં ભલું જો મત્સ્યનું જન સુખ વરે. ૧૭૯
 ટક ટક કરો સમજ્યા વિના આહારસંજ્ઞાએ અરે,

૧ ખોલતાં.

૪૭

દાતારને ગંભીરતાથી સાંખવાનું છે ખરે;
 સમજી સમજતાં સાનમાં એ ટેકને છોડે નહીં,
 જે કુદ્રતી ટેકે જીવે તે વિશ્વમાં શોભે સહી. ૧૮૦

વિશ્રાન્તિ લીધા વિના પ્રગતિ માર્ગે વહેણું.

ઠહેતી ઘણાએક કાળથી વિશ્રાન્તિને લેતી નહીં,
 રાત્રિ દિવસ ક્ષણ માત્રમાં વહેવ્યુંજ શિખી તું સહી;
 વિશ્રાન્તિ લીધાવણુ વહી સમજાવતી ઝટ સાનમાં,
 વિશ્રાન્તિ નહિ પ્રગતિપથે આલસ્ય અંગે આણુ મા. ૧૮૧

જે ક્ષણ જતો આયુષ્યનો પાછો ન આવે તે સહી,
 આત્મોન્નતિ વિશ્વાન્નતિ કરવામાં વિશ્રાન્તિ નહીં;
 વિશ્રાન્તિ લીધાવણુ સકળ માનવવહો પ્રગતિ કરો,
 શ્રદ્ધાખળે પ્રેમે સદા નિજ જીવનની પ્રગતિ વરો. ૧૮૨

ત્હારા વિષે નહાનાર મોટા મહીપતિયો થઈ ગયા,
 કે ભોગીઓ કે જોગીઓ નામાવશેષે થઈ રહ્યા;
 કે માનીઓ કે જ્ઞાનીઓ યાદી ન તેની આવતી,
 સાક્ષી સ્વરૂપી તું રહી યાદી શું? તેની લાવતી. ૧૮૩

૪૮

ફરનાર મનુષ્યો વ્યાલ્યા ગયા-અનિત્યતા.

અવટંક શૂરા ટેકીલાને જન્મભૂમિ પ્રેમીલા,
 યોદ્ધાઓ નહાયા તવ વિષે જેના ન શૌર્યે કંઈ મણા;
 એ ક્યાં થયા ક્યારે થયા એ ક્યાં સમાઈ ગયા,
 જોતાં ન કંઈ નજરે ચડે એ સ્વપ્ન લીલા સમ થયા. ૧૮૪

સંસારમાંહી નામને રૂપો ન કોનાં રૂહે સદા,
 એ સ્વપ્નવત્ સહુ જાણવું એમાં ન મુજો કો કદા;
 જે જે થતું તેનોજ નાશજ છે જગત્માં જાણુશો,
 નામો અને રૂપોવિષે મુંઝયા વિના સુખ માણુશો. ૧૮૫

જગ નામ તેનો નાશ છે મુજો નહીં ભવ્યો કદા,
 પ્રભુભક્તિમાં લયલીન થઈ જીવન વહો ધર્મે મુદા;
 સાબરમતીના કાંઠે સંખ્યાત મડદાંઓ બજ્યાં,
 પશુઓ અને બહુ પંખીઓનાં હાડ પાણીમાં ગજ્યાં. ૧૮૬

સંખ્યાત જનની રાખના પરિણામ જુદા થઈ ગયા,
 જગ મ્હાડું શું? ને ત્હાડું શું? સમજુ જનો સુખડાં લહ્યા;
 ક્ષણમાં વિનશ્વર વસ્તુઓ સંસારમાં સર્વે અહો,
 મદમમાં છકી શું મ્હાલતા પરમાર્થનું જીવન વહો. ૧૮૭

૪૯

આલ્યા અનન્તા આલશે આલ્યા અનન્તા જાય છે,
જે સાનમાં સમજ્યા અહો તે વિશ્વમાં સુખ પાય છે;
અધ્યાત્મ જીવન આદરી સ્થિરતા સમાધિ સુખ વરો,
તીર્થકરો ઋષિયો મુનિના માર્ગને ઝટ અનુસરો. ૧૮૮

સાક્ષી રહી કાર્યો કરો સાખર પરે વહેતા રહી,
સાક્ષી રહી કાર્યો કરો નિર્લેપતા પામો સહી;
સાક્ષી બની જે વર્તતા તે સન્ત પુરૂષો જાણુવા,
દૃષ્ટાંત સન્તોનાં સુણી નિર્લેપ ભાવો આણુવા. ૧૮૯

પાણી પીને પાણી રાખો, સાખરનો ઉપદેશ.

સાખરમતી નિજ કંઠવાસી લોકને ઉપદેશતી,
મુજ પાણી પીને પાણીને રાખો તમારી એ ગતિ;
મુજ પાણીને ના લજવતા હો ! સર્વ વાતે જાણુશો,
કાયર બનો ક્યારે નહીં શૂરાતને મન આણુશો. ૧૯૦

(કંવાલી.)

શૂરાતનને સ્કુરાવીને, રગોરગમાં નસોનસમાં;
ગજવી ગુર્જરત્રાને, જગાડો સર્વ લોકોને. ૧૯૧
અરે તુજ પાણી પીને જે, નહીં તુર રાખતા હોઈ;

૫૦

નથી એ જીવતા જગમાં, લજવતા કુખ માતાની. ૧૯૨
 અમારા કંઠવાસીઓ, સદા શૂરાતને છાજે;
 પડો પાછા નહીં ક્યારે, અમારા પાણીને રાખો. ૧૯૩
 મરીને સ્વર્ગતિ લેશો, પ્રતિષ્ઠા પામશો જીવી;
 સ્વધર્મી પ્રેમમાં ઝીલી, વધો આગળ સદા સૌથી. ૧૯૪
 બનાવી શૂર સંતાનો, જરા બાકી નહીં રાખો;
 અમારી લક્ષિતના પ્રિયાં, થશો શૂરા ખરા પૂરા. ૧૯૫
 અમારૂં પ્રેમથી પાણી, પીવે તે શૂરથી દીપે;
 મહા બળવંત લોકોને, કળા બળ મંત્રથી જીપે. ૧૯૬
 પરસ્પર મેળ રાખીને, અમારૂં રાખશો પાણી;
 ખીલાવી સર્વ શક્તિઓ, કરી સ્વાર્પણ કરો કાર્યો. ૧૯૭
 અમારા પેટનું પાણી, નહીં છાનું રહે ક્યારે;
 ગમે ત્યાં બંધ ત્યાં અળકે, જીઓ મેવાડ મહારાણા. ૧૯૮
 પડો કૂતેહ છે આગે, ધરી સાહસ કરો કાર્યો;
 થશો વિજયી ખરે અન્તે, થવું ઝટ સ્વાશ્રયી સાચા. ૧૯૯
 ઉઠો બ્રહ્મર્ષિ યોગિઓ, ઉઠોને ક્ષત્રિઓ વૈશ્યો;
 ઉઠો શૂદ્રો કરો કાર્યો, થશો સહુ દેશમાં ચાવા. ૨૦૦

૫૧

મર્યા વણ માળવો ના છે, ત્યજીને સર્વ ભીતિયો;
 બનો કર્તવ્યમાં રાજી, તમારી ઉન્નતિ એથી. ૨૦૧
 અમારા પૂર્ણ પ્રેમીઓ, ઉઠો જગો કરો કાર્યો;
 બનો મહાલ ના ક્યારે, શિખામણ ચિત્તમાં ધારો. ૨૦૨

(ચાલુ રાગ.)

સાબરમતી સ્વધર્મપરથી ગ્રહાતું ધર્મશિક્ષણ.

સાબરમતી નિજધર્મને, ધરતી રહે છે સર્વદા,
 નિજધર્મને ત્યાગે નહીં, પ્રાણો ગયે ત્હોંયે કદા;
 નિજધર્મને ધરતી રહે, કર્તવ્યથી વહેતી રહે,
 જગલોકને એ સાનમાં-સમજવતી કંઈ કંઈકહે. ૨૦૩
 વહેવું સદા નિજ પ્રગતિમાં, એ ધર્મ છે સહુ જાતનો,
 ત્યાં લેદલાવ નહીં કશો, એ ધર્મ નહીં કો નાતનો;
 આવશ્યકી પ્રગતિ થતી, તે તે ઉપાયો ધર્મ છે,
 હાનિ થતી સહુ જાતની, પ્રત્યક્ષ તેજ અધર્મ છે. ૨૦૪
 સ્થાસ્તિત્વ રક્ષા જેવડે, જગમાં બને તે ધર્મ છે,
 જે જે મહન્તો યોગીઓ, તેના હૃદયનું મર્મ છે;
 કર્તવ્યનો જે કાયદો તે, ધર્મ છે નિશ્ચય અહો,

પર

ભરમાઓ ક્યાં ભોળાજનો, કર્તવ્યની શ્રદ્ધા વહો. ૨૦૫
 પ્રગતિ કરે સહુ જાતની તે-ધર્મ નિશ્ચય જાણવો,
 જીવંત ધર્મો ફર્જના ઝટ, આદરો ના કાંઈ લવો;
 આત્મા ખતાવે છે ખરા, જીવંત ધર્મો આદરો,
 અજ્ઞાનથી ઘડેલાઈ જે છે, ધર્મની તે પરિહરો. ૨૦૬
 જે જે મરેલા ધર્મ છે, તેમાં અહંતા ના ધરો,
 સર્વજ્ઞ શ્રીમહાવીરનાં, ધાર્મિક વચનો અનુસરો;
 વ્યવહારને નિશ્ચયથકી, કર્તવ્ય ધર્મ જ પ્રાણ છે,
 એ પ્રાણધારી જીવવું, એવી પ્રભુની આણ છે. ૨૦૭
 નિઃસત્ત્વને નિર્માલ્યતા, ધારક ખરો નહિ ધર્મ છે,
 શુભશક્તિયો પ્રગટાવતો, તે ધર્મથી સહુ શર્મ છે;
 આનન્દ ને શુભશક્તિયો, સહુ ધર્મ છે મન ધારવું,
 એવું હૃદયમાં ધારીને, આયુ ન એળે હારવું. ૨૦૮
 સહુ જાતની શક્તિથકી, જે ખીલવું તે ધર્મ છે,
 સાચા વિચારો ધર્મ છે ને, યોગીઓનું કર્મ છે;
 શુભ માર્ગમાં જે જે પ્રવૃત્તિ, ધર્મ તે છે ક્ષણક્ષણે,
 આત્માવિષે ધર્મો રહ્યા, સાચા મહન્તો એ લણે. ૨૦૯

૫૩

જે ધર્મથી પઠતી થતી તે, ધર્મ નહિ છે જગવિષે,
 દાસત્વ જેથી થાય છે તે, ધર્મ નામથકી દિસે;
 ઉદ્ધાર કરતો વિશ્વનો, ક્ષણ ક્ષણવિષે પ્રગતિ કરી,
 તે ધર્મ સાચો જાણવો, કર્તવ્ય શુભદૃષ્ટિ ધરી. ૨૧૦
 જેથી ન દુઃખડાં થાય છે, ને દુર્ગતિ જે ટાળતો,
 સારા વિચારો આપીને, સુખડાં પ્રતિ જે વાળતો;
 દોષો હણે સહુ જાતના ને, ઐક્યભાવે ઉલ્લસે,
 તે ધર્મ જગમાં જીવતો, ઉત્તમ જનોના મન વસે. ૨૧૧
 કલ્યાણ કરવું સર્વનું, પરમાર્થ બુદ્ધિ દાનથી,
 તે ધર્મ છે નવનવપણે, કલ્યાણના આકારથી;
 પરમાર્થમાં શુભ શક્તિયોને, વાપર્યાંમાં ધર્મ છે,
 સ્વાસ્તિત્વપ્રગતિ શક્તિવણ જે, અન્ય તે સહુ ભર્મ છે. ૨૧૨
 કર્તવ્યથી પાછા પડે રે, ધર્મ નહિ પણ પાપ છે,
 કર્તવ્યની શ્રદ્ધા જતાં, પડતીતણા બહુ શાપ છે;
 નિજ ક્ષુભથી કર્તવ્યમાં, ધર્મો રહ્યા છે જીવતા,
 ધર્મો ધરો એ જીવતા, ધારો નહીં મન કલીબતા. ૨૧૩
 રત્નત્રયી મહાધર્મ છે, સહુ ધર્મમાંહિ શિરોમણિ,

૫૪

પામે જ તેને જ્ઞાનીઓ, મુક્તિ લહે દોષો હણી;
 ધર્મો અનંતી જાતના, નિજ યોગ્યતાએ પામવા,
 ધર્મો ગ્રહી સાપેક્ષથી, દોષો ઉપજતા વામવા. ૨૧૪
 સ્વાત્માસમા સહુ જીવને, દેખી લહું સહુનું કરો,
 એ ધર્મ જગમાં જાગતો, તેથી અનન્તાં દુઃખ હરો,
 કયાં ભર્મથી ભરમાઓ છો, આંખો ઉઘાડી દેખશો,
 આત્માવિષે સહુ જાતના, ધર્મો રહ્યા ઘટ પેખશો. ૨૧૫
 વિશ્વોન્નતિ દેશોન્નતિ, સામાજિકી પ્રગતિવિષે,
 વ્યષ્ટિ સમષ્ટિ ઉન્નતિ, એ ધર્મ સાચો જગ દિસે;
 જ્ઞાની ગુરૂની મહેરથી, સાપેક્ષ દૃષ્ટયા ધર્મ છે,
 જ્ઞાની સમજતા સાનમાં, નિર્લેપયોગી કર્મ છે. ૨૧૬
 જીવતી શક્તિથી સાખરમતી અન્યોને જીવંતશક્તિ ધા-
 રણ કરવાનું જણાવે છે.
 સાખરમતી નિજશક્તિયોથી, શોભતી સંસારમાં,
 કાર્યો કરે બહુ જાતનાં, શક્તિતણા અવતારમાં;
 શક્તિસ્વરૂપી દેવતા, પ્રત્યક્ષ જગમાં વહી રહી,
 શક્તિ થકી પૂજાય છે, સહુ જાત શિક્ષા શુભ કહી. ૨૧૭
 શક્તિ અનંતી ખીલવો, જીવાય નહિ શક્તિ વિના,

૫૫

શક્તિ જતાં કંઈ ના રહે, નિર્ભળ બન્યા લોકો ઘણા;
 શક્તિ ખરેખર ધર્મ છે, શક્તિ વિના નહિ ધર્મ છે,
 જ્યાં શક્તિ ના ત્યાં ધર્મ નહિ, પણ મોહમાયા લર્મ છે.૨૧૮
 આત્માવિષે પ્રહ્લાંડને, ધ્રુવવવાની શક્તિ છે,
 સારા ઉપાયે ખીલવો, જગમાં ખરી એ ભક્તિ છે;
 શક્તિ વિના સત્તા નથી, આનન્દની લીલા નથી,
 શક્તિ ખીલવવી ધર્મ છે, જ્ઞેશો સકલ શાસ્ત્રો મથી. ૨૧૯
 શક્તિ વિનાનાં માનવો, મડદાં સમા જગ જાણુવા,
 શક્તિ ખીલવવા વિશ્વમાં, સદુપાય સઘળા આણુવા;
 સહુ શક્તિથી શોભી રહી, ધ્રિટીશની સામ્રાજ્યતા,
 પ્રભુતા રહી ત્યાં પૂજ્યતા, સ્વાતંત્ર્યની સહુ ભવ્યતા. ૨૨૦
 શક્તિથકી આ વિશ્વમાં, ધ્રિટીશ સામ્રાજ્યે ખરે,
 શાન્તિ સુલેહો પાથરી, તેનો જ જ્ય જગ ઉચ્ચરે;
 શક્તિ સદા શુભ રક્ષવી, સંઘાદિની યુક્તિવડે,
 શક્તિ ખીલવવી સાર છે, સહુ જાતના ધર્મી બને. ૨૨૧
 સાળરમતી મહાપૂરની, શક્તિવડે શુભ ડોલતી,
 સહુ શક્તિયોને ખીલવો, શુભ ભાવ દિલનો ખોલતી;

૫૬

જે દેશમાં જે ધર્મમાં, જે કોમમાં શક્તિ નથી,
 તે દેશ આદિની થતી, પડતી ખરી શિક્ષા કથી. ૨૨૨
 શક્તિવિના જીવાય નહિ, બળ કળ થકી શક્તિ મળે,
 જ્યાં શક્તિયો છે જીવતી, ત્યાં વિશ્વ ઝટ પાયે પડે;
 જે શક્તિદેવી પૂજતા પણ, શક્તિયો ના ખીલવે,
 તે શક્તિહીણા દાસ છે, સ્વાર્થો સરે ના બહુ લવે. ૨૨૩
 જે જે ઉપાયે શક્તિયો, સહુ જાતની ઝટ સાંપડે,
 તે તે ઉપાયો ધર્મ છે, શક્તિ વિના નહિ કંઈ વળે;
 કાયિક વાચિક માનસિકી, શક્તિયો સહુ કેળવો,
 સ્વાસ્તિત્વરક્ષક શક્તિયોને, મંત્ર તંત્રે મેળવો. ૨૨૪
 અધ્યાત્મશક્તિ ખીલવો, પ્રહ્માણ્ણી અંબા એ ખરી,
 ત્ર્યંકેશ્વરી પદ્માવતી નિજ, આત્મશક્તિયો વડી;
 સાત્ત્વિક રાજસ તામસી, સહુ શક્તિયો છે નવનવી,
 શુભ શક્તિયોને મેળવો, પરમાર્થહેતે જન લવી. ૨૨૫
 પ્રિટીશ મહા સામ્રાજ્યના, સેવક બનો સાચા દિલે,
 સામ્રાજ્યના તાબે રહો, તેથી જ સહુ શક્તિ ખીલે;
 પ્રિટીશ મહા સામ્રાજ્યના, લકતો બનો શુભ ટેકથી,

૫૭

તેથી જ શક્તિ ખીલશે, સઘળા ઉપાયે ઐક્યથી. ૨૨૬
 શુભ શક્તિયોને મેળવો, આત્મા ખરેખર કેળવો,
 આત્મા ખરેખર કેળવી, ઉત્સાહને ત્યાં લેળવો;
 અવંત સઘળી શક્તિયોની, મૂર્તિયો લોકો ખનો,
 દારિદ્ર્ય ઠહેમો દોષ સહુ, ઉદ્યમથકી જલ્દી હણો. ૨૨૭
 જે અવતી છે શક્તિયો તે, દેવીઓ માની ચહો,
 શુભ શક્તિયોની પ્રાપ્તિમાં, ક્ષણ ક્ષણ જનો વહેતા રહો;
 શુભ શક્તિયોવણુ ધર્મના, પન્થો સકલ જાતા મરી,
 અનુભવ કરો ઇતિહાસને, વાંચી સુજનતા આદરી. ૨૨૮
 શક્તિવિનાના માનવો, દાસત્વથી મૂકાય નહિ,
 શક્તિ વિના પ્રગતિથકી, નિશ્ચય અહો ચૂકાય સહિ;
 જ્ઞાનાદિની શક્તિ વિના, જીવ્યું ન જીવ્યું જાણવું,
 શક્તિ ખીલવવા સજ્જનોએ, લક્ષ્ય મનમાં આણવું. ૨૨૯
 શક્તિવિના નહિ ઉન્નતિ, સ્વાતંત્ર્ય તો સ્વપ્ને નહીં,
 નિજકાય વીર્ય રક્ષવું, પ્રહ્લચર્યથી શિક્ષા કહી;
 શક્તિ વિનાના માનવો, આ કાળમાં હારી જતા,
 કુદ્રત્તણો છે કાવદો, શક્તિવિના નહિ કે છતા. ૨૩૦

૫૮

શક્તિ યદિ નહિ મેળવી તો, કેળવાયા નામના,
 શક્તિ વિનાના માનવો, ભુવતા તથા શા કામના;
 શાક્તો નહીં શક્તિવિના, નામો ધરાવે શું થયું,
 ભવંત શુભ શક્તિ વિના, એળે સકળ આયુ ગયું. ૨૩૧
 ધ્રિટીશ મહાસામ્રાજ્ય તે, શુભ શક્તિયોથી ઝળહળે,
 ધ્રિટીશ મહાસામ્રાજ્ય જગ, શુભ શક્તિસાગર ઉછળે;
 ધ્રિટીશ મહાસામ્રાજ્યની, તોલે ન કોઈ આવતું,
 શુભ શક્તિયોથી અન્યની, સ્પર્ધાવિષે તે કાવતું. ૨૩૨
 શક્તિવડે આપાનીએ, આગળ વધ્યા છે અનુભવો,
 ફ્રાંકો અમેરિકન બુવો, સ્વાતંત્ર્ય શક્તિ સંસ્તવો;
 જે જ્ય કરે શક્તિવડે, જૈનો જ વિશ્વ ગણાય છે,
 જે ખાયલા નિર્બલ થયા, જૈનો ન તેહ સુહાય છે. ૨૩૩
 નિર્બલ બને જે કોમ પાછળ, તે પડે છે સર્વથી,
 શક્તિ વિના પરિભ્રષ્ટ થૈ, કોમો ઘણી મહાગર્વથી;
 શક્તિ વધે છે ઐક્યથી, એ મંત્ર જગમાં જાગતો,
 શક્તિ વિના માનવ અહો, સર્વોન્નતિથી લાગતો. ૨૩૪
 શક્તિ વધારો ખંધુઓ, સહુ જાતની પ્રગતિ બળે,

૫૮

શક્તિ થકી જીવાય છે, એ મંત્ર ધ્યાવો પળપળે;
 શક્તિ વિના બલિદાન થાતું, માનવોતું બાણુવું,
 બહુ કાળજીથી શક્તિનું, પ્રાકટય મનમાં આણુવું. ૨૩૫
 શક્તિસ્વરૂપી ધર્મની, તારીફ જગમાં સહુ કરે,
 શક્તિસ્વરૂપી ધર્મનો, સત્કાર છે સુખડાં મળે;
 શક્તિસ્વરૂપી ધર્મના, લેહો અનન્તા નવનવા,
 ચાહુ જમાનો ઓળખી, નિજયોગ્ય સર્વે પામવા. ૨૩૬
 જીવાડતો જનવર્ગને, તે શક્તિરૂપી ધર્મ છે,
 પ્રામાઘને દૂરે કરી, તે આદરે સહુ શર્મ છે;
 ભૂલા ભમો છો ક્યાં જનો, પ્રગટાવશો શક્તિ ઝરો,
 થાશો અમર શુભ શક્તિથી, રત્નત્રયી વેગે વરો. ૨૩૭
 વ્યવહાર ને નિશ્ચયથકી, સહુ શક્તિયો પ્રગટાવવી,
 શુભ શક્તિની સ્પર્ધાવિષે, ઉત્સાહતા મન લાવવી;
 પાછા પડો ના શક્તિને, પ્રગટાવવા માટે કદી,
 સાચી શીખામણુ આપતી, સાને ભલી સાખર નદી. ૨૩૮
 પાછા હઠો ના કોઈથી, એવી સુશક્તિ મેળવો,
 ક્ષણ ક્ષણવિષે ઉદ્યમથકી, નિજ આત્મશક્તિ કેળવો;

૬૦

આ કાળમાં પાછા પડ્યા તે, જીવતા મૂવા સમા,
 શક્તિ વિના આ કાળમાં, જીવતા જનો છે નિષ્ક્રમા. ૨૩૯
 જે જે ઉપાયે શક્તિયો, વધતી રહે તે સહુ કરો,
 શક્તિ વિના સ્વાસ્તિત્વ નહિ, લટકી ઘણા અન્તે મરો;
 માટે શિખામણુ મન ધરી, આંખો ઉઘાડી દેખશો,
 જે જે ઉપાયો શક્તિના તે, યોગ્યતાએ પેખશો. ૨૪૦
 ખીલવ્યા વિના શુભ શક્તિયો, આર્યો ઘણા પાછા પડ્યા,
 શુભ શક્તિયો ખીલવ્યા વિના, જૈનો જગત્માં લડથડ્યા;
 જગ આર્ય-જૈનો શક્તિયોને, ખીલવે આગળ વધે,
 શુભ શક્તિના ઉદ્ધારકો, પ્રગટે સકલ કાર્યો સધે. ૨૪૧
 આ કાળમાં પાછા પડે, તે દાસથી હલકા બને,
 મૂવા જ પાછા જે પડ્યા, પુરૂષાર્થકર્તાઓ ભણો;
 કરવા પડે જે જે સુધારા, શક્તિયો માટે ખરે,
 તે તે સુધારા ઝટ કરો, ઉંઘ્યા જનો ના સુખ વરે. ૨૪૨
 પાણી વહી જતાં પછી, પસ્તાવવાનું થાય છે,
 શુભ શક્તિયો ખીલવ્યા વિના, પાછળ ન સ્વત્વ રખાય છે;
 માટે હૃદયમાં જાગીને, ઉઠો ભલાં કાર્યો કરો,

૬૧

અવસર મળ્યો વીત્યા પછી, પડતી કરીને ક્યાં મરો ? ૨૪૩
 જે જે મળી શુભ શક્તિયો, તેનો જ વ્યય શુભમાં કરો,
 પાછળ પરંપર શક્તિયો, વધતી રહે એવું ધરો;
 સાબરમતી સમજાવતી, જલપૂરથી દોડી ઘણી,
 શક્તિ મળે શોભા વધે, એ વાત સત્ય સોહામણી. ૨૪૪
 સ્વમાતૃભાષા સેવા.

સાબરમતી બહુ પૂરથી, શબ્દ ધ્વનિ કંઈ ઉચ્ચરે,
 અવ્યક્ત નિજ શુભશબ્દનો, એ ત્યાગ ક્યારે ના કરે;
 શબ્દધ્વનિ નિજ ધારીને, શિખવે જગતને સાનમાં,
 નિજ માતૃભાષા ના ત્યજે, રે અન્યભાષામાનમાં. ૨૪૨
 નિજમાતૃભાષા માનથી, સેવક થશો નિજ દેશના,
 નિજમાતૃભાષા દેવીના, બહુ પ્રેમથી જગ કલેશ ના;
 જે માતૃભાષા પ્રેમીઓ, દેશોન્નતિ વેગે કરે,
 નિજમાતૃભૂમિ પ્રેમની, શુભ કર્મને પૂરી ધરે. ૨૪૬
 વિક્રાન્ થાતાં શું વળ્યું, જે માતૃભાષા ના વદી,
 નિજમાતૃભાષા પ્રેમવણુ, દેશોન્નતિ છે નહિ કદી;
 નિજમાતૃભાષા જે ત્યજે, તે માતૃદ્રોહી જાણવો,

૬૨

નિજમાતૃલાષા પ્રેમને, નિશ્ચય હૃદયમાં આણવો. ૨૪૭

લેખો લખી ગ્રન્થો લખી, લક્ષિત કરો નિજ માતની,
નિજજન્મની ત્યારે થતી, શુભ ધન્યતા નિજ જાતની;

ગુજરાતી લાષા સાક્ષરો, નિજ માતૃની સેવા કરો,
નિજમાતૃલાષામાં સકલ, શિક્ષણ કળાને આચરો. ૨૪૮

નિજમાતૃલાષાના રવે, સાબરપરે જીવન ધરો,
નિશ્ચય હૃદયમાં દ્રઢ ધરી, એ મંત્રશિક્ષા મન વરો;

જે માતૃલાષા શિક્ષણે, આપે જ કેળવણી ખરી,
તે દેશની છે ઉન્નતિ, જાણો જ ઉંડા ઉતરી. ૨૪૯

નિજમાતૃલાષા બોલતાં, મોટાઈ છે મન માનવી,
પરદેશીની લાષા શિખી, અહંકારતા ના આણવી;

સમજી જનોને સાનમાં, શિક્ષા કથી શુભલાવથી,
નિજમાતૃલાષા લક્ષિતના, કર્તવ્ય સાચા દાવથી. ૨૫૦

ચાંદની.

રાત્રી સમે સાબરમતીપર ચંદ્ર તારા ઝગમગે,
સાબરમતી યશ પુંજના ખનીને અહો તે તગમગે;
સાબરમતીપર ચંદ્રની શુભ ચાંદની ખીલી રહી,

૬૩

આકાશ શોભા બહુ બની તે જાય ના કોથી કહી. ૨૫૧
સાબરના કાંઠે ખુલ્લા આકાશમાં નવું જ્ઞાન સુએ છે.

વાયુ મઝાનો વાય છે સાબરમતીના કાંઠે,
ત્યાં ખેસતાં જ્ઞાની જનોને સત્ય બહુ નજરે ચડે;
જે જે સુજે તેના વિચારે ચિત્તમાં પ્રગટે ભલા,
ઝટ ચિત્તથી દૂરે ટળે માઠા વિચારોની બલા. ૨૫૨
સાબરમતી સેવા કરે અંધારીયું અજવાળીયું,
સેવા રહસ્યો મોટકાં એ જ્ઞાન ગુણથી ભાળીયું;
સાબરમતીના ગુણધકી ખેંચાઈ એ સેવા કરે,
સેવામિષે કંઈ આપતાં એ તો અનુભવ કો ધરે. ૨૫૩

કુદ્રતી રહસ્યો.

ઉત્તર થકી દક્ષિણ જતી કારણ ખરેખર ત્યાં રહું,
અવખોધતા જ્ઞાનીજનો એ જાયના વચને કહું;
જાણેજ મોટાની ગતિ મોટાજનો અનુભવવડે,
નહાના કરે જે કલ્પના પણ મર્મ ના નજરે ચડે. ૨૫૪
જે કુદ્રતી રચના બની તેનાં રહસ્યો છે ઘણાં,
જાણે ન પૂરાં કોઈ જન તે વસ્તુતઃ સોહામણાં;

૬૪

કવિયો કરે છે કલ્પના પણ મર્મ પુરૂં ના લહે,
 એવી ગતિ જ્યાં સર્વની ત્યાં ગુપ્ત મર્મ ન કો કહે. ૨૫૫
 તહારાં રહસ્યો ગુપ્ત તેનાં દ્વાર જે ખુલ્લાં કરે,
 સમન્વય સાચું તો પછી સાચું સકલ કવિયો વરે;
 તહારી કૃપા જે થાય તો દ્વારો થતાં ખુલ્લાં ખરે,
 કુદ્રત રહસ્યો જાણતાં આનંદની અવધિ ખરે. ૨૫૬
 પાસે રહી અનુભવ કરે કુદ્રતતણે કવિયો ખરે,
 કાંઠે રહી તપને તપે કે યોગિયો ધ્યાનજ ધરે;
 તવ મર્મ લેવા કારણે ધુણીયો ધખાવે ૧નાગડા,
 કુદ્રત કૃપા જે થાય તો પાર જ લહે કે થઈ વડા. ૨૫૭

સંકીર્ણ પદ ત્યા પાણીની તાણ.

સાખરમતી પટ સાંકડો ત્યાં તાણ જળની જાણવી,
 સાખરમતી વિસ્તાર પટ ત્યાં તાણ ક્યારે અવનવી;
 સંકીર્ણ જીવનપટ અહો ત્યાં તાણ પાણીની રહે,
 વિસ્તાર જીવનપટવિષે મદ તાણ પ્રાયે કો લહે. ૨૫૮
 પ્રતિપક્ષી અગ્નિ તવ જલે ઓલ્હાય છે અનુભવ ખરે,

૧ નાગાખાવા.

૬૫

પ્રતિપક્ષીનો નાશ જ કરે તે વિશ્વ જન્મ્યો પરવડે;
 પ્રતિપક્ષીની સામે લડી આદર્શજીવન શીખવે,
 પ્રતિપક્ષીને જીત્યા પછી સોહાય છે જ્યજ્ય રવે. ૨૫૯
 મગશેલીયાની પેડે ઉપદેશરૂપપાણીવડે મૂઠને ભીં-
 જવી શકાય નહિ.

તવ મધ્યમાં મગશેલીયો પાષાણુ પલળે ના અરે,
 અપવાદ એવો સર્વના અતિશયવિષે સમજો ખરે;
 ભાનુ ઉગે પણ ઘૂક તેને ના નિહાળે જાણુશો,
 ઓધાય ના સર્વજ્ઞથી દુર્ભવ્ય મનમાં આણુશો. ૨૬૦
 જલવૃષ્ટિ થાયે તહાય રે સૂકે જવાસો જાણુવું,
 જ્યાં કુદ્રતી છે એ દશા ત્યાં માન મન ના આણુવું,
 પાસે રહે જો સન્તના તહોંયે ન દુર્જન સત્ થતો,
 કોટી ઉપાયો કેળવે ના મૂઠ છોડે નિજમતો. ૨૬૧
 ઓધાય ના દુર્જન કદિ પાસે રહ્યાથી શું થયું?
 કમલો વિકસતાં ભાનુથી છેટું રહ્યાથી શું ગયું?
 પાસે રહો વા દૂર પણ નિજ યોગ્યતા પૂરી ફળે,
 નિજ યોગ્યતા આવ્યા વિના પાસે રહ્યાથી શું વળે? ૨૬૨

૬૬

પ્રતિપક્ષીઓ પાસે વસે પણ દૂર છે તે કુદ્રતી,
 નિજ્યોચ્ચતા વણુ ના થતી સન્તો મળે પણ સન્મતિ;
 સાખરમતી દૃષ્ટાંતથી શુભ શિખવતી જનવર્ગને,
 કરજો ખબલો શક્તિથી કરશો ન મોહો ગર્વને. ૨૬૩

ખેઠના ત્યાગપૂર્વક પરમાર્થીની મહત્તા.

અશુચિ ધુવે નરનારીઓ ને ખાગકો અશુચિ ધુવે,
 ખાળેજ તહારા કાંઠકે મડદાં મનુષ્યો ખહુ રૂવે;
 નાખે જ જલમાં હાડકાં ને રાખ મધ્યે નાખતા,
 નરનારીઓ ખહુ મેલ મધ્યે નાખતાં ને ઝોકતાં. ૨૬૪
 ભેંસો અને પાડા તથા ગાયો જ વૃષભો મૂતરે,
 અશુચિ કરે તવ મધ્યમાં અજ્ઞાનીઓ ગંદી કરે;
 તોપણુ પવિત્ર જ તું સદા નિર્મલ ઘણી ગંગા પરે,
 પાણી પીવે લોકો સદા નરનારીઓ પાણી ભરે. ૨૬૫
 તુજમાં થયેલી ગંદકીનો દોષ કો દેખે નહીં,
 મોટાતણી મોટાઈથી નહિ દોષ દેખાતો સહી;
 પરમાર્થી જગજીવક વગેરે સદ્ગુણો છે જ્યાં ઘણા,
 ત્યાં દોષ થોડા હોય પણ તે લાગતા સોહામણા. ૨૬૬

૬૭

કાળાશ ચંદ્રે હોય છે પણ વિશ્વને બહાસો ઘણો,
 તાપ જ કરે ભાનુ ઘણો પણ સર્વને સોહામણો;
 આરાશ લવણે હોય છે પણ વિશ્વજન મીઠું કહે,
 આરો જ સાગર હોય છે પણ વિશ્વજીવકપદ વહે. ૨૬૭
 દોષો જ સહુમાં હોય છે પણ સદ્ગુણોનો ખપ થતો,
 ગુણથી થતો ઉપયોગ ધૂળી રાખનો એ જગમતો;
 ઉપયોગ જેનો થાય તેનો દોષ ના નજરે ચડે,
 માતાપરે જ્યાં પૂજ્યતા ત્યાં દોષ ના નજરે જડે. ૨૬૮
 સોમલ અક્રીણુ જ તાલપૂટાદિક ઝેરી બાણુવાં,
 ઉપયોગ યુક્તિથી કરે અમૃતસમાં મન આણુવાં;
 નિજપ્રાણનાશકવસ્તુઓ યુક્તિપ્રયોગે શુભ થતી,
 તો સદ્ગુણોસહદોષ પણ ના હાનિકર બાણો રતિ. ૨૬૯
 ઉપયોગ કરતાં આવડે તો દોષ બંદલાઈ જતા,
 દોષો જ સન્તોમાં જીવે તે ખાય છે જગમાં ખતા;
 સર્વત્ર સાબરની પરે વર્તી ગુણોનો ખપ કરો,
 દોષો જીવે ના આવતો પાર જ ગુણોને મન ધરો. ૨૭૦
 પરિણામ પામે ગુણપણે દોષો મહન્તોના ખરે,

૬૮

મોટુંજ મોટાનું સહુ મોટાઈમાંહી તે ભળે;
 માટે શિખામણુ મન ધરી ગુણરાગદૃષ્ટિ ચાલીએ,
 ગુણરાગથી મોટા બની આનન્દમોંજે મહાલીએ. ૨૭૧

સામરપૂરને એકદૃષ્ટિથી સિંહ તરે છે-સાધ્યતા-

નિજસાધ્ય દૃષ્ટિ રાખીને તવ પાણીને સિંહો તરે,
 ભૂલે યદા પાછા ફરે ધાર્યું જ ત્યાં જતા ખરે;
 તવ પાર પામે ધારેલો સિંહો શિખામણુ આપતા,
 ઉત્તીર્ણ થાવું ધારીને ખાવા ન ભૂલી બહુ ખતા. ૨૭૨
 નિજ સાધ્ય દૃષ્ટિ રાખીને સામર્થ્યવન્તો સંચરે,
 જાવું ઘટે ત્યાં જાય છે એકદૃષ્ટિને રાખી ખરે;
 પાછા ફરે ભૂલે યદા પાછા ફરી ત્યાં જાય છે,
 સજ્જનતણી સિંહસમગતિ કર્તવ્યયોગે થાય છે. ૨૭૩
 જ્યારે જ આવે રેલ બહુ બે કંઠ તબ ઉભરાય છે,
 કાંઠા છલોછલ જલબડે મોઝાંથકી સોહાય છે;
 આરે ન ઉતરાતો તદા લોકો ઉતરતા નાવડે,
 શોભા મઝા ઉસ્તાદીથી જ્યારે જ તરતાં આવડે. ૨૭૪
 બે કંઠ પાસે ઝાડ પર્યંત પાણી બહુલું આવતાં,

૬૯

વૃક્ષો ઉપર આરોહીને લોકો જ ભૂસ્કે કાવતા;
 ઉસ્તાદ તાડ્ડલોક પાણીમાં પડીને મ્હાલતા,
 પૂરમાં વહન્તાં લાકડાં કાઢી ઘરે નિજ ચાલતા. ૨૭૫
 તાડ્ડની પેઠે ભાવથી સંસારસમુદ્રને તરતાં શીખવું.
 જેને જ તરતાં આવડે તે માલ પામે નવનવો,
 તરવું ન જે જગ આવડયું તો વ્યર્થ જન્મ વગોવવો;
 જે ભાવથી તરતાં શીખ્યા તે દુઃખસાગર ઉતરે,
 ખૂડે નહીં સંસારમાં દુઃખો સકલ દૂરે કરે. ૨૭૬
 શુભ શેઠ લક્ષ્મીદાસને તરતાં ન અધિ આવડયું,
 પરને શિખામણ આપી પાણુ નિજકર્મ નિજને બહુ નડયું;
 વાયુપ્રયોગે નાવડું ઉંધું વજ્યું ખુડયા અરે,
 માટે જનો ! તરવું શીખો સંસારસાગર ઝટ ખરે. ૨૭૭
 તારક ગુરૂગમ મેળવીને જે શિખે તે સુખ વરે,
 ખૂડે નહીં ભવસાગરે આત્મોન્નતિ વેગે કરે;
 જે જે અપાયો સાંપડે તે દૂર ઝટ કરતો રહે;
 તારક ગુરૂ સેવાબળે ધર્મિષ્ઠ કાંઠો ઝટ લહે. ૨૭૮

૧ વિધનો.

૭૦

જલના આગલા પ્રવાહોને પાછલા પ્રવાહો ધક્કેલીને
ચાલવામાં સહાયક બને છે.

આગળ ધકેલે પાછલા જલના પ્રવાહો બળવડે,
આગળ પ્રવાહોને ઘણી સાહાય્ય પાછળની ખરે;
સાહાય્ય પાછળની મળે આગળ પ્રવાહો બહુ વહે,
સમજાવતી એ સાનમાં સાબર ધરી મૌન જ રહે. ૨૭૯
સાહાય્ય પાછળની મળે આગળ વધાતું બાણવું,
દૃષ્ટાંત દેખી સૈન્યનું પાછળ બહુ બલ આણવું;
જે પૂંઠ પાછળ ^૧સાઝને કરનાર માનવ છે ઘણા,
આગળ તદ્દ વધતાં ઘણું રહેશે ન પાછળ કંઈ મળ્યા. ૨૮૦
પ્રગતિપ્રવૃત્તિપંથમાં પાછળતણું બળ મેળવે,
આગળ વધાતું સોગણું આશા જ હિમ્મત લેળવે;
જ્યાં પૂંઠને પૂરે જનો ત્યાં ઉન્નતિ વિજયો થતા,
તે દેશના તે ધર્મના રહે છે મનુષ્યો જગ છતા. ૨૮૧
પૃથુરાજ પાછળ પૂંઠને પૂરનાર યોધા નહિં હતા,
તેથીજ પાછળ હિંદુઓએ દુઃખના ખાધા ખતા;
અંત્રેજ લશ્કર પાછળે જો પૂંઠ પૂરકજન હતા,
તેથીજ તે સામ્રાજ્યમાં આગળ વધ્યા જગ થૈ છતા. ૨૮૨

૧ સાહાય્ય.

૭૨

સરખા જ પૂઠે હોય છે તો વેગથી પ્રગતિ થતી,
 પાછા નહીં હઠવું પડે આગળતણાની સહગતિ;
 પાછળ રહેલા પૂરતા ગત ખોટ વા નબળાઈને,
 વિધ્નો સકલ જીતાય છે દિલમાં ધરી શૂરાઈને. ૨૮૩
 જેવી જ સૈન્યપરંપરા તેવી પ્રવાહે સોહતી,
 ઉપરાઉપરકલ્લોલથી દ્રષ્ટાતણું મન મોહતી;
 આત્મોન્નતિ વિશ્વોન્નતિ ઉપરાઉપર બળ વાપરે,
 થાતો જ નિશ્ચય એ ખરો તવ દેખી દુનિયા અનુસરે. ૨૮૪
 જગમાં વધે આગળ ઘણો જેની જ પૂઠે બળ ઘણું,
 નિજ પૂઠે બળને ખીલવો દૃષ્ટાંત લઈ સોહામણું;
 એકેક શિક્ષા મન ગ્રહે આત્મોન્નતિ વેગે થતી,
 પાશ્ચાત્યપેઠે પ્રવૃત્તિની ઉન્નતિ નિશ્ચયગતિ. ૨૮૫

આવક પ્રમાણે વ્યય કરવો.

આવક પ્રમાણે વ્યય કરે જલનો સદા કુદ્રતપણે,
 પરસ્પરોપગ્રહવડે નિજ કર્જને મુખ્ય જ ગણે;
 આવક પ્રમાણે વ્યય કરે તેને ન પસ્તાવું પડે.
 આવકથકી બહુ વ્યય કરે અકળાઈ પોતે બહુ રહે. ૨૮૬

૭૨

ખર્ચાળુને પ્રતિદિન થતી ચિન્તા ઘણી મનમાં અરે,
 આવક ઘણી કાર્પણ્ય બહુ તે પણ ઘણી ચિન્તા વરે;
 નિજજીવન રથનાં ચક્ર ખે આવક અને વ્યય બાણુવાં,
 સરખાં જ ચાલે પ્રગતિ છે માટેજ સરખાં આણુવાં. ૨૮૭
 નિજશક્તિયોનો વ્યય લલો આવકપ્રમાણે યુક્તિથી,
 અપવાદથી નિજ શક્તિનું સ્વાર્પણુ લલું છે ભક્તિથી;
 આવક પ્રમાણે વ્યય કરે એવું શિખવતી જીવનથી,
 અવલોકી નીતિ યુક્તિયો આચારમાં મૂકે મથી. ૨૮૮
 જે દેશમાં આવક પ્રમાણે વ્યય કરે લોકો સહુ,
 તે દેશની આબાદી છે તેનું શું ? હું વર્ણન કહું;
 અતિદાનને કાર્પણ્યથી વ્યવહારમાં વાંધો પડે,
 આવક પ્રમાણે વ્યય કરે વ્યવહારમાં સૌ પરવડે. ૨૮૯

આત્મસત્તા વિશ્વાસ.

નિજ આત્મસત્તાની પ્રતીતિ ધારતી વહેતી રહે,
 પરમાર્થજીવન જીવતી જગ લોકને એવું કહે;
 વિશ્વાસ રાખી આત્મની સત્તાતણુ કાર્યો કરે,
 પરના લકૂંસે ના રહો નિજ આત્મસત્તાએ કરે. ૨૯૦

૭૩

જે આત્મસત્તાથી જીવે તે વિશ્વમાં કાયમ રહે,
 જ્યાં આત્મસત્તા છે નહીં તે ક્ષણ ક્ષણે દુઃખો લહે;
 સત્તાવિનાના લોકની કિમ્મત ન કોડીસમ કદી,
 નિજ આત્મસત્તા ખીલવો સમજાવતી સાબર નદી. ૨૬૧
 સત્તાવિનાનો માનવી છે જીવતો મડદાસમો,
 માટે જ સત્તા ખીલવો રોજો પરે રે !!! શું ભમો;
 સત્તાથકી છે પૂજ્યતા જગમાં અહો જ્યાં ત્યાં જીવો,
 વિશ્વાસ રાખી આત્મની સત્તા પ્રકાશો !!! ના રૂવો. ૨૬૨
 વિશ્વાસ રાખી આત્મમાં સત્તા પ્રકાશો નવનવી,
 તેથી જ જગમાં દીપશો આકાશમાં જેવો રવિ;
 સત્તા ન ખૂવો આત્મની વિશ્વાસ તેનો રાખશો,
 તેથી અહો અંતે મનુષ્યો સ્વાત્મસુખને ચાખશો. ૨૬૩
 કુદ્રતના કાયદાનો ભંગ ન કરવો જોઈએ.

કુદ્રતતણા નિયમોવડે સોહાય છે સાબરમતી,
 નક્કલકર્યાવણુ કુદ્રતે શોભાતણી પામો રતિ;
 કુદ્રત ન થાતી કોઈના તાબે કદાપિ બાણુશો,
 કુદ્રત ત્યજે ના કાયદો થાતો જરા મન આણુશો. ૨૬૪

૭૪

શુભ કુદ્રતી સાબરમતીની દૃશ્ય શોભા ઝોર છે,
 કુદ્રત મઝાની લાગતી તેનું બહુલું જોર છે;
 જે કુદ્રતી છે કાયદો તેનેજ તોડો ના કદી,
 સમજાવતી કુદ્રતથી જોશો તમે સાબરમતી. ૨૬૫

કુદ્રત ઘણી છંછેડીને વિજ્ઞાનીઓએ શું કર્યું,
 પાશ્ચાત્ય લોકોએ અરે દેખો શું? અન્તરુસુખ વધ્યું;
 સર્વત્ર કુદ્રત કાયદો વ્યાપી રહ્યો નિયમોવડે,
 તોડે જ તેને સુખ નહિ હાનિ ઘણી જગ બળભળે. ૨૬૬

કુદ્રતતણા સામે થતાં તાબે ન ક્યારે એ થશે,
 પાશ્ચાત્ય મોટા યુદ્ધની પેઠે ગળોળા થઈ જશે;
 કુદ્રતતણા જે કાયદા તેનો ન ભંગ કરો કદી,
 વૃક્ષો કપાવ્યાથી ઘણી વર્ષો ઘટે હાનિ વહી. ૨૬૭

કુદ્રતખળે જે જે થતું તે અન્યથી થાતું નહીં,
 કુદ્રતથી કાઠ્યા બને સુખબ્રહ્મ જગ થાતું સહી;
 કુદ્રતતણા જે કાયદા તેનેજ લોકો તોડતા,
 નહીં જ સન્તો જાણવું તે પથરે શિર ફેડતા. ૨૬૮

હન્નરકળા યન્ત્રો વધ્યાં પણ સુખ વધ્યું શું દેખશો.

૭૫

હાજત વધી બહુ વસ્તુની પણ શાન્તિ મન શું પેખશો;
બહુ ઠાઠમાઠો જગ વધ્યા પણ શાન્તિસુખ પોકો વધી,
અન્તર્ વિચારી દેખશો ગુરૂગમતણું સાધન સધી. ૨૯૯

કુદ્રતથી પ્રતિકુળ ના કરો.

કુદ્રત્ નિયમને ધારીને શોભા લહે છે લખગુણી,
કુદ્રત્ નિયમને ધારીને જેવોજ શોભે છે મુનિ;
જ્યાં કુદ્રતી છે વર્તનો ત્યાં ઠાઠમાઠો ફેક છે,
કુદ્રત્ વિના કૃત્રિમપણું ત્યાં લોકની મહાપોક છે. ૩૦૦
કુદ્રત્તણા અનુકુલપણે જે જે સુધારા થાય છે,
આરોગ્ય પ્રગતિ સુખ અને શાન્તિ સદા નિર્માય છે;
કુદ્રત્તથકી વિપરીત જે જે યન્ત્ર તન્ત્રો થાય છે,
તે તે કુધારા જાણવા દુઃખો ઘણાં પ્રકટાય છે. ૩૦૧
ભાંગો ન કુદ્રત્ કાયદા આરોગ્ય શાન્તિ જો ચહો,
ભાંગો ન કુદ્રત્ કાયદા કુદ્રત્ નિયમ વહેતા રહો;
કુદ્રત્તથકી જે થાય છે તે તે થવા ઘો જાણીને,
કુદ્રત્ વિષે મહાશક્તિનો હાથ જ રહ્યો મન આણીને. ૩૦૨

૭૬

જ્યાં ખાર સાંધે તેર તૂટે ઉન્નતિ એ નહિ ખરી,
 સાયન્સ હુન્નર શોધમાં કૃત્રિમતા ના સુખ જરી;
 કુદ્રત્ પ્રતિકુલતા ધરી કોટી ઉપાયો આદરો,
 ત્હોંયે ન શાશ્વત ઉન્નતિ પામે અનુભવને કરો. ૩૦૩
 કુદ્રત્ પ્રભુ જે જે કરે તે અન્ય ક્યારે ના કરે,
 કુદ્રત્તણા જે પ્રેમીઓ તે સત્યશિક્ષા મન ધરે;
 કુદ્રત્તણા વિજ્ઞાનીઓ કુદ્રત્તણા અનુકૂલ રહી,
 આનંદ પ્રગતિ શાન્તિ ને આરોગ્ય પામે તે સહી. ૩૦૪
 સાખરમતી શુભ શિખવતી કુદ્રત્તણો એ કાયદો,
 ત્યાં વાયદો ના કંઈ કરો પામે મઝાનો કાયદો;
 જે જગત્ કુદ્રત્શાંતિના નિયમો પ્રમાણે ચાલશે,
 સત્યોન્નતિ શાન્તિ મઝાની નીતિસુખથી મહાલશે. ૩૦૫
 અનેક આઘાતો સહી મસ્ત ખની વહેનારની ઉચ્ચતા,
 આઘાત બહુ થાતા સહે તે વાત કોને ના કહે,
 આઘાત સહતાં ઉન્નતિ થાતી સદા કહેતી વહે;
 આઘાત દુઃખો બહુ સહી વહેતો રહે તે સુખ લહે,
 સાખર જગતને શીખવે મસ્તીલી થૈ પથમાં રહે. ૩૦૬

૭૭

સહેવું ન શીખ્યા જે જનો તે લેશ પણ શીખ્યા નહીં,
 આઘાત બહુ જે ના સહ્યા તો શાન્તતા દૂરે રહી;
 આઘાત સહી જે મસ્ત થૈ વહેતા રહે કુદ્રતપણે,
 આરોગ્ય શાન્તિ સુખ લહે એવું જ સન્તો જગ લણે. ૩૦૭

અનેક મનુષ્યાદિના પ્રસંગે છતાં વા નહિ છતાં સ્વકાર્ય
 કર્યા કરવું.

આવે મનુષ્યો પાસમાં દિન રાત્રિ સમયે ભાવથી,
 કાર્યો કરે નિજદૃષ્ટિથી પણ ફર્જ વણ પરવા નથી;
 જલપાન આદિ કારણે આવે પશુઓ પાસમાં,
 જલપાનથી સંતોષી થૈ પંખી જતાં આવાસમાં. ૩૦૮

આવે સદા એ પ્રાણીઓ નિજ ફર્જથી વહેતી રહે,
 આવે ન આવે ત્હોયે તું ઝરઝરવે ભાવે વહે;
 આવે નહીં અવળી થતી નહિ આવતાં નિર્બલ નહીં,
 આવો ન આવો નહિ જીવે કર્તવ્યથી રહેતી વહી. ૩૦૯

આવે સહુ કર્તવ્યથી વહેતી રહે કર્તવ્યથી,
 કર્તવ્ય કરવામાં રણાંગણમાં વહે છે મહારથી;
 કર્તવ્ય સહુનું સહુ કરે ત્યાં હર્ષ શોક જ ના ઘટે,

૭૮

કર્તવ્ય જીવનમાં વહો સહુ પ્રાણીઓ નિજ શિરસટે. ૩૧૦
 કર્તવ્ય કરજે મસ્ત થૈ સમભાવથી વહેતા રહો,
 પંચાત કોની ના કરો રહેણી સદા કર્જે વહો,
 અધિકાર જે કર્તવ્યનો આનંદથી તે તે કરો,
 અન્યોવિષે નિજ ચિત્તને દીધા વિના મસ્તી ધરો. ૩૧૧
 અધિકાર નિજ કર્તવ્યમાં નહાના ન કો મોટા નહીં,
 સરખા સકલ જીવો ગણી ભૂલો ન કર્જો નિજ સહી;
 સન્માન વા અપમાનની પરવા ન મનમાં રાખવી,
 કર્તવ્યમાં મસ્તાન થૈ આનંદવાની ચાખવી. ૩૧૨
 જે જે અવસ્થા સંપન્ને આનંદ ત્યાં માણો સદા,
 સાખર શિખામણુ એ કહે સમજી ન ભૂલો એ કદા;
 નિજજીવન આનંદઝરણુથી ઝર ઝર વહો શિક્ષા ભલી,
 સમજી હૃદયમાં માનશે એ શેલડીથી પણ ગળી. ૩૧૩
 નખળા પડો ના શોકથી ચિન્તા જ ચિતાસમ ગણો,
 કર્તવ્ય વેષો ભજવવા શુભ શીખને મનમાં ભણો;
 ખહુ સાથમાં વા એકલા આનંદની મોંજે રહો,
 આનંદ જીવન જીવવું કર્તવ્ય કરણીમાં લહો. ૩૧૪

૭૯

પ્રભાતમાં રવિનું સ્વકુંકુમકિરણોવડે સાગરપૂજન.

પ્રભાતમાં પૂજે રવિ કુંકુમકિરણોએ ત્હને,

પૂજય ત્યાં આશ્ચર્ય શું? પરમાર્થની મૂર્તિ બને;

કુંકુમકિરણ તવ જલવિષે પડતાંજ શોભા બહુ થતી,

પરમાર્થદેવીની અહો જાણે જ કરતાં આરતી. ૩૧૫

સાગરમતીજલમાં પડી કુંકુમકિરણો ન્હાય છે,

તેથી બની ઘોળાં પછી આકાશમાં શોભાય છે;

પાછાં જ ન્હાવા કારણે સંધ્યાસમે જલમાં પડે,

પશ્ચાત્ અન્ય જ ક્ષેત્રપર પડીને પ્રકાશે ઝળહળે. ૩૧૬

કિરણોવડે જલ ખેંચતો આકાશમાં ભાનુ રહી,

તે હેતુએ સંધ્યાસમે એ આરતી કરતો સહી;

ખેંચી જ પાછું આપતો જલને ગ્રહી કિરણોવડે,

પાછું જ લેઈ આપવું એ સજ્જનોને પરવડે. ૩૧૭

**પરમાર્થીનાં મોટાઓ પણ દર્શન કરે છે-સેવા કરે છે-
તો નહાના કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય ?**

મધ્યાન્હ વેળા તવ ઉપર આવી દિવાકર ઝગઝગે,

કિરણો જ સિદ્ધાં તવ ઉપર પડવાથકી બહુ ચકચકે;

૮૦

પરહેત કાયા જે ધરે પૂજ્ય તે કુંકુમવડે,
 નિર્મલપણું જ્યાં હોય મોટા ભાનુસમ એ પરવડે. ૩૧૮
 મોટા કરે જ્યાં આરતી બાકી ન રહેવે ત્યાં કશું,
 કુદ્રતતણે એ કાયદો પરમાર્થ ત્યાં એ ઉલ્લસ્યું;
 ભાનુ પ્રતિદિન આવીને સાબરમતીદર્શન કરે,
 આકાશમાં ચાંદો ઉગી દર્શન કરે ને સંચરે. ૩૧૯

પરમાર્થીનાં દર્શન કરે સહુ લોક એવો કાયદો,
 ઉદ્યોત તેથી જગ થતો જગલોકને બહુ ફાયદો;
 પરમાર્થીજનના આંગણે ઉદ્યોત મોટાઓ કરે,
 આશ્ચર્ય ત્યાં કશુંએ નહીં વિબુધો વિવેકે વ્યવહરે. ૩૨૦
 ભાનુપ્રકાશે શોભતી ને ચંદ્રના ઉદ્યોતથી,
 તેવી અહો સાબર કહો ચમકાય શું બદ્યોતથી;
 તોપણ અહો તવપર ઉડી બદ્યોત ચમકારા કરે,
 સેવાય સહુ નિજશક્તિથી એ ન્યાયને સૌ અનુસરે. ૩૨૧

મોટાઓ જ્યાં વિપત્તિથી ઝડાય છે ત્યાં નહાનાતું શું કહેવું ?

ભાનુ શરીસમ મોટકા જ્યારે ઝડાતા ઝડણથી,
 હોંચે ઝડાતી તું નહીં જેવો જ યુદ્ધે મહારથી;

૮૧

અંધારીયામાં તું ગ્રહાતી તમથકી છૂટે નહીં,
 મોટાઓની એવી દશા નહાનાતું પૂછો શું? સહી. ૩૨૨
 મોટા ઉપર ગ્રહણો રહ્યાં ત્યાં અન્યનો શો આશરો,
 અવબોધી એવું ચિત્તમાં ના ગર્વને કોઈ કરો;
 સન્માન ને અપમાન સહુ મોટાતણાં મોટાં કહ્યાં,
 નહાનાં જ નહાનાનાં સહુ સમજી વિવેકી સુખ લહ્યા. ૩૨૩
 આ વિશ્વમાં કરવો ઘટે ના શોક દુઃખ ગ્રહણો થતાં,
 રહેતાં સદા ના દુઃખનાં ગ્રહણો વિલય ઝટ થઈ જતાં:
 કુદ્રત્તણો એ કાયદો સંયોગ મળીયા સહુ ટળે,
 વિપત્તિથી અકળાઓ ના વિપત્તિવેળા ઝટ ગળે. ૩૨૪
 એ તમથકી ઠંકાય છે મોટા જનો મન જાણવું,
 માયાથકી ઠંકાય છે પરબ્રહ્મ મનમાં આણવું;
 કાળાં પડળ પથરાય સન્તો પર તથાપિ ઝટ ટળે,
 દુઃખી ન મનમાં કંઈ થવું આનન્દ વેળા ઝટ વળે. ૩૨૫
 કુદ્રત્તણો એ કાયદો હા સર્વ પર છાઈ રહ્યો,
 નિંદા કરો ના કોઈની અભિમાન જાએ ન વહ્યો;
 જ્ઞાનીજનોએ સર્વને સમજી શિખામણુ મન ગ્રહી,

૮૨

આનંદથી નિજ ક્ષેત્રથી કર્તવ્યની કરણી વહી. ૩૨૬
 સ્ત્રીતા સતી દમયંતીને સંકટ પડયાં અન્તે ટળ્યાં,
 સંકટ પડયાં શિવાજી પર અન્તે જ કૃતપુણ્યો કૃપ્યાં;
 શ્રીપાલ મયણાંને પડયાં સંકટ ટળ્યાં અન્તે અહો,
 આ પણ જશે એ પણ જશે એ જાણીને ધીરા રહો. ૩૨૭
 વિપત્તિ સંકટ ગ્રહણથી અકળાઈ જવું ના કદિ,
 સુખ દુઃખ વાદળ છાયવત્ આવે કહે સાખરનદી;
 ના હારવી હિમ્મત કદી સંકટગ્રહણ દૂરે ટળે,
 દૃષ્ટાંત મોટાનાં ગ્રહી વહેવાથકી શાન્તિ મળે. ૩૨૮
 સાખરમતીમાં હાથમતીનું ભળવું; તે ઉપરથી મળતું
 શિક્ષણ.

સાખરમતીમાંહી ભળે છે હસ્તમતી મહાવેગથી,
 મહાયુદ્ધમાં દોડી જતો જેવો જ ભારત મહારથી;
 ખન્ને મળી સખીયો વહે ના રૂપ જૂઠું કંઈ વહે,
 ન્હાનો ભળે મોટાવિષે તો નામ મોટાનું રહે. ૩૨૯
 મોટાવિષે ન્હાના ભળે નિજ નામ આકારો ત્યજી,
 કુદ્રૂતથકી એવું બને છે જાણુશો ખુદ્ધિ સજી;

૯૩

પરબ્રહ્મમાં મળવાથકી જો નામ રૂપો ના રહે,
 નામાકૃતિમમતાથકી ના અમર જીવન કો લહે. ૩૩૦
 જે પ્રેમથી મોટાવિષે લઘુનું અહો લગવું થતું,
 નામાકૃતિ ત્યાં ના રહે પણ જીવનથી રહેવું છતું;
 સાથી મહાપ્રભુમાં લજો નામાકૃતિ મમતા ત્યજે,
 અધ્યાત્મજ્ઞાની જાણીને તન્મયપણું ભાવે લજે. ૩૩૧
 નામાકૃતિ મોટાતણી તે જાણી નિજની ત્યાં લજે,
 તાદાત્મ્ય સખ્ય સંબંધમાં તન્મયપણે સુખ ઉછળે;
 તન્મયપણે લગવું કહ્યું ના ભિન્નતા રાખી જરા,
 જ્યાં મેળ સાચા હોય છે ત્યાં ભેદની ના કંઈ બલા. ૩૩૨
 લજીને થવું ના ભિન્ન પણ લયલીન રાખો એકતા,
 સાબરમતીમાંહી લજે સમન્વતી શુભ છેકતા;
 નિજજાતિમાં કુદ્રત્થકી જ્યાં સખ્ય ભાવે મેળ છે,
 ત્યાં ઐક્યને તાદાત્મ્યથી આનન્દજીવન ગેલ છે. ૩૩૩
 જો નામરૂપે ભિન્નતા છે તહોંય તે પ્રેમે મળે,
 ફેરે છતાં પણ દોડીને પાસે જ આવીને લજે;

૮૪

એ પ્રેમ સંબંધ નહિ છુપે છૂપાવતાં કે કાળમાં,
કમળો વિકસતાં ભાનુથી એકેન્દ્રના અવતારમાં. ૩૩૪
તાદાત્મ્યસખ્યસંબંધથી મિત્રોથકી મિત્રો મળે,
જ્ઞાનીવિષે જ્ઞાની લળે સખીઓથકી સખીઓ હળે;
નિજની મહત્તા જ્યાં ઘણી સ્વાર્પણ કરી ત્યાં સહુ લળે,
સ્વાર્પણ અને તાદાત્મ્ય વણુ લેળા મળ્યાથી શું વળે. ૩૩૫
નામાકૃતિથી ભિન્નતા ધરવાથકી કે ના લળે,
નામાકૃતિ સ્વાર્પણ કરી સંન્યાસથી લેળાં મળે;
લેળા લળે જે એ રીતે તેનુંજ લળવું સત્ય છે,
પ્રભુરૂપમાં સન્તો લળે પરપ્રેમનું એ કૃત્ય છે. ૩૩૬
લેળાં મળવાથી સંઘશક્તિની વૃદ્ધિ.

એ એકડા લેળા મળે અગિયાર જગ કહેવાય છે,
અન્ને નદી લેળી મળે બળ પ્રાણીમાં પ્રકટાય છે;
લેળા મળી બહુ જન ઘણી શક્તિ જગત્તમાં મેળવે,
ધાર્યો કરે કાર્યો ઘણાં શુભસંઘ શક્તિ કેળવે. ૩૩૭
કલિકાળમધ્યે સંઘશક્તિ સર્વથી મોટી સહી,
લેળી મળીને સંઘપુરની પાસ શિક્ષા એ કહી;

૮૫

લેગા મળી મોટાથકી બહુ સંઘશક્તિ ખીલવો,
 સંરક્ષી શકવા જીવનને ખીલું ન એમાં કંઈ લવો. ૩૩૮
 બે સંઘપુર તાણ્યું અહો લેગી મળીને પાણીથી,
 ઓગણીશ પચ્ચીશ સાલમાં સમજાય સમજી વાણીથી;
 દૃષ્ટાંત એવું જાણીને લેગાં મળો સ્વાર્પણ કરી,
 મમતા અહંતાને ત્યજી મહાસંઘશક્તિ આદરી. ૩૩૯

પરમાર્થકર્તવ્યમાં આલસ્ય ન કરવું.

પરમાર્થ જીવનમાં કદા આલસ્ય ના અંગે ધરે,
 વહેતી રહે ક્ષણ ક્ષણ પ્રતિ આલસ્ય નહિ શીખી ખરે;
 બહુ કાલથી વહેતી રહે ^૧લવ થાકને ખાતી નથી,
 જોયુંજ અનુભવને કરી જીવનપ્રવાહો બહુ મથી. ૩૪૦
 મૃત્યુસ્યથી દૂરે રહી પ્રગતિજીવન સમજાવતી,
 આલસ્યને ધરવાથકી થાતી ન ક્યારે સહજતિ;
 આલસ્ય સમ શત્રુ નથી આ વિશ્વમાંહિ જાણુશો,
 આલસ્યથી પડતી થતી એવુંજ મનમાં આણુશો. ૩૪૦
 આલસ્યથી પ્રગતિ થતી નહિ કોઈની જગ જાણવી,

૧ લેશ.

૮૬

બુદ્ધિ બગડતી તે થકી શ્રદ્ધા સદા મન આણવી;
 બરબાદી બહુ થૈ દેશની આલસ્યની સેવા કરે,
 આલસ્ય ત્યાં દેશોન્નતિ ધર્મોન્નતિ કંઈ ના બરે. ૩૪૨
 આલસ્યથી સહુ શક્તિયો પ્રકટયા છતાં વિણુશી જતી,
 આલસ્ય ન્યાં ઇચ્છાય ત્યાં તો બાણુવું બહુ દુર્મતિ;
 આલસ્ય મોટું જેર પણ મીઠું જ જેને લાગતું,
 સદ્ભાગ્ય તેનું હોય ત્હોંયે થાય અન્તે ભાગતું. ૩૪૩
 આલસ્ય જેના અંગમાં તે જીવતો મડદાસમો,
 અતએવ આલસને તજે ઉદમ સદા સેવો તમો;
 ધૂલીથકી હલકું ઘણું આલસ્યથી જીવન થતું,
 દેખાય જીવન તેજ તેવણુ નષ્ટ પ્રાયજ થૈ જતું. ૩૪૪
 પાશ્ચાત્ય દેશીઓ બુવો આલસ્યના સામા થયા,
 પ્રખ્યાત દેખો પૌર્વીયો આલસ્યથી પડતી લદ્યા;
 કર્તવ્ય ફરજે સેવવી આલસ્યને દૂરે કરી,
 શિક્ષા મઝાની લાગશે જે ભવ્ય તેને એ ખરી. ૩૪૫
 કુદ્રતપ્રભુની કૃપાથી વહેતું જીવન.
 આ વિશ્વમાં કુદ્રતપ્રભુની મહેરતક જીવાય છે,
 કુદ્રતપ્રભુની મહેર વણુ પલમાં ન જીવ્યું નય છે;

૮૭

કુદ્રત્પ્રભુની મહેર તક કારણ બધાં સફળાં થતાં,
 કુદ્રત્પ્રભુ રૂઠ્યા પછી કારણ બધાં નિષ્ફલ જતાં. ૩૪૬
 કુદ્રત્પ્રભુને કર્મની ઘટના ન કોઈ કળી શકે,
 કુદ્રત્પ્રભુના હાથમાં લબ્ધ ન વળતું બહુ બકે;
 કુદ્રત્કૃપા યાવત્ અહો વહેતી રહે તાવત સહી,
 ત્યાં કોઈનું આવે નહીં ભાવીજ પરખાતું નહીં. ૩૪૭
 સાબરમતીનું વહેવું કુદ્રત્પ્રભુના હાથમાં,
 પલમાં કરે કંઈ અવનવું દેખો જ માનવ સાર્થમાં;
 કુદ્રત્ ન કોના હાથમાં ક્યારે ન થૈ યાશે નહીં,
 કુદ્રત્પ્રભુના ચન્દ્રની લીલા ન પરખાતી સહી. ૩૪૮
 મૃત્યુની પરવા ના ધરે સાબરમતી વહેતી રહે,
 મૃત્યુ ન તેના હાથમાં તો શોક તેનો શીદ વહે;
 જીવાય યાવત્ જીવવું આનન્દની મોંઝે રહી,
 ચિન્તા કર્યાંથી શું વળે? જ્યાં હાથમાં બાજી નહીં. ૩૪૯
 સાબરમતી જગ શીખવે જીવાય ત્યાં તક જીવવું,
 કુદ્રત્પ્રભુની મહેરથી ચિન્તો ન મનમાં અવનવું;

૧ મુદલ-જરાપણ.

૯૯

સંસારમાંહી કર્મના ખેલોજ ખેલે જીવડા,
કર્મપ્રભુની આજીને દેખે જ સન્તો જીવડા. ૩૫૦

જીવાય ત્યાં તક જીવવું નામાકૃતિભેદોવડે,
પર્યાય ફેરે સંહુ જીવે પર્યાય ખીજનને ધરે;
નહિ નાશ કોનો સર્વથા સંસારમાંહી જાણુશો,
આત્માવિષે કુદ્રત્ રહી ઉત્પત્તિ વ્યય મન આણુશો. ૩૫૧

ઉત્પાદવ્યયધ્રુવતામયી આત્મા સકલ કુદ્રત્પ્રભુ,
સર્વે જણાતું અનુભવે જાણે જ આનન્દી વિભુ;
ભેદો અનન્તા જાણુવા કુદ્રત્પ્રભુના ક્ષણક્ષણે,
સ્વાદ્વાદનયસાપેક્ષથી સર્વે મહન્તો એ ભણે. ૩૫૨

સાખરમતી કુદ્રત્પ્રભુના ખેલથી ખેલે ઘણી,
સન્તો મહન્તો યોગીઓને લાગતી સોહામણી;
આ વિશ્વમાં સોહામણું વ્યાપી રહ્યું છે સર્વમાં,
એવું હૃદયમાં જાણીને રહેશો ન કોઈ ગર્વમાં. ૩૫૩
જીવો અને અજીવો-પરસ્પર-એક ખીજની સાહાય્યથી
જીવી શકે છે.

આ વિશ્વમાં સાહાય્ય છે સૌને પરસ્પર ક્ષણ ક્ષણે,
સાહાય્ય વણુ જીવે નહીં કો જ્ઞાનથી સન્તો ભણે;

૯૯

સાહાય્ય લેઈ જીવવું સાખરમતીનું થાય છે,
 સાહાય્ય વણુ જીવાય ના સન્તો મહન્તો ગાય છે. ૩૫૪
 બહુવૃષ્ટિ ને ઝરણાંતણી સાજે વહે સાખરમતી,
 સાહાય્ય વણુ ડગલું ભર્યાની બાણુશો ના ક્યાં ગતિ;
 વૃષ્ટિઝરણુ વહેળા સરોવર રૂપ છે સાખરમતી,
 તેના અભાવે બાણુશો સાખરતણી રહે ના છતી. ૩૫૫
 આકાશ શશી ભાનુ મહી વાયુ અનલ જલ ભૂરૂહો,
 સૌને પરસ્પર સાહાય્ય છે સાહાય્યથી મહીને દુહો;
 પૃથ્વી અનલ જલ વાયુ ને ભાનુ વિના જીવાય ના,
 ગુરૂગમ લહી સમન્થા વિના અહંકાર કોનો બાય ના. ૩૫૬
 નિજદેહમાં અંગો પરસ્પર ^૧સાજને કરતાં જીવો,
 અનુભવ કરીને સર્વમાં અભિમાન કર્તાનું ખુવો;
 કરનાર હું મેં આ કર્યું અભિમાન એવો ના ઘટે,
 નિરહંપણે ઉપકાર સૌનો વાળવો હો શિરસટે. ૩૫૭
 જેને ગણો છો એકલું તેમાં જ સૌનો ભાગ છે,
 સાહાય્ય સામાસામી છે કુદ્રત્તણો એ યાગ છે;
 સૌની પરસ્પર સાજને લેવીજ કુદ્રત ધર્મ છે,

 ૧ સાહાય્યને.

૯૦

લેવાય ના તેના વિના એક શ્વાસ પણ એ મર્મ છે. ૩૫૮
 સાબર કહે છે સર્વને સાહાય્ય લેવી આપવી,
 એ ફરજ છે સહુજીવની કુદ્રત મહત્તા સ્થાપવી;
 જીવાય અન્યોનું ગ્રહી અન્યોગ્રહે પોતાથકી,
 અજીવો અને જીવોવિષે અવબોધી ના જાઓ છકી. ૩૫૯
 નિન્દા અને સ્તુતિપર લક્ષ્ય ન દેવું.

ઉપકાર સાબરના ઘણા અવબોધી કે પૂજા કરે,
 વર્ણન કરે બહુ ભાવથી લઘુતા ધરીને કરગરે;
 પુષ્પે વધાવે પ્રેમથી ઉતારતા જન આરતી,
 ગાવે સુમંગલ ગીતડાં નરનારીઓ ધરીને રતિ. ૩૬૦
 નરનારીઓ અવલોકીને વારી જતાં બહુ ભામણે,
 બહુ દોષ અછતા કાઠીને દુર્જન ઘણા નિન્દા ભણે;
 ટીકા કરે બહુ જાતની મનમાનતી મનમાં છકી,
 નહિ લક્ષ્ય દેતી તેવિષે સમભાવ વાણુ ખીણું નથી. ૩૬૧
 જે જે રૂચે તે સહુ કરે કર્મો કરે તેવાં ફળે,
 આપે શિખામણુ સર્વને કર્મો કરેલાં નિજબળે;
 છોડે ન જગમાં કર્મનો જે કાયદો તે કોઈને,
 વેદાય કર્મો સર્વને અનુભવ કરો એ જોઈને. ૩૬૨

૯૧

જે જે કરે તે ભોગવે ત્યાં લક્ષ્ય દેવું ક્યાં રહ્યું,
 માટે જ નિન્દા વર્ણ પર મેં લક્ષ્ય ક્યારે ના ગ્રહ્યું;
 પૂજક ગ્રહે છે પુણ્યને નિન્દક ગ્રહે છે પાપને,
 નિશ્ચય હૃદયમાં ધારણા કુદ્રતતણી શુભ છાપને. ૩૬૩
 વહેવું સદા નિજ પંથમાં ના લક્ષ્ય દેવું કોઈમાં,
 મનકું જરી ના પ્રેરવું નિન્દકતણી બહ્યોઈમાં;
 આપેજ કુદ્રત ન્યાય ત્યાં પોતે ન માથું મારવું,
 કુદ્રતતણો એ કાયદો સમજી હૃદયને ઠારવું. ૩૬૪
 ટીકા કરે બહુ જાતની લોકો ન તે ગણુકારવી,
 ગજ પાછળે શ્વાનો લસે છે વાત મનમાં ધારવી;
 સાચું ન છાતું જગ રહે દરકાર કોની ના ધરો,
 નિન્દા સ્તુતિપર લક્ષ્યવણુ નિજ જીવન ફરજો અનુસરો. ૩૬૫

સાર્થકનામ કરવું:

પ્રાય: રહે છે વાદળાં તવપર અહો તે કારણે,
 સાન્વર્થ નામ જ સાભ્રમતો જાતા જનો તુજ વારણે;
 નિજનામને સાર્થક કરે એવા જનો વિરલા અહો,
 ગુણુધેય નામ જ ધારીને કાર્યો કરી પથમાં વહો. ૩૬૬

૯૨

સાર્થક કરે છે નામને મોટા જનો સદ્ગુણવડે,
પુરૂષાર્થને બહુ સ્ફોરવી બહુખંતથી કાર્યો કરે;
નિજનામ સાર્થક ના કર્યું તે હાસ્યપાત્ર જ થાય છે,
નિજનામને સાર્થક કરે લોકોવડે વખણાય છે. ૩૬૭

જેણે ન રાખ્યું નામ તે શા હેત જન્મ્યા માનવા ?
રાખ્યુંજ જેણે નામ તે જન્મ્યા જ જગમાં માનવા;
તીર્થંકરેએ નામને સફળાં કર્યાં એ કારણે,
દુનિયા પ્રભાતે પ્રેમથી નામો જ તેઓના ગણે. ૩૬૮
અભિમાન ત્યજીને વિશ્વમાં નીચા નમીને વિનયથી
ચાલવું.

નીચા નમીને ચાલવું એવું જગત્ શિખડાવવા,
નીચી સદા વહેતી રહે આદર્શજીવન ગાળવા;
સહુને નમીને ચાલવામાં ઉચ્ચતા નિજ ઝળકતી;
વિનયે ન વૈરી કે થતું યશ કીર્તિમિષે ચળકતી. ૩૬૯
નીચા નમીને ચાલવામાં ક્ષયદો કોટી ગમે,
અહંકાર મન આવે નહીં ને વૈર ઝેરો ઉપશમે;
નીચા નમ્યાથી કૃષ્ણની પેઠે જ વિજયો બહુ મળે,

૯૩

નીચા નમીને ચાલતાં શુભ ભાગ્યની વેળા વળે. ૩૭૦

નીચા નમીને ચાલતા તે પ્રેમ સૌનો મેળવે,

નીચા નમીને ચાલતા તે સર્વ શક્તિ કેળવે;

નીચા નમીને ચાલતા તે સર્વથી ઉંચા થતા,

ઉંચા નમે ના તાડવત્ તે પાછળે ખાતા ખતા. ૩૭૧

નીચા નમીને ચાલતાં વિઘ્નો ઘણાં દૂરે થતાં,

નિજ કિરણુ નીચાં નાખીને ભાનુ કરે છે શુભુ છતાં;

નીચા નમ્યાથી મેઘ પણ આ વિશ્વમાં ઠહાલા થતા,

પદવી વરે મહારાજની નીચા નમીને વર્ષતા. ૩૭૨.

અછકડ બની જે ચાલતા બહુ ઠાઠમાં ઉંચામુખે,

અભિમાનથી નીચા પડે દિવસો ગુન્નરે બહુ દુઃખે;

નીચું બુવે ના ગર્વથી તેની જ છે ગઈ રેવડી,

રાવણસમા ચાલ્યા ગયા અહંકારતા ના પરવડી. ૩૭૩

અભિમાની દુર્યોધન ગયો અભિમાન છાજ્યો ના અરે,

નેપોલીયન કેદી થયો પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટાંતો ખરે;

વિણુસ્યા સિકંદરસમ ઘણા યાદી ન તેની કેા કરે,

અજ્ઞાનીઓ ઉંચામુખે નાહક અહોહો સંચરે. ૩૭૪

૯૪

છાજ્યો નહીં અભિમાન કોનો વિશ્વમાંહી જાણ્યો,
 નિજ આત્મવત્ સૌને ગણી સૌને નમીને ચાલ્યો;
 નિજ પંથમાં નીચા નમી વહેવું ન કરવો ગારવો,
 અભિમાન શત્રુ પ્રગટતાં નિજ વિનયશસ્ત્રે મારવો. ૩૭૫
 ધરમાર્થપ્રગતિ પંથમાં નીચા નમી સન્તો વહે,
 નીચાં નમે કૃણ લાવીને વૃક્ષો શિખામણને કહે;
 નીચા નમીને ચાલતાં ઓછી ન શક્તિયો થતી,
 વધતી રહે બહુ શક્તિયો વધતી રહે દિન દિન રતિ. ૩૭૬
 જગને નમાવે જાણ્યો નીચો નમી જે ચાલતો,
 નિજશક્તિયો જ જણાવતો તે લબ્યપંથે મહાલતો;
 રાજાથકી સન્તો મહન્તો પૂજ્યતાને બહુ ધરે,
 નીચા નમીને ચાલવું એવું જ શિક્ષણ દિલ ધરે. ૩૭૭
 કુદ્રત્ નિયમ અનુસારથી વહેવાય ત્યાં વહેવું સદા,
 કુદ્રત્તણા સામા થઈ વહેતાં ન પામો કૃણ કદા;
 ઉંચાથકી નીચે જવાનું સર્વ જનને સહેલ છે,
 નીચાથકી ઉંચે જવું વહેવું ઘણું મુશ્કેલ છે. ૩૭૮
 સાબરમતી ઉંચાથકી નીચા પ્રદેશોમાં વહે,

૯૫

કુદ્રતનિયમને અનુસરી પરમાર્થથી શોભા લહે;
 કુદ્રતનિયમને અનુસરી વિનયે સદા વહેતા રહે,
 બહુ કીર્તિ પૂજા માનને લક્ષ્મી ઘણી પંથે લહો. ૩૭૯
 જન્મ દેનાર ભૂમિની શોભા કરનારને ધન્ય છે.

નિજજન્મભૂમિની સદા શોભા વધારે લખ ગુણી,
 પૃથ્વી સફલતા થાય છે તે ભૂમિ ના રહેતી ઝાણી;
 નિજજન્મભૂમિની સદા શોભા વધારે ગુણુ વડે,
 સાબર કહે સહુ લોકને સાકલ્યજીવન પરવડે. ૩૮૦

શોભાવે નહિ જે પૃથ્વીને જન્મ્યા જ શાને કારણે ?
 શોભાવે જનની પૃથ્વીને જાઉં જ રહેને વારણે;
 દાતારપરમાર્થીજનોથી પૃથ્વીની શોભા થતી,
 શૂરા સુભક્તોથી થતી જન્મપ્રદાતાની ગતિ. ૩૮૧

જે પૃથ્વીમાં સન્તો મહન્તો વીરદાની પ્રગટતા,
 તે પૃથ્વીની શોભા થતી પ્રખ્યાતિ પામે ગુણુછતા;
 નિજ જન્મભૂમિ પર નથી પ્રીતિ હરાયું ઢાર તે,
 નિજ જન્મભૂમિ ઓળવે દુર્જન ખરેખર ચોર તે. ૩૮૨
 જન્મી વધાર્યો ભાર તેણે ભૂમિશોભા ના કરી,

૯૬

તે જીવતો મહદાસમો કીધું ન સાઝું અવતરી;
 જે સદ્ગુણો ગ્રહતો નહીં ને ભૂમિને ધિક્કારતો,
 તે ભારભૂત જ પૃથ્વીમાં તેનો ન શુભ અવતાર તો. ૩૮૩
 શોભા વધારે જનનીને જે જન્મભૂમિની ઘણી,
 તે ધન્ય પૃથ્વી અવતર્યા તે ભાવ છે ચિન્તામણિ;
 લજ્જે જ જનની જન્મભૂમિને તે શાને અવતર્યા?
 માતા! દયાળુ તું ઘણી એવા જનોને પણ ધર્યા!! ૩૮૪
 જે જનની જન્મપૃથ્વી માટે કંઈ કરે સ્વાર્પણ નહીં,
 અવતાર તેનો છે અલેખે વિશ્વમાં જાણ્યો સહી,
 તે ધ્યાયલા શિદ્ધ અવતર્યા જે પૃથ્વીને ભારે કરે;
 તે ધન્ય સજ્જન અવતર્યા જે પૃથ્વી શોભા આચરે. ૩૮૫
 જે શાપ જેવા જનનીને જે જન્મભૂમિને થયા,
 તે ધૂળથી હલકા ઘણા જીવ્યા અલેખે થઈ ગયા;
 શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનની પરે જે કર્મયોગીઓ થતા,
 મહાવીર ગૌતમવત્ થતા જે જ્ઞાનીઓ રૂહે ના છતા. ૩૮૬
 જે જે સતા સતીઓ અને શોભાવતા તે ભૂમિને,
 ઉપદેશકો યોગી બની શોભાવતા જગ ધૂમીને;

૯૭

તે પૃથ્વીની શોભા થતી ઇતિહાસપાને અમરતા,
 રહેતી સદા શિક્ષણ ગ્રહી ખાશો ન દુર્ગુણથી ખતા. ૩૮૭
 જે જન્મભૂમિદ્રોહી તેનું વદન દેખો નહિ કદા,
 તે ધન્ય માતૃભૂમિની ફરજે અદા કરતો સદા;
 શોભા વધારે ભૂમિની ભવ્યો જ જગ તે બાણવું,
 જ્ઞાનાદિસદ્ગુણ ગણ ગ્રહી કીધું હૃદયમાં આણવું. ૩૮૮

પૃથ્વીમાતાને ધન્યવાદ.

સાબરમતી ધારણ કરી પૃથ્વી મઝાની શોભતી,
 સાર્થક ધરીત્રી નામથી સર્વે ભવોને થોભતી;
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને સન્તાન જેનાં ગુણભર્યાં,
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને સન્તાન આનંદરસ ભર્યાં. ૩૮૯
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને જેનાં રસીલાં બાળુડાં,
 એ ધન્ય પૃથ્વી માતાને ગાતાં તનુજે ગીતડાં;
 નિજ જન્મભૂમિજનનીનું પાણી જ રાખો પ્રેમથી,
 કાર્યો કરો સ્વાર્પણ કરી નિજજનનીભૂમિ નેમથી. ૩૯૦
 પાળે જ માતા પ્રેમથી પોષે જનક બહુ પ્રેમથી,
 વાત્સલ્ય માતાના સમું ક્યાંયે ન જગમાંહી નથી;

૯૮

અતએવ પૃથ્વી માતના શોભાવનારા થાવવું,
 બહુલકિતલરથી અનુલવી એવું હૃદયમાં લાવવું. ૩૯૧
 નિજ માતને શોભાવવા કરવું ઘટે તે સહુ કરો,
 નિજ માતને શોભાવવા પાછાં નહીં પગલાં ભરો;
 નિજ માતને શોભાવવા સદ્ગુણ સર્વે ખીલવો,
 નિજમાતૃની શોભા વધે એવા સુઉત્સવ ઉઝવો. ૩૯૨
 ઉપકાર માતાના ઘણા નિજ લક્ષ્યમાંહિ લાવશો,
 નિજ જનની નૂર સુરાખીને યશ કીર્તિને ફેલાવશો;
 સત્તા મળી લક્ષ્મી મળી તન મન મજ્યું સફળું કરો,
 સેવા કરી નિજ માતની આશીઃબ્રહ્મી સુખડાંવરો. ૩૯૩
**સાબરની પેઠે સેવક બનીને જે સેવા કરે છે તે સ્વામી-
 પ્રભુ બની શકે છે.**

સાબર પરે સેવક બની જે પ્રાણીની સેવા કરે,
 નિજ પ્રાણને અર્પણ કરે પાછું નહીં પગલું ભરે;
 સેવક બની સેવા કરી તે સ્વામીની પદવી વરે,
 સેવક બનીને સ્વામીપદની યોગ્યતા સર્વે ધરે. ૩૯૪
શ્રી ધર્મનૃપતિ યજ્ઞમાં પાદો પખ્યાલ્યા સર્વના,

૯૯

કૃષ્ણે તથા તે સારથી તેમાં જ તેને ગર્વ ના;
 સેવક બનીને વિશ્વના પરમાર્થ પ્રાણો દઈ કરે,
 તે વિશ્વના સ્વામી અને ને વિશ્વની પૂજા વરે. ૩૬૫

જે બ્રાહ્મણાદિ ચાર છે વર્ણો જ તેનાં કર્મ જે,
 સેવક પ્રવૃત્તિ તે ખરી ક્ષેત્રાદિયોગે ધર્મ્ય જે;
 સેવકપણામાં સ્વામીના સર્વે ગુણો ભગતા રહે,
 અનુક્રમથી ચઢતાં થકાં વિનિપાત સુજ્ઞા ના લહે. ૩૬૬

સેવકપણાની ફરજને જે જે જનો કરતા રહે,
 ઉંચા ચઢી પાછા પડે ના જ્ઞાનીઓ એવું કહે;
 સેવક બન્યા વણુ સ્વામીપદને જે પ્રથમથી પામતો,
 સેવાત્વના અનુભવ વિના સ્વામિત્વપદને વામતો. ૩૬૭

અનુભવ કર્યા વણુ માનવો ઉંચા ચઢી પાછા પડે,
 નહિ તેર છાપ્પન મેળમાં સમજણુ વિના બહુ આથકે;
 સેવક બની અનુભવ લાહી જે સ્વામીપદ સહેજે વરે,
 પાછો પડે ના તે કદિ આત્મોન્નતિ વેગે કરે. ૩૬૮

સ્વામી પ્રભુ બનવા ચહો તો પ્રથમ સેવક થૈ રહો,
 નિજપાદસમ સેવક કહ્યા ને શીર્ષસમ સ્વામી લહો;

૧૦૦

જે કાલમાં સેવક અહો તે કાલમાં સ્વામી પ્રભુ,
 એક કાલમાં કારણ અને છે કાર્યતા કહેતા વિભુ. ૩૬૬
 પ્રહ્લાંડમાંને વ્યષ્ટિમાં સ્વામી અને સહુ સેવકો,
 અભિમાન મનમાં રાખીને જૂઠું કદાપિ ના બકો;
 અવલોકીને સાખરમતી ગુણુશિક્ષણે સેવક થવું,
 સ્વાર્પણ કરીને જીંદગી પરમાત્મપદ સામા જવું. ૪૦૦
 ઉપકાર સહુને વાળવાને કર્ણ સેવા સારવા,
 કર્તવ્ય આવશ્યક કરી સાકલ્યજીવન ધારવા;
 સેવક બની સ્વામી થવું કુદ્રતતણી એ રીતિ છે,
 સુજ્ઞા હૃદયમાં ધારીને તે આચરે એ નીતિ છે. ૪૦૧

નિશ્ચય.

નિશ્ચય કર્યો તવ નહિ ફરે રવિ જો અહા પશ્ચિમ ઉગે,
 નિશ્ચયદશાએ વહી રહી તુજને ન કો નિશ્ચય પુગે;
 નિશ્ચય કરીને નીકળી નિશ્ચય કર્યો ત્યાં જઈ મળી,
 નિશ્ચય વિનાનો માનવી જ્યાં ત્યાં જ જાતો લડથડી. ૪૦૨
 નિશ્ચયથકી મૃત્યુ ગણ્યા વણુ કાર્ય ધાર્યા સહુ કરે,
 સંકલ્પ કીધા ડગમગે ત્યાં કાર્ય ધાર્યા સહુ ફરે;

૧૦૧

નિશ્ચયથી સિદ્ધિ થતી નિજકાર્યની ધારી ખરી,
 નિશ્ચય કરીને પાળતાં વરમાળ અર્પે સુંદરી. ૪૦૩
 આ વિશ્વમાં નિશ્ચય વિનાનું બળ નથી કે કાળમાં,
 નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ વણ નહીં શાન્તિ ભલી સામ્રાજ્યમાં;
 સંકલ્પ બળ નિશ્ચય અને નિશ્ચય પ્રવૃત્તિ આદરે,
 તેનાથકી આ વિશ્વમાં ઇન્દ્રો સમા પણ બહુ ડરે. ૪૦૪
 સંકલ્પ નિશ્ચયના સમું આ વિશ્વમાં બળ કે નથી,
 સંકલ્પ નિશ્ચય બળથી ઇશ્વર મળે વાર્તા કથી;
 પરમાર્થમાં વ્યવહારમાં સંકલ્પ કીધા ઝટ કરે,
 દારિદ્ર્ય વિઘ્નો સંકલ્પે પડતી દશા તેને વરે. ૪૦૫
 સંકલ્પ નિશ્ચય બળથી દુઃશક્ય નહિ કે કાળ છે,
 નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ જ્યાં થતી ત્યાં દૈવશક્તિ રાજ્ય છે;
 નિશ્ચય કર્યો જે કાર્ય કરવા મૂકશો ના તે કદા,
 ઉત્સાહ ને બહુ ખાંતથી વિજયો મળે છે સર્વદા. ૪૦૬
 ક્ષતોહ ધાર્યું ના થતાં નિશ્ચય કર્યો નહિ ચૂકશો,
 નિશ્ચય પ્રવૃત્તિ આદરી અધુરી ન ક્યારે મૂકશો;
 નિશ્ચય વિનાના બાયલાઓ જીવીને જગ શું કરે,

૧૦૨

નિશ્ચયપ્રવૃત્તિમાં મર્યા વણ કોઈ ના ધાર્યું વરે. ૪૦૭

નિશ્ચયપ્રવૃત્તિમાં થતો સંશય અરે જ્યાં પગપગે,
ત્યાં નાશ લીતિ પળપળે ને બળ રહે ના રગરગે;

સંશયવિચારો આંધળા સંશયપ્રવૃત્તિ લાંગડી,
બહુ થીંગડાં ને છીદ્રથી શોભે જ જેવી તાંગડી. ૪૦૮

યાહોમથી નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ જે કરે તે જય વરે,

યાહોમથી નિશ્ચયપ્રવૃત્તિ કર્મયોગી આદરે;

શુભકર્મયોગી થાય છે સંસારમાં નિશ્ચયબળે,

તે જ્ઞાનધ્યાને ટેકથી વિશ્વોન્નતિમાં સંચરે. ૪૦૯

સ્વાશ્રયીનું પોષણ કરવું.

તું સ્વાશ્રયીને પોષતી સંતોષતી પાણીવડે,

ઉગે વનસ્પતિયો ઘણી લીલી મઝાની કલકલે;

નિજ સ્વાશ્રયીને પોષતાં બાકી ન કિંગિચત્ સખવું,

સ્વાર્પણ કરી નિજ જીવનને સાબરમતી જેવા થવું. ૪૧૦

જે સ્વાશ્રયી ના પોષતો સંતોષતો તે જન નહીં,

કાકો સરીખા ભોજ્યમાં બોલાવતા પરને સહી;

જીવી ન સ્વાશ્રયી પોષીયા તો જીવવું શા કામનું ?

૧૦૩

જીવી ન અન્ય જીવાડીયા તો જીવવું છે નામનું. ૪૧૧
 જે સ્વાશ્રયી ના પોષતો તેની ન શોભા થાય છે,
 શુભ સ્વાશ્રયી જીવન ખળે નિજને જગત્ જન ર્હાય છે;
 જન સ્વાશ્રયીથી શોભતો સંતોષતો ને પોષતો,
 મોટો કહ્યો માનવ અહો આશ્રિતને ના શોષતો. ૪૧૨
 જે સ્વાશ્રયી થઈને રહ્યા તેને ન કિઞ્ચિત્ દુઃખવો,
 સ્તનપાન કરતા માતની સ્નેહાળતાને અનુભવો;
 વિશ્વાસથી સ્વાશ્રય ધરી જે જે રહ્યા તે પાળવા,
 સંકોચદૃષ્ટિ પરિહરી વિશ્વાસી બદલા વાળવા. ૪૧૩
 સંતો કથે છે જીવ જીવના આશ્રયે જીવો રહ્યા,
 માને જે નિજને સ્વાશ્રયી તે તે પરાશ્રયને વહ્યા;
 આશ્રય પરસ્પર સર્વને એ ન્યાય વ્યાપક જાણીને,
 સંતોષ !!! સ્વાશ્રયી વર્ગને નિજ કર્જ મનમાં આણીને. ૪૧૪
 આત્મા સ્વરૂપી સ્વાશ્રયી માની સદા સંતોષવા,
 નિષ્કામતા હૃદયે ધરી સૌને સ્પૃહા વણુ પોષવા;
 કર્તવ્ય સહુનું સહુ કરે કુદ્રતતણા તાબે રહી,
 નિજ આશ્રયીને પોષતાં અભિમાન લાવો ના સહી. ૪૧૫

૧૦૪

આમાણ્ય કીર્તિ યશ વધે આશીર્વાદો બહુ મળે,
 સન્માન શક્તિ બહુ વધે મંગલ લહે જન પળપળે;
 જે સ્વાશ્રયી રક્ષણ કરે વ્યવહારમાં મોટો થતો,
 પરમાર્થનિશ્ચયબુદ્ધિથી આનંદ ભોગવતો છતો. ૪૧૬

પાણી ખૂટતાં અર્થીઓનું દૂર રહેવું.

સાગરમતી જલ ખૂટતાં બહુ અર્થીઓ દૂરે થતા,
 જ્યાં સ્વાર્થ સરતો નહિ અરે ત્યાં સ્વાર્થીઓ તો ના જતા;
 જ્યાં સ્વાર્થ પોતાનો સરે ત્યાં સર્વજીવો જાય છે,
 વ્યવહારમાં પરમાર્થમાં અવલોકતાં જ જણાય છે. ૪૧૭

ફળથી ખીલેલાં વૃક્ષપર કલ્લોલ પાંખીઓ કરે,
 પાણી જતાં તરવારનું તેને ન હાથે કો ધરે;
 પાણી મળે ત્યાં સહુ વળે ને લોક સહુ પાયે પડે,
 પાણી જતાં સહુ વસ્તુનું જીવ્યું પછી ના પરવડે. ૪૧૮

સૂકું સરોવર થાવતાં પાસે ન જીવો આવતા,
 લક્ષ્મી વિનાના ભૂપની પાસે ન યાચક જાવતા;
 લક્ષ્મી વિનાના દાનીની પાસે ન આવે યાચકો,
 સેવાકળા અલિનય વિના શોભે ન જેવા સેવકો. ૪૧૯

૧૦૫

ઉગતા રવિને સહુ નમે ના અસ્ત થાતાને નમે,
 પૂરી કર્યાથી પ્રાર્થના વારાડગનાને નર ગમે;
 એવું નિહાળી વિશ્વમાં પાણી હૃદયમાં ધારવું,
 પીનાર પ્રેમે આવશે પાણી જ ત્યાં અવધારવું. ૪૨૦

સ્વાર્થી સરે ના ત્હોય પણ સન્તો ન નિજ સ્વામી ત્યજે,
 જીવકપ્રભુ પાસે રહે મરતાં છતાં પણ તે લજે;
 સાબરમતી જલપાનથી વનરાજી લીલી થૈ રહી,
 છોટે નહિ તે જીવકને મરતાં છતાં પણ ગહગહી. ૪૨૧

પીવે ન સરવર પાણીને મોહ્યો પપૈયો મેઘથી,
 મરવું જ તેને મેઘ વણુ એ જીવતો ધનટેકથી;
 યાચક ખરો એ મેઘનો બીજે ન જાતાં સાંભળ્યો,
 આ વિશ્વમાં ટેકીજનોને ટેક લાગે બહુ ગળ્યો. ૪૨૨

સાબર ન મનમાં લાવતી દૂરે થતાં અર્થી અહો,
 સ્વાર્થી જીવોની એ દશા તે જાણુતી જ્ઞાને લહો;
 પાણી પીધાથી પાસમાં આવે જ પાછા જાણુવા,
 યત્નો કરો પાછા સહુ નિજ પાણીને પ્રકટાવવા. ૪૨૩

૧૦૬

મૂળની પુષ્ટતા કરવી.

સાબરમતીનું મૂળ પાકું છે જ તેથી તે વહે,
 જ્યાં મૂળની છે પુષ્ટતા ત્યાં વૃદ્ધિ સ્થાયિપણું રહે;
 જ્યાં મૂળનું બળ છે ઘણું ત્યાં જોર વધતાં જામતું,
 દુઃશક્યનાશ જ જાણવો જ્યાં મૂળ પુષ્ટિ પામતું. ૪૨૪
 સાબરમતી જગ શીખવે પુષ્ટિ કરે મૂળની ઘણી,
 મજબૂત મૂલ કર્યા વિના પ્રગતિ થતી ના જગ ઘણી;
 મજબૂત મૂલ કર્યા વિના આગળ વધી પાછો પડે,
 માનવ જગત્માં જાણવો બહુ દુઃખ પામી રડવડે. ૪૨૫
 પાયો ન દઢ પ્રાસાદનો કારણ મળે ઠહેલો પડે,
 મજબૂત ઉંડા મૂળ વણુ વૃક્ષો પડે વાયુ બળે;
 અસ્થિર મૂળ જ્યાં હોય છે ત્યાં જીવનાશા નહિ ઘણી,
 સમજી હૃદયમાં સમજતો તે હેતવાર્તાએ છાણી. ૪૨૬
 આગળ વધો આગળ વધો પોકાર સર્વે બહુ કરે,
 મજબૂત મૂળ કર્યા વિના પગલાં ભરી પાછા ફરે;
 મજબૂત સ્થિર મૂળો કરે પ્રગતિ થતી જગ સર્વની,
 મજબૂત મૂળ કર્યા વિના વળતું ન વાતે ગર્વની. ૪૨૭

૧૦૭

જ્યાં ઉન્નતિનું મૂળ મજબૂત થાય છે પૂર્વે ઘણું,
 ત્યાં ઉન્નતિ સ્થાયી રહે બહુ કાલપર્યંત શુભ લાણું;
 શુભકાર્યનાં પક્ષાં કરો મજબૂત મૂળો શક્તિથી,
 ચડતી સદા કાયમ કરો અનુભવ લહીને યુક્તિથી. ૪૨૮
 બહુ દીર્ઘદષ્ટિ વાપરી ગુરૂગમ લહી શુભ કાળમાં,
 પહેલી કરો ઝટ મૂળની પુષ્ટિ સદા સામ્રાજ્યમાં;
 પાછળથી પસ્તાય નહિ શિક્ષા હૃદયમાં જે ધરે,
 પડતી ન પામે તે કદિ વરમાળ વિજયોની વરે. ૪૨૯
 જે જે કરો શુભ કાર્ય તેમાં લક્ષતા એ ધારવી,
 પ્રામાદને દૂરે કરી ભૂલો થયેલી વાળવી;
 શિક્ષા સમજવી સહેલ પણ આદર ઘણો મુશ્કેલ છે,
 શૂરા મહાન્તો સન્તની આ વારતામાં પહેલ છે. ૪૩૦
 વ્યવહારને બે કંઠથી મર્યાદને ધરતી રહે,

મર્યાદા ધારણ કરવી.

મર્યાદને ધારણ કરો જગલોકને સાને કહે;
 સંસારના વ્યવહારમાં મર્યાદવણ શોભા નહીં,
 શોભે ન મર્યાદાવિના સતીઓ જગતમાંહે કહીં. ૪૩૧

૧૦૮

મર્યાદથી શોભા પ્રતિષ્ઠા આબરૂ વધતી રહે,
 સાગર સમા મર્યાદને ધરતા રહી શોભા લહે;
 મર્યાદમાં અગ્નિ રવિને દેવતાઓ સહુ વહે,
 મર્યાદને મૂક્યાથકી વિશ્વાસ ના કે સદહે. ૪૩૨

મર્યાદથી વ્યવહાર સહુ ચાલે જગતમાં જાણવું,
 મર્યાદનું જીવન ભલું વ્યવહારકાલે આણવું;
 સાડું નથી મર્યાદને છોડ્યાથકી વ્યવહારમાં,
 મર્યાદને ધારણ કરે ઉત્તમ ભલા આચારમાં. ૪૩૩

સંસારમાં મર્યાદવણ જીવાય નહિ જનમાત્રને,
 મર્યાદને ધાર્યાવિના દેવાય ના કે પાત્રને;
 પત્ની અને પતિ જે મળી મર્યાદથી જો ચાલતાં,
 આનંદથી સંસારમાં જીવન મઝાનું ગાળતાં. ૪૩૪

મર્યાદ બાંધી સંઘની તીર્થકરોએ ધર્મથી,
 તેથીજ ધર્મ વહ્યા કરે શુભ યોગીઓના કર્મથી;
 તેથી પરંપર ધર્મનાં ઝરણાં વહે છે જગવિષે,
 મર્યાદ ધાર્યાનાં ક્રોડો શુભ વિશ્વમાં જોતાં દિસે. ૪૩૫
 ઉત્સર્ગને અપવાદથી મર્યાદ મરો જાણશે,

૧૦૯

આદેય વા તે હેય તે અવસર લહી મન આણુશો;
 મર્યાદના બહુ ભેદ છે જે યોગ્ય તે તે આદરો,
 પડતી થકી જેના થકી મર્યાદ તે તે પરિહરો. ૪૩૬
 નિજ બાપ કૂવો સમજીને તેમાં પડો ના દેખીને,
 સમજ્યા વિના પ્રાચીન મર્યાદા ન ત્યાગો પેખીને;
 સમજણુ વિવેકે સહુ પડે મર્યાદ સાચી મન રૂચે,
 પાસાં ગુરૂનાં સેવતાં અનુભવ બળે સમજ્યું પચે. ૪૩૭

સર્વમાં પ્રભુતા દેખો.

અવલોકી સાબરની પ્રભુતા સર્વમાં પ્રભુતા બુવો,
 નિજ નીચ વૃત્તિથી કર્યો પાપો સકલ પ્રેમે ધુવો;
 પ્રભુતા નિહાળ્યા વણુ કદિ કો વિશ્વમાં પ્રભુ નહિ બને,
 માટે નિહાળો !!! અન્યની પ્રભુતા મહાન્તો શુભ ભણુ. ૪૩૮
 જે સર્વમાં પ્રભુતા નિહાળે તે જ પ્રભુનું રૂપ છે.
 જે સર્વમાં પ્રભુમય બને હા તેજ સચ્ચિદ્રૂપ છે;
 નિજમાં પ્રભુતા હોય છે તો અન્યમાં પ્રભુતા દિસે,
 દૃષ્ટિ પ્રમાણુ સૃષ્ટિની મોટાઈ નિજ મનમાં વસે. ૪૩૯
 નિજવૃત્તિમાં જ્યાં નીચતા ત્યાં અન્ય નીચો ભાસતા,

૧૧૦

અન્તર પ્રભુતા જાગતાં સર્વત્ર પ્રભુ વિશ્વાસ્યતા;
 અન્તર પ્રભુતા જ્યાં નથી ત્યાં બાહ્ય પ્રભુતા શું કરે,
 અન્તર પ્રભુતા સત્ય છે ના બાહ્યથી કશુંએ સરે. ૪૪૦
 સૌમાં પ્રભુતા ભાસતાં આનન્દમય જીવન થતું,
 સૌમાં પ્રભુતા ભાસતાં નહિ નીચ જીવન રેં છતું;
 કે નીચ નહિ આ વિશ્વમાં નિજ પ્રહ્લસત્તાદૃષ્ટિએ,
 માટે જ સૌની સાથમાં ભીંજાઓ આનન્દવૃષ્ટિએ. ૪૪૧
 નિજ પ્રહ્લસત્તા ભાવનાથી સર્વમાં દેખો પ્રભુ,
 આનન્દ હેંલી ઝીલીને તન્મય બની બનવું વિભુ;
 દેખો આજુ આજુમાં રહી પ્રભુતા સકલમાં જાગતી,
 પ્રભુતામયી દૃષ્ટિ બળે ઝટ નીચતા દૂર ભાગતી. ૪૪૨
 જ્યાં તુચ્છજીવો ભાસતા ત્યાં મુક્તિદ્વારો બંધ છે,
 છૂપી રહી પ્રભુતા જીવે તે અન્ધ પણ નહિ અન્ધ છે;
 ઠંકાયલી પ્રભુતા સકલમાં દેખી પાયે લાગવું,
 લોકો નિહાળે દોષ ત્યાં પ્રભુતા નિહાળી જાગવું. ૪૪૩
 સૌમાં મહત્તા ભાસશે પ્રભુતા નિહાળે પ્રેમથી,
 દોષો જશે નિજ દૃષ્ટિથી ભાખ્યું 'ખરૂં' એ નેમથી;

૧૧૧

પ્રભુતા નિહાળે સર્વમાં તેમાં પ્રભુનો વાસ છે,
 અવખોધતા શુભ જ્ઞાનીઓ તેઓ ન કોના દાસ છે. ૪૪૪
 ધન્યવાદ પાત્ર કોણ ?

તે ધન્ય છે તે ધન્ય છે સ્વાર્પણ કર્યામાં રાચતો,
 સાબર પરે સ્વાર્પણ કરી નિજ આત્મતેજે છાજતો;
 સાબર પરે તે ધન્ય છે જે મૈાન થઈ કાર્યો કરે,
 પરમાર્થમયજીવન ધરી પરહેત જગમાં સંચરે. ૪૪૫
 તે ધન્યવાદ સુપાત્ર છે ઉપકારી નિન્દા નહિ કરે,
 ઉપકારીને સ્વાર્પણ કરે પરમાર્થની દૃષ્ટિ ધરે;
 તે ધન્ય છે કૃતપુણ્ય છે અહંકાર વણુ કાર્યો કરે,
 પ્રભુતું હૃદય તે જાણવું સજ્જનપણું મનમાં ધરે. ૪૪૬
 સૌમાં પ્રભુતા દેખીને જે મસ્ત થૈ ફરતા ફરે,
 દેવો મહન્તો યોગીઓ તેની પ્રશંસાઓ કરે;
 તેના હૃદયની ઝાંખીને કરતા રહે સન્તો સદા,
 તેના હૃદયના તોરમાં આનન્દ પ્રગટે સર્વદા. ૪૪૭
 તેના હૃદય ભણુકારથી દેવો જ સૂતા જાગતા,
 તેના હૃદયમાં જ્ઞેશથી આનન્દ વાળું વાગતાં;

૧૧૨

તે ધન્ય છે આ વિશ્વમાં વિશ્વોન્નતિ સાથી બને,
 તે ધન્ય છે આ વિશ્વમાં સ્વાત્મા સમા જીવો ગણે. ૪૪૮
 આ વિશ્વમાંહિ વર્ણભેદે ધર્મભેદે કલેશ છે,
 એ કલેશથી દૂરે રહ્યો તેને જ શાન્તિ બેશ છે;
 બહુ ભેદ કલેશો ટાળતો તે ધન્ય કીર્તિપાત્ર છે,
 અદ્વૈતમેળે જે રહ્યો તેનાં સુપૂજ્ય જ ગાત્ર છે. ૪૪૯
 યુદ્ધો સમાવે ધર્મનાં ને દેશભેદે ગર્વનાં,
 સ્વાર્પણ કરીને જીંદગી કલ્યાણ સાધે સર્વનાં;
 એ ધન્યવાદોથી સદા પૂજ્ય છે પ્રભુતા લહી,
 આનન્ત્ય ધરતો દૃષ્ટિતું તેને જ પૂજું ગહગહી. ૪૫૦
 બહુ ધન્યવાદો આપીએ પરમાર્થજીવકને ખરે,
 પરમાર્થ માટે જીંદગી લવલેશ જે અર્પણ કરે;
 એકેન્દ્રિયાથી અહો પંચેન્દ્રી યાવત સર્વને,
 બહુ ધન્યવાદો આપીએ ત્યાગી અહંતા ગર્વને. ૪૫૧
 પ્રભુતા નિહાળી સર્વમાં નિજ પ્રહ્મસત્તાદૃષ્ટિથી,
 સહુ સાથમાં તન્મય બનો તન્મયપણાની સૃષ્ટિથી;
 શુભ ધન્યવાદોથી વધાવો સર્વ જગને પ્રેમથી,

૧૧૩

પરમાત્મમય પોતે બનો નિશ્ચયપણાના નેમથી. ૪૫૨
ચોપાઈ.

અલેહલાવે મળવું.

અલેહલાવે મળવું કહ્યું, સાબરમાંહિ તેવું લહ્યું;
સાબરમાં ઝરણાં જે મળ્યાં, મળ્યા પછી ના જૂદાં થયાં. ૪૫૩
સાગરમાં સાબર જે મળી, અલેહમેજે તે તો હળી;
મળીને શિક્ષા આપે લલી, મળ્યા પછી ના જશો ટળી. ૪૫૪
મળીને લેશ ન રાખો લેહ, મળીને કિંચિત્ ધરો ન ખેહ;
લેહલાવ સહુ અળગા કરી, મળવું સર્વે સ્વાર્પણ કરી. ૪૫૫
તન્મયલાવે મળતાં મેળ, ચિદાનન્દની પ્રકટે કેલિ;
લેહલાવથી મરીને જેહ, મળતો તન્મય થાવે તેહ. ૪૫૬
વિશુદ્ધપ્રેમે મળવું થાય, તેની ઝાંખી દેવો ગાય;
અહંવૃત્તિ વ્યક્તિનો લેહ, પ્રગટે ત્યાં વર્તે છે ખેહ. ૪૫૭
વિશુદ્ધપ્રેમ વિનાનો મેળ, સ્વાર્થલેહનો ત્યાં છે મેલ;
સમળ્યા વણુ જે થાતા મેળ, બાલકના જાણો તે ખેલ. ૪૫૮
લેહલાવ ત્યાં મરવું થાય, ચિત્ત મળ્યા વણુ મેળ ન લાય;
પ્રેમાત્મા વણુ રહેતા લેહ, સત્ય મેળ વણુ થાતો ખેહ. ૪૫૯

૧૧૪

(દુહા.)

- અલેદ ભાવે મેળ છે, સમજે સજ્જન વર્ગ;
 દેહ છતાં અદ્વૈત થૈ, અનુભવતો શુભસ્વર્ગ. ૪૬૦
- આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી, મેળ અલેદ સુહાય;
 ચિન્તાઓ ના ઉપજે, સુખની ઘેન છવાય. ૪૬૧
- હું તુંનો નહિ લેદ જ્યાં, સમાય લેદો સર્વ;
 અલેદભાવે મેળથી, રહે ન કિંગિ-ચત્ત ગર્વ. ૪૬૨
- રૂપ નામના લેદને, ટાળી મળવું ખેશ;
 અલેદ મેળના યોગથી, સુખડાં હોય હમેશ. ૪૬૩
- આનન્દની મસ્તી ઘણી, અલેદમેળે થાય;
 મળે મેળ એવો અહો, ત્યાં નહિ દુઃખ જાણાય. ૪૬૪
- અલેદભાવે જે મળ્યા, જ્ઞાનપ્રેમથી જેહ;
 પૂર્ણ શર્મ તેને મળ્યું, પવિત્ર તેનો દેહ. ૪૬૫
- દેહ છતાં તે જાણવા, નિશ્ચય દેહાતીત;
 અનુભવજ્ઞાની જાણતો, શુદ્ધ મેળની રીત. ૪૬૬
- અલેદભાવે મેળને, જે સાધે નરનાર;
 સ્વર્ગ મુક્તિ તે પામતા, લહે ન દુઃખ લગાર. ૪૬૭

૧૧૫

સેવ્યાથી અનુભવ પ્રાપ્તિ.

સાબરમતી સેવ્યા વિના અનુભવ અરે ક્યાંથી મળે,
 નૈસર્ગ કુદ્રત પ્રેમને જ્ઞાને સમાગમ ઝટ કળે;
 સાબરમતી સેવ્યાથકી અનુભવ મળે કોટીગમે,
 સાબરમતી કુદ્રત વિદ્યોકે યોગીના મન તે રમે. ૪૬૮
 સેવી પરિચય જે કરે બહુ માનથી અનુભવ લહે,
 પ્રભુતા મહત્તા જાણતો ઉપયોગિતા પન્થે વહે;
 સેવ્યા વિના પરિચય વિના અનુભવવિના સમજાય ના,
 માટે હૃદયમાં બોધશે પરિચય વિના પરબાય ના. ૪૬૯
 સેવાથકી પરિચયથકી વંચાય નહિ માનવ અરે,
 સેવી પરિચય બહુ કરી સન્તો શિખામણુ ઉચ્ચરે;
 અનુભવ કરે સહુ વસ્તુને સેવી પરિચય બહુ કરી,
 સુવર્ણુ કસીને દેખવું માનવ વસી અનુભવ ધરી. ૪૭૦
 નિજ જન્મભૂમિમાં વસે સાબરમતી ઉપકારિણી,
 સેવી પરિચય બહુ કર્યો સાબરમતી સુખકારિણી;
 અનુભવ કરી બહુ જાતના સાબરગુણોને વર્ણવ્યા,
 આત્મોન્નતિ સર્વે કરે એ હેતુથી ગુણુ સંસ્તવ્યા. ૪૭૧

૧૧૬

નિજ પ્રાણીઓ નિજવૃત્તિના અનુસારથી ધ્વિષ્ટ્યું લહે,
 સાબરમતી દૃશ્યો ઘણા કોઈ કોઈને કો જન ચહે;
 સંતોષ થાતો સર્વને વ્યાપકપણું તેથી ઘણું,
 જે ધર્મની એવી દશા તે જીવતો રહેતો ભણું. ૪૭૨
 એવો અનુભવ આપતી પરિચય કર્યાંથી સર્વને,
 અન્તર્ પ્રવેશી સેવતો અનુભવ લહે તે ખર્વને;
 તુજમાં કરીને કલ્પનાઓ સદ્ગુણો પ્રકટાવવા,
 સેવી ભલા યત્નો કર્યા અનુભવખળે મન નવનવા. ૪૭૩
 પરિચય વધારી સેવીને શુભ જ્ઞાનીના હાઈો ગ્રહો,
 સેવ્યાથકી પરિચયથકી સમન્તય કાલે શુભ લહો;
 અવસર લાહી સમન્તય છે માટે ઉતાવળ ના કરો,
 સેવી અનુભવ પામીને શુભ સન્તનાં હાઈો વરો. ૪૭૪
સાબરમતીની પેઠે ઉંડાઈ-ગંભીરતા ધારણ કરવી.

ઉંડાઈ સાબરની પરે ઉંડા ધરાથી ધારવી,
 ઉંડાઈ ખહુ ધારણ કરીને તુચ્છતાને વારવી;
 ઉંડા ધરાઓ ધારતાં મોટાઈ જગમાં છાજતી,
 પાણી ખૂટે નહિ નિજ તણું શોભા જગત્માં ગાજતી. ૪૭૫

૧૧૭

માલુમ પડે તળીયુ' નહીં ઉંડા ધરાઓ જે ધરે,
 દુષ્કાલને આપત્તિમાં મોટા જનો આશ્રય કરે;||
 ઉંડાઈમાંહી હાથીઓ ઝીલી મઝાની મસ્તીથી,
 ભેંસો વગેરે પ્રાણીઓ મસ્તી કરે કંઈ કંઈ કથી. ૪૭૬

ઉંડાઈમાં મગરો રહે ખીકણુ જનો ખીવે ઘણું,
 ઉંડા થતાં સાબરપરે મન લાગતું સોહામણું,
 ઉંડા વિચારો જ્યાં રહે પ્રાણી સજીવન ત્યાં રહે,
 ઉંડાઈ ત્યાં મોટાઈ છે સન્તો સદા એવું કહે. ૪૭૭

ઉંઠાંછળું વા છાછરું જ્યાં મન રહે ત્યાં નીચતા,
 ઉંડાઈ ગંભીરતા રહે ત્યાં સર્વની છે ઉચ્ચતા;
 ઉંડા હૃદયના માનવો આ વિશ્વમાં યોગી થતા,
 ઉંડા હૃદયના માનવો ખાતા નહીં જગમાં ખતા. ૪૭૮

ઉંડા હૃદયના માનવો ધારેલ કાર્યો સહુ કરે,
 ઉંડા હૃદયની પાછળે લોકો સદા ભમતા ફરે;
 ઉંડા હૃદયના જ્ઞાનીને ના કો કળે બહુચુક્તિથી,
 ઉંડા હૃદયમાં પેસતા જ્ઞાની જનો બહુભક્તિથી. ૪૭૯
 ઉંડા થવું મનના ઘણું આ વિશ્વમાં મુશ્કેલ છે,

૧૧૮

ઉંડા થવું મનના ઘણું ના બાળકોના ખેલ છે;
 ઉંડા ઉતરતાં ન્યાં ઘણું તળીયું અહો ના ભાસતું,
 તે પાર પામે સર્વનો અસ્તિત્વ તેનું જગ છતું. ૪૮૦
 સાગરપતિ ઉંડાઈ શિક્ષણ મેળવી સાબરમતી,
 ઉંડાઈ જલથી ધારતી પતિના સમી પત્નીગતિ;
 ઉંડાઈ સાચી ધારવી શિક્ષણ મઝાનું મન ધરી,
 સંઘોન્નતિ દેશોન્નતિ વિશ્વોન્નતિ શિવજ્ય કરી. ૪૮૧
 જે છાછરાં ઉદરો ધરે તે વિશ્વમાંડી શું કરે ?
 ઉંડાં હૃદય જેઓ ધરે તે કર્મયોગી થૈ ફરે;
 ઉંડું હૃદય નિજ કીજ્યે ઉંડા હૃદય પાસે રહી,
 આ વિશ્વમાં પ્રગતિ ભલી થાશે કહું એથી સહી. ૪૮૨
 ઉંડા હૃદયમાં પેસતા ઉંડા હૃદયના યોગીઓ,
 ઉંડા હૃદયમાં મહાલતા ઉંડા હૃદયના ભોગીઓ;
 ઉંડા હૃદયની ખૂબીઓ ઉંડા હૃદયથી નાણીએ,
 ઉંડા હૃદયમાં ઝીલીને ઉંડાઈ મનની આણીએ. ૪૮૩
 મન છાછરું ત્યાં દુઃખ છે ડગલું ભર્યે કંઈ નવ નવું,
 ઉંડા હૃદયની દહેરીયોની વાત મુખથી શું કહું;

૧૬૯

હૃદયીજનો ઝટ બાણુશે અનુભવ ગ્રહીને એ કહ્યું:
 ઉંડું હૃદય જેણે કર્યું તેના હૃદયમાં સૌ રહ્યું. ૪૮૪
 ઉંડા હૃદયને પૂજવું બહુ પ્રેમ દિલમાં લાવીને,
 ઉંડા હૃદયને પૂજવું લઘુતા હૃદયમાં લાવીને;
 ઉંડા હૃદયના તોરમાં કંઈ જોર પ્રગટે અભિનવું,
 ઉંડાં હૃદય માતા સમાં તેને હૃદયથી સંસ્તવું. ૪૮૫
 ઉંડા હૃદયના માનવોને પ્રેમથી પાચે નમું,
 ઉંડા હૃદયના માનવોનાં આશયોમાંહી રમું;
 ઉંડા હૃદયના સજ્જનોએ વિશ્વ સહુ મનમાં ભર્યું,
 તેવાં હૃદયને પૂજતાં જે જે બને તે મન ધર્યું. ૪૮૬
 ઉંડા હૃદયમાં પેસવું એ પ્રેમભક્તિથી બને,
 ઉંડું હૃદય નિજનું કરે સન્તો સદા એ શુભ ભણે;
 પરબાય નહિ અનુમાનથી ઉંડા હૃદયની આંબને,
 લેવાય ના ઉંડા જનોની શુભ અનુભવ પાંબને. ૪૮૭
 ઉંડા હૃદયના જ્ઞાનીઓના પાસમાં ભકતો રહી,
 ઉંડાપણું નિજનું કરે પાસાં ભલાં સેવી સહી;
 ઉંડા હૃદયના જ્ઞાનીઓના મર્મ વિરલા બાણુતા,

૧૨૦

આશય અપેક્ષા જાણીને મર્મો હૃદયમાં આણતા. ૪૮૮
લિન્નદૃષ્ટિયોથી એક વસ્તુનું નિરીક્ષણ.

સાબરમતીને દેખતા કે બાહ્યદૃષ્ટિ ધારીને,
 સાબરમતીને દેખતા કે દોષદૃષ્ટિ વારીને;
 અન્તરૂથકી ને બાહ્યથી દેખે જનો દૃષ્ટિવડે,
 જેવી જ જેની દૃષ્ટિ તેને ફલ શુભાશુભ સાંપડે. ૪૮૯

આ વિશ્વમાં દૃશ્યો ઘણાં ને દૃષ્ટિયો પણ છે ઘણી,
 સરખો મળે મેળો નહીં એ વાત સન્તોએ લાણી;
 એક દૃશ્યને દેખો જનો બહુ લિન્નદૃષ્ટિયોવડે,
 આશય પરસ્પર ના બુવે ને લેદદૃષ્ટિએ લડે. ૪૯૦

સાપેક્ષથી માંહે પરસ્પર દૃષ્ટિયોને મેળવે,
 આશય પરસ્પર જાણવા આશય ઘણાઓ કેળવે;
 સાપેક્ષદૃષ્ટિથી સદા સહુ દૃષ્ટિયો સવળી થતી,
 ઉત્તમ મજાના આશયે સહુ લિન્નતા ફૂરે જતી. ૪૯૧
 સાબરમતીવત્ સર્વમાં બહુ લિન્નદૃષ્ટિયોવડે,
 નિરીક્ષવી એક વસ્તુને સાપેક્ષથી સમજાણુ પડે;
 મુંઝવવું નહિ મોહથી અભિપ્રાય ટીકાથી અરે,

૧૨૧

કુદ્રતતણે એ કાયદો અભિપ્રાય બુદ્ધ છે ખરે. ૪૯૨

ઉંડા ઉતરતા જે જનો અનુભવ કરી દૃષ્ટિવડે,
અનુભવ ઘણા તે પામતા ઐદાર્યદૃષ્ટિ સાંપડે;
વર્તુલ અનન્તુ વાધતું આગ્રહ ઘણા દૂરે જતા,
વસ્તુ સ્વભાવે વસ્તુને જાણે ન ખાતું કે ખતા. ૪૯૩

જાણે કહે નહિ કેવલી એક વસ્તુના સહુ ધર્મને,
સ્યાદ્રાદી નેતિ વાક્યથી જાણે અનુભવ મર્મને;
બહુદૃષ્ટિયો બાકી રહે એકદૃષ્ટિથી વર્ણન કરે,
એકદૃષ્ટિથી દેખ્યા પછી બહુદૃષ્ટિયો બાકી ખરે. ૪૯૪

નિરીક્ષતા બહુદૃષ્ટિથી લોકો ઘણા સહુ દ્રવ્યને,
આશ્ચર્ય ત્યાં કશુંએ નહીં સમજાણુ પડે છે ભવ્યને;
સાબરમતીને દેખીને બહુદૃષ્ટિથી શિક્ષણુ ગ્રહો,
સાપેક્ષનયસ્યાદ્રાદના જ્ઞાને સકલ સમજી રહો. ૪૯૫

સાબરમતી પર સજ્જનોતું બહાલ પ્રગટ્યું સદ્ગુણુ,
જે આત્મભોગી થાય તે આ વિશ્વજન બહાલો બને;
બહાલાં શીખવતાં બહાલને ઉપકારમય જીવન ધરી,
બહાલી બની સાબરમતી સહુને શિખામણુ દે ખરી. ૪૯૬

૧૨૨

ઠહાલ.

(દુહો.)

નિષ્કામે જે સહજથી, ઠહાલ થતું તે ખેશ;
 વૈરીજન ઠહાલાં થતાં, રહે ન મનમાં ક્લેશ. ૪૯૭

(મન્દાકાન્તા.)

ઠહાલાંઓની યાદ.

ઠહાલાંઓની સ્મૃતિ બહુ થતી પ્રેમથી જે ભરેલાં,
 ઠહાલાં ઠહાલાં હૃદયપટમાં પ્રેમથી કોતરેલાં;
 ઠહાલાંઓથી નહિ નહિ કશું અન્ય કો ચિત્ત ખ્યારું,
 ઠહાલાંઓનાં હૃદય તનથી વારણાં ખૂબ સારું. ૪૯૮
 ગુન્હાઓને કદિ નહિ ગણે સ્નેહથી મિષ્ટ બોલે,
 આપે સર્વે હૃદય તનનું કોઈ આવે ન તોલે;
 ચિત્તે યાદી ક્ષણ ક્ષણ થતી દૂર હોતાં જ પાસે,
 આ સૌ એનું હૃદય તન છે પ્રેમથી જે પ્રકાશે. ૪૯૯
 ઠહાલાંઓ છે સરસ જગમાં પૂર્ણસૌંદર્યવાળાં,
 ઠહાલાંઓને નિશદિન સ્મરું પૂર્ણ જેઓ કૃપાલાં;
 ઠહાલાંઓની ચરણ રજથી ચિત્ત શુદ્ધિ બને છે,
 ઠહાલાંઓનાં રસિકનયનો પાપ સર્વે હણે છે. ૫૦૦

૧૨૩

બહાલાંથી શું ? અધિક જગમાં બહાલથી જે મરે છે,
 સન્તો બહાલા હૃદય ઘટમાં દોષ સર્વે હરે છે;
 બહાલાંઓના હૃદયસરમાં નહાઈ નૈર્મલ્ય ધારૂં,
 માન્યું એવું હૃદય ઘટમાં સર્વથી પૂર્ણ પ્યારૂં. ૫૦૧
 બહાલાઓનાં હૃદય નયનો બહાલથી ઉભરાતાં,
 સેવા સાચી હૃદય ઝરણાં નિર્મલાં સૌ સુહાતાં;
 બહાલું સર્વે પ્રિય જગ થયું જીવવું વિશ્વમાટે,
 ખુદ્ધયગ્નિ સદ્હૃદય પ્રગટયું જ્ઞાનથી સત્ય ઘાટે. ૫૦૨
 બહાલું સર્વે પ્રિય પ્રભુતાલું વિશ્વમધ્યે ગણાયું,
 બહાલાઓના હૃદય તનમાં બહાલ સાચું છવાયું;
 બહાલામાટે જીવન ધરવું બહાલ છે સ્વર્ગ સાચું,
 બહાલા જેના મન નહિ કશું માનતું ચિત્ત કાચું. ૫૦૩
 બહાલું મીઠું નહિ જગ કશું અન્ય લાગેજ મીઠું,
 કેરી દ્રાક્ષા મધુર નહિ છે બહાલ ત્યાં રૂચ્ય દીઠું;
 દોષો દેશે મન નહિ કશા બહાલ ત્યાં સર્વ સારૂં,
 બહાલું સર્વે જગત ખનતાં કે ન લાગે નઠારૂં. ૫૦૪

કવ્યાસિ.

જીવન સ્વાર્પણ કરીને જે જીવાડે પૂર્ણ સુખ આપે,

૧૨૪

ખરાં બહાલાં હૃદયનાં તે, સકલ દુઃખો ત્વરિત કાપે;
 અતઃ અદ્વૈતબંધાલે જે, અભેદે સર્વને ધારે,
 રહે તન્મય સદા ઐક્યે, તરે તે અન્યને તારે. ૫૦૫
 કર્મયોગે સાખરમતીનું વહેણું:

મરૂદ્દેશથી પ્રગટી વહે સાખરમતી ગુજરાતમાં,
 કર્મ પ્રમાણે થાય છે પ્રગતિ સકલજીવબંધિમાં;
 કર્મે ભ્રમણ છે ભાનુનું અવતાર થાતા કર્મથી,
 કર્મે ન કે સ્થિરતા ધરે કર્મો વધે છે ભર્મથી. ૫૦૬
 કર્મો શુભાશુભ જે કર્યાં તે ના ટળે ક્ષયવણ કદી,
 નિજ કર્મના અનુસારથી ફલ ભોગ્ય પ્રગટે છે મતિ;
 સુખ દુઃખ કર્મવડે થતું ત્યાં ન્યાયકર્મવડે થતો,
 સુખ દુઃખ ઈશ્વર આપતો એ સત્ય નહિ જગમાં મતો. ૫૦૭
 કર્મો કરેલાં કેઈને છોડે નહીં જગમાં અરે,
 માયા કહો કે પ્રકૃતિ કર્માવરણ કિસ્મત ખરે;
 જીવ માત્ર કર્મોપાધિથી અવતાર લે છે નવનવા,
 પ્રારબ્ધનો છે ભોગ જગમાં તે ઉપરના કે દવા. ૫૦૮
 સમતાથકી પ્રારબ્ધને જે ભોગવી કાર્યો કરે,

૧૨૫

આત્મોન્નતિ સાચી કરે કૃત કર્મ સઘળાં નિર્જરે;
 લાગ્યાં અનાદિ કાળથી જીવ માત્રને કર્મો અરે,
 ત્યાં કોઈનું ચાલે નહીં ઈશ્વર નહીં દૂરે કરે. ૫૦૯
 જે બાંધતો તે છોડતો રત્નત્રયીના યોગથી,
 ઈશ્વર લગાડે નહિ કદિ એ કર્મને સંયોગથી;
 કર્મો લગાડ્યાનું પ્રયોજન ઈશને ના કો ઘટે,
 ભ્રમણા ટળ્યા વણુ કોઈને કૃત કર્મ કીધાં ના મટે. ૫૧૦
 સારાં કરે જે કર્મ. તેનું ફળ ખરે સાડું થતું,
 યશ કીર્તિ સુખ વિદ્યા બળે ગાજી રહે એવું મતું;
 જગ કર્મ છે ઈશ્વર પ્રભુ તે ન્યાય કરતો સર્વને,
 સુખ દુઃખ કર્મોથી થતું ત્યાં આશરો ના ગર્વને. ૫૧૧
 વનવાસ કર્મે રામને સીતા કલંકી થઈ ખરે,
 કાઈસ્ટ કર્મે કાંસીથી દુઃખી બન્યા અન્તે ખરે;
 મહાવીરને દુઃખો પડ્યાં ને બુદ્ધને દુઃખો પડ્યાં,
 જીવો સકળ કર્મે ખરે સંસારમાંહિ રડવડયા. ૫૧૨
 દમયંતી નળ દુઃખી થયો હરિચંદ્ર પણ દુઃખો લહ્યો,
 મેતાર્ય મુનિવર કર્મથી દુઃખી ન બાકી કો રહ્યો;

૧૨૬

કર્મો શુભાશુભ પ્રગટીને દુઃખો જણાવે બહુ ખરે,
અભિમાન છાજે નહિ કર્યો કેનો જ જગમાંહિ અરે. ૫૧૩
સાખરમતી આંધાં વિષે અજગર પડયા જીવન ધરે,
પ્રારબ્ધ સહુને આપતું ચિન્તા અરે જન શું ? કરે;
રહેતા તુવરમાં જીવડાં કાંણાં વિના પણ જીવતા,
પ્રારબ્ધ તેવું થાય છે મનમાં ધરીશ ના કલીળતા. ૫૧૪

પ્રારબ્ધ.

પ્રારબ્ધ કીધું લોગવી જીવ માત્ર જીવે જગવિષે,
ધાર્યું થતું નહિ કોઈનું પ્રારબ્ધ ફલતું જગ દિસે;
પ્રારબ્ધના અનુસારથી ઉદ્ધમ થતો જીવ માત્રને,
પ્રારબ્ધના અનુસારથી પોષે જીવો નિજ ગાત્રને. ૫૧૫
જે જીવતાં મુકતો થયા પ્રારબ્ધ પણ તે લોગવે,
સુખ દુઃખ જીવો પામતા પ્રારબ્ધથી સન્તો કવે;
પ્રારબ્ધ માની લોગવો પણ ઉદ્ધમ કદા ત્યાગો નહીં,
શિક્ષા મઝાની દિલ ધરે પ્રગતિવિષે વહેવું સહી. ૫૧૬
સાખર પેઠે યોગ્યની યોગ્ય કદર-કબ્વાલિ.

કદર થાતી ગુણીજનની, અહો નિજ યોગ્યતા તેવી,

૧૨૭

કહર સાબરતાણી થાતી, ખરેખર અર્થીથી સાચી. ૫૧૭
 પ્રથમ તો ના કહર થાતી, પછીથી થાય છે પૂરી,
 અતઃ અભ્યાસમાં સુજ્ઞે, નહીં થાકી કદિ બવું. ૫૧૮
 ઉગ્યો ભાનુ નહીં છૂપે, છુપાયો ના શશી છૂપે,
 ગુણીજનની પ્રવૃત્તિની, ખરી વખતે કહર થાતી. ૫૧૯
 કહર કરનારની નાસ્તિ, નથી ક્યારે જગત્માંહિ,
 અતઃ ઠંડા નહીં પડવું, કર્યા કરવાં સુકૃત્યોને; ૫૨૦
 પડે સામી સકલ દુનિયા, તથાપિ ના હઠી બવું,
 ધરી ઉત્સાહ હૈયામાં, સદા નિજપંથમાં વહેવું. ૫૨૧
 કહર જ્યાં ધૂળની થાતી, અહો ત્યાં શું ? રહે બાકી,
 પડે ખપ ત્યાં કહર સાચી, અહો જે બાણુતો જેને. ૫૨૨
 અબાણુયો શું કહર કરશે ? સુજે શું અંધને ભાનુ,
 નિહાળ્યા વણુ ખરાં તત્ત્વો, કહર કરતા નહિ અજ્ઞો. ૫૨૩
 અહો જે બાણુતો જેને, કહર તેની કરે પૂરી,
 અનન્તો કાલ છે ભાવી, કહર થાશે ગુણીઓની. ૫૨૪
 સુહાતી યોગ્યની યોગ્ય જ, કહર નિજશક્તિથી સાચી,
 સુજે ના અંધને તેથી, નહીં ટાળ્યો ટળે ભાનુ. ૫૨૫

૧૨૮

કદર કરનાર.

કરે દુનીઆ કદર વા ના, જરા ત્યાં લક્ષ્ય ના દેવું,
સદા સાબર પરે વહેવું, શિઆમણુ સન્તને સાચી. પર૬
અનુત્સાહી નહીં બનવું, કદર જગ નહિ કરે તહોંયે;
થતાં ફલની ખરી પ્રાપ્તિ, કદિ નહિ લેદુઓ છંડે. પર૭

(દુહા.)

અંધા આગળ આરસી, બહેરા આગળ જ્ઞાન,
મૂઠા આગળ રસકથા, સરખાં ત્રણ્યે બાણુ. પર૮
રત્ન ઝવેરી પારખે, પંડિત પરખે ગ્રન્થ,
વાટ વળાવું ભોંમીઓ, બાણી પરખે પન્થ. પર૯
રસીઓ રસને બાણુતો, કદર કરે છે ખેશ,
કદર કરીને સન્તજન, લહે આનંદ હમેશ. પર૧૦

(રાગ.)

સાબરમતીની રમણીયતા અને તેમાંથી મળતું જ્ઞાન.
સાબરમતીના કાંઠે વૃક્ષો ઉપર વાનર રમે,
કીડા કરે બહુ બાતની ભક્ષણુ કરી ફલને ભમે;
મસ્તી હુકાહુક કૂદીને કરતાં રહે પાણી પીએ,
નિર્ભયપણાથી મહાલતાં માનવથકી એ ના ખડીએ. પર૧૧

૧૨૯

સાબરમતીના કાંઠડે રમણીય વૃક્ષો શોભતાં,
 નિર્મલ હવા ફલયોગથી કલ્પદ્રુમોને થોભતાં;
 ઉંચા ઘણા છે ટેકરા નીચાં જ આંધાં બહુ ખરે,
 વર્ષાસમે લીલી મહી સાડી મઝાની શુભ ધરે. ૫૩૨
 ટહુકે મયુરો ભેશથી પડઘા પડે તેના અહો,
 બહુવલ્લિયો ને કંદથી શોભા ધરે ભેઈ લહો;
 મકરોડ ને બહુ લીંબડીયો કેરડા ઉગે ઘણા,
 આશ્રય લહી વૃક્ષો ઉગે રાખે ન વધવામાં મણા. ૫૩૩
 આંધાંવિષે બહુ રાફડા ને દર ઘણાં સર્પોતણાં,
 ઉંદર કરે દરને અને સર્પો જ કરતા આપણાં;
 જેનું જ જગમાં ભેર છે તે અન્યકીધું લોગવે,
 નિબલ મરે સખળા જીવે પ્રગતિ રહસ્યો જન કવે. ૫૩૪
 ન્યાં ઉચ્ચતા ત્યાં નીચતા પાસે જ રહી છે જાણુવી,
 આંધાં અને બહુ ટેકરા અવલોકીને મન આણુવી;
 કલ્લોલ કરતાં પંખીઓ દોડી ઉડાઉડ બહુ કરી,
 સંતાઈ જતાં આડીમાં આશ્રય મઝાનો આશરી. ૫૩૫
 આનન્દપ્રહ્લસ્વરૂપનું પ્રાકટ્ય ન્યાં ન્યાં થાય છે,

૧૩૦

આનન્દના કલ્લોલ ત્યાં જીવન મઝાનું જાય છે;
 સંતાય જીવનઆશ્રયે જીવ જાત સર્વે જાણવી,
 રક્ષક જીવનદાતાતણી ઉપકારતા મન આણવી. ૫૩૬
 સાબરમતીની સહેલ જેણે આત્મદૃષ્ટિથી કરી,
 આનન્દપ્રહ્લે જીવીને સહેજે જતો સાગર તરી;
 સાબરમતીના દૃશ્યનાં લ્હાણાં મઝાનાં અનુભવે,
 અધ્યાત્મરસને વેદી તે આનન્દ ઉત્સવ ઉઝવે. ૫૩૭

ઋતુના ધર્મ પ્રમાણે સાબરમતી સેવનમાં રૂચિ અરૂચિ
 અને તેમાંથી લેવાનો સાર.

૧વર્ષતું આવ્યાથી પ્રથમ સાબર ઉપર પ્રીતિ વધે,
 સાડીજ લીલી ઓઠતાં પૃથ્વીનું યૌવન શુભ સધે;
 લાગે મઝાના મેહૂલા કાંઠા મનોહર શોભતા,
 કેકાર મયુરોના થતા ધન ગાજતા જન થોભતા. ૫૩૮
 લોકો વધાવે ભાવથી સાબરમતી જલ આવતાં,
 પશ્ચાત્ વર્ષા બહુ થતાં અરૂચિ જનો પ્રગટાવતા;
 રૂચે ન સાઈં પાણુ ઘણું અરૂચિ વધે અતિશય થતાં,

૧ વર્ષાઋતુ.

૧૩૧

સન્માન પામે નહિ જનો પરિચય અતિ વધતાં છતાં. ૫૩૯
 વર્ષતું બહુ પરિચય થતાં ઇચ્છાય અન્ય સ્વભાવથી,
 ૧ શીતર્તુ જોરે નહિ રૂચિ માનવતણી પ્રકૃતિ કથી;
 આવે શીયાળો ટાઠ બહુ વાતાં ઉન્હાળો સાંભરે,
 કિમ્મત, વિયોગે સર્વની સિદ્ધાંત એ સાચા અરે. ૫૪૦
 સાબર શીયાળો આવતાં લાગે ન બહુ ખ્યારી ખરે,
 ઉષ્ણર્તુ સાબરની દશા ઇચ્છાય લોકો સંસ્મરે;
 ઉષ્ણર્તુ ઉન્હી લૂથકી ને તાપથી લોકો તપે,
 વર્ષાજ ક્યારે આવશે ? જાપો જ લોકો મન જપે. ૫૪૧
 ઉષ્ણર્તુ સાબર દેખીને વર્ષતું સાબર સાંભરે,
 વૃષ્ટિ યુતા સાબર લહી આનન્દ પામે જગ ખરે;
 ૨ એકર્તુથી સાબરમતી ખ્યારી ન સૌને લાગતી,
 માટે જ ઋતુના ફેરથી સાબર સુપ્રીતે જાગતી. ૫૪૨
 ત્રણે ઋતુ અનુસારથી સાબરમતીને સૌ ચહે,
 જગ ચાહના દેખી ફેરે તે વિશ્વજન પ્રીતિ વહે;
 જગ ચાહના અનુસારથી લોકો ફેરીને જે રહે,

૧ ઠંડી ઋતુ—શિયાળો. ૨ એક ઋતુથી.

૧૩૨

તે વિશ્વમાંહિ જીવીને જીવાડતા સન્તો કહે. ૫૪૩
 શુભ ચાહ જગની જાણીને વર્તન સુધારે આદરે,
 કુદ્રત્ પ્રકૃતિ ઓળખી જીવી જીવાડો જગ ફરે;
 ઋતુ ધર્મ કુદ્રત્ યોગથી વર્તન ફરે પ્રીતિ વધે,
 ચાહુ જમાનો ઓળખી ચાલે સુકાર્યો સહુ સધે. ૫૪૪
સાખરમતીનાં પરિવર્તનોમાંથી અસ્તિત્વાર્થે પ્રહારું
શિક્ષણ.

સાખરમતી પરિવર્તનો અસ્તિત્વમાટે થાય છે,
 પ્રગતિપથે વહેતી છતી બહેણાં બદલાતી બન્ય છે;
 પરિવર્તનો કરતી રહે અવરોધકોને સંહરી,
 પરિવર્તનો સમજાવવા જાણે જ પૃથ્વી અવતરી. ૫૪૫
 પરિવર્તનો સૌમાં થતાં આકાર બદલાતા સદા,
 પરિવર્તનો જે ના ધરે તે જીવતો નહિ જગ કદા;
 પરિવર્તનો જલમાં થતાં સ્થળમાં થતાં સહુ ધર્મમાં,
 પરિવર્તનો સંયોગથી થાતાં રહે છે કર્મમાં. ૫૪૬
 બદલાય છે સહુ વસ્તુઓ પરિવર્તનોથી જાણવી,
 અસ્તિત્વ પ્રગતિ હેતુ શિક્ષા સત્ય મનમાં આણવી;

૧૩૩

પ્રગતિતણું પરિવર્તનો પાશ્ચાત્યદેશોમાં થયાં,
 નર નારીયો ભારતવિંધે જ્ઞેશો ઘણું દુઃખી રહ્યાં. ૫૪૭
 પરિવર્તનો જે ધર્મમાં નહિ થાય છે સાચાં અરે,
 અસ્તિત્વ તેનું ના રહે પરિવર્તનોવણુ જગ ખરે;
 અસ્તિત્વજીવનકારણે પ્રગતિપથોમાં સંચરો,
 પરિવર્તનો અંગીકરી ખોટા રીવાજો સંહરો. ૫૪૮
 આચારનાં પરિવર્તનો બદલાય સંયોગો લહી,
 એક જ અવસ્થા ના રહે જીવનપથે કોની સહી;
 ચાલુ જમાનો ઓળખી જે જે સુધારા મન ઘટે,
 તે તે કરો નિજશક્તિથી પ્રાણો સમર્પી શિરસટે. ૫૪૯
 પાછા પડો ના કોઈથી પરિવર્તને આગળ વહો,
 સમજ્યા વિના અંધા બની પડતી અરે જન કયાં લહો ?
 સાચા વિવેકે જ્ઞાનથી પરિવર્તનો જે જે કરે,
 અસ્તિત્વ તેઓનું રહે આગળ વધે સૌથી ખરે. ૫૫૦
 પરિવર્તનો સમજી કરો આચારદેશસમાજમાં,
 પરિવર્તનો સમજી કરો ધાર્મિકપ્રગતિ રાજ્યમાં;
 પરિવર્તનોની પાછળે જે જે રહે તે મૂઢ છે,

૧૩૪

પરિવર્તનો સાથે વહન તે બાણ અન્તર્ ગૂઠ છે. ૫૫૧
 સાબરમતી પરિવર્તનોથી વિશ્વ શિક્ષા આપતી,
 પ્રગતિ પથે વહેનારના મનમાં ખરી તે વ્યાપતી;
 જે ઉન્નતિકારક લલાં પરિવર્તનો સહુ આદરો,
 ચાલુ જમાનો ઓળખી પરિવર્તનો અંગીકરો. ૫૫૨

સાગરમાં સાબરનું લગણું.

સાબરમતી સાગરપતિ મળીને ધરી શુભ એકતા,
 લગણું અનન્તાજીવનમાં ચતુરા ન ચૂકે છેકતા;
 નિજ અસ્તિતા શુભ અમરતા આનન્ત્યમાં લગતાં રહે,
 એ પાઠ શિખવી લોકને સાગરરવે કંઈ કંઈ કહે. ૫૫૩
 કુદ્રત પ્રભુના કાયદાથી કાયદા જે જે થતા,
 કુદ્રત અનુસરતાં અહો જીવનપથે થાતા છતા;
 જીવન અમર નિશ્ચય થતું નિજને અનંતે લેળવે,
 કુદ્રત જીવનથી જીવતાં નહિ અન્ય ઈચ્છા કેળવે. ૫૫૪
 કુદ્રત પ્રભુના સ્વરવિષે નિજ સ્વરલણે અનુકુળપણે,
 ત્યાં દુઃખ નહિ મૃત્યુથકી પ્રગતિજીવનસુખમય બને;
 બ્રહ્માંડ સઘળાં નવનવાં પરિણામ પામે કુદ્રતે,

૧૩૫

કુદ્રત પ્રભુ દરબારના મહાકાયદા અવિચળ ગતે. ૫૫૫
 નિજ વ્યક્તિને ભૂલી લખો ભવ્યો અનન્તામાં ભલે,
 નિજ વ્યક્તિભૂલી તન્મયે પરિણામ પામે ગુણુ ખીલે;
 પ્રભુને મળો એ રીતથી વ્યવહારનિશ્ચયદૃષ્ટિએ,
 ખિંદુ લખી સાગરવિષે જીવે સમષ્ટિ વ્યક્ષિએ. ૫૫૬

કાળાં કહો ના કોઈને પીળાં કહે શું પરવડે ?
 કુદ્રત પ્રભુ ઈચ્છાસમાં વહેતાં રહો ક્ષણુ પળપળે;
 કુદ્રત પ્રભુના માનવો જીવન અનન્તામાં મળો,
 રૂવો ન ભિન્નેચ્છા ધરી નૈસર્ગે જીવનમાં લખો. ૫૫૭
 મૃત્યુતણી પાછળ અહો જ્યોતિ અનન્તી ઝળહળે,
 મૃત્યુતણા પટ પાછળે શાંતિ અનન્તી ઉછળે;
 સુખ શાંતિ સાગરના તરંગો આનન્દ લહેરે ઉઠ્ઠસે,
 ખૂબી અનન્તા જીવનની જ્ઞાની અનુભવીને દિસે. ૫૫૮

સાબરમતીના સાગરપતિનું અવલોકન.

સાબરમતી સાગરપતિ મળીને ન જૂદી કંઈ દિસે,
 પતિ પત્નીનું જ્યાં એક્ય છે ત્યાં મેળ એવો ઉઠ્ઠસે;
 શુભ પત્નીની એવી ગતિ પ્રભુમય ખની જીવે સદા,

૧૩૬

નહિ રૂપ વા તે નામને જૂઠું ધરે જગમાં કદા. ૫૫૯
 એવો અનાદિ કાયદો પતિપત્નીનો ત્યાં કાયદો,
 ગુરૂ શિષ્ય સ્વામી સેવકે એમાં ન ધરવો વાયદો;
 સાગરપતિ ગંભીરતા પતિભાવમાં શોભી રહી,
 નદીપત્નીઓનું એક્ય ત્યાં એ વાત ના જાતી કહી. ૫૬૦
 સંતોષ નહિ સાગર ધરે નદીયો અનન્તી જો ભણે,
 જીવન અનન્તું જ્યાં સદા સંતોષ ત્યાં ક્યાંથી વળે;
 નિજ જીવનમાં જીવન ભણે ભેગું જીવન ત્યાં સર્વનું,
 અવધારી એવું ચિત્તમાં કીધું ન જીવન ગર્વનું. ૫૬૧
 છાંયો ઉછાળી મહાલતો ને ભરતી દોટે ચાલતો,
 મોંઝાંવડે બહુ નાવડાંને ચાલથી ઝટ આળતો;
 ઘુઘુમહારવને કરી પાણી તરંગે ખેલતો,
 નવરાશ લેતો નહિ જરા ભરતીમિષે રહે ટેંલતો. ૫૬૨
 પાણી અનન્તામણુ ભર્યું જોઆય નહિ જોખ્યું કદા,
 રત્નો ઘણાં તળીયે ધરે મહિમા ઘણાં છે સર્વદા;
 મર્યાદને ધરતો રહે યાચક ગૃહે લીલા કરે,
 ભાંગે તૃષા ના કોઈની કૂવો જલે તૃટ્ને હરે. ૫૬૩

૧૩૭

સર્વે ગુણો નહિ કો વિષે કંઈ કંઈ ખરે બાકી રહે,
 આરા જલે ભાંગે નહીં કો કાલમાં તૃડ્ જગ કહે;
 તોપણ અહો આરાજલે મીઠું થતું જગ જાણુશો,
 મીઠાવડે દુનિયાં જીવે ઉપયોગી મનમાં આણુશો. ૫૬૪
 આરા જલે મીઠું થતું મીઠાજલે ના સાંપડે,
 મીઠાવિના ભોજન કરે લુખ્યું ન કોને પરવડે;
 ઈત્યાદિ જ્યાં બહુ મર્મ છે તહોપણ જગત્ દે દોષને,
 ગંભીરતા જ્યાં ગાજતી સાગર ધરે ના રોષને. ૫૬૫
 એ કારણે હા સાગરે સાગર પતિ પ્રેમે વર્યો,
 એથી અનન્તાજીવને નિજ પ્રાણુને તન્મય કર્યો;
 મોટાતાણું સહુ મોટકું નહાનાઓ તેને શું કળે,
 સાગરથકી જે જે બને તે અન્યથી ના તે બને. ૫૬૬
 વડવાનલો ગલે ધરે તેથી વરાળો કાઢતો,
 જ્યાં સ્થળ અહો ત્યાં જલ કરે નિજ વૈરિયોને વાઢતો;
 ગલે ધરે બહુ ઝેરને રત્નો ચતુર્દશ ધારતો,
 મત્સ્યો ધરે બહુ જાતના ઊગારતો કે મારતો. ૫૬૭
 કદ્ધાંત કાલે સર્વથી મોટો ભયંકર લાગતો,

૧૩૮

પૃથ્વી પ્રલયના વેગથી રહેવે સદા જગ જગતો;
 વિષ્ણુ સુવે સાગર ઉપર મીઠો હૃદયમાં ભાવતો,
 વહાણો સ્ટીમર બહુલી ગણે તળીયે રમે કંઈ દાવ તો. ૫૬૮
 આકાશ સમ જ્યાં પેટ ત્યાં સર્વે સમાતું જાણવું,
 લેવુંજ હેવું મોટકું મોટાતણું મન આણવું;
 સંતુષ્ટ મોટાઓ થતાં બાકી રહે ના જગ કશું,
 સાગરતાણી એક લહેર ત્યાં સુખમય જીવન નિશ્ચય વસ્તું. ૫૬૯
 સાગરપતિના દિલવસી સાબરમતીએ સહુ લહ્યું,
 સ્વામીહૃદયતું સહુ લહે પત્નીજીવન એવું કહ્યું;
 સ્વામીહૃદયથી સિન્નતા ત્યાં ખિન્નતા છે સર્વને,
 પ્રભુમય જીવનવણુ સુખ નથી કરશો નહીં કો ગર્વને. ૫૭૦
 પ્રભુમય જીવનથી જીવવું એ ધર્મ જગમાં સત્ય છે,
 શાસ્ત્રો સકલ વાચી કથું એ કર્મયોગી કૃત્ય છે;
 પ્રભુમય જીવનને ધારવું સાબર કથે શિક્ષા લલી,
 જ્ઞાનાનુભવ સ્કુરણાખણે શિક્ષા હૃદયથી નીકળી. ૫૭૧
 પ્રભુમય જીવન ત્યાં નહિ મરણુ એ ભક્તિની અવધિ ખરી,
 સર્વે સમાતા ધર્મ ત્યાં કુદ્રત જીવન કુંચી લલી;

૧૩૯

જીવન અનન્તુ ઝટ મળે પ્રભુમયજીવન જે સાંપડે,
 પ્રત્યક્ષ શિક્ષા આપતી સાબર અહો રહેણી વડે. ૫૭૨
 પ્રત્યક્ષ આંખે વેદ છે સહુ દૃશ્ય શિક્ષાઓ વડે,
 સમન્વય તો બાકી નહીં અજ્ઞાન ત્યાં સર્વે નડે;
 ઊઠે તરંગો નવનવા સર્વે સમાતા ત્યાં અહો,
 બુદ્ધચન્દિમાં સહુ દૃષ્ટિયો પ્રગટી સમાતી ત્યાં લહો. ૫૭૩
 મૌક્તિક પાકે સાગરે મોટાઈમાં બાકી નહીં,
 સાગર જનો જે સેવતા તે લક્ષ્મીને પામે સહી;
 સાગરપરે ગંભીરતા લોગસ્સસૂત્રે જિનકથે,
 અમૃતમિષે દેવો સકલ સાગર વલોવાને મથે. ૫૭૪
 સર્વે સમાતું સાગરે સાગરસમા મહાજન કહ્યા,
 સાગરસમી જે નાત તેના લક્ષ્મીથી દિવસો વહ્યા;
 એ કારણે હા સાબરે સાગરપતિ પ્રેમે વર્યો,
 બીજાં ઘણું છે કારણો એ ભાવ ના જાયે કહ્યો. ૫૭૫
 મંગલમયી શુભ દર્શને સાગર જગત્માં શોભતો,
 વ્યાપાર આદિદ્વારથી સહુને ખરેખર થોભતો;
 શોભા શ્રી સાગરની ઘણી નહિ પાર પામે યોગીઓ,

૧૪૦

તવ કાંઠકે ખાતા હવા કવિયો નરેન્દ્રો લોગીઓ. ૫૭૬
 આશ્રય સકલને આપતો કૈ કૈ પ્રકારે નવનવો,
 અનહદ ધ્વનિસમ તવ ઉઠે ધ્રુવવાટના મીઠારવો;
 સર્વે નદીયો પ્રેમથી તવ સાથમાં તન્મય થતી,
 ઘેટો ધરે ઉંડાણુતા નવ નવ જીવનની છે ગતિ. ૫૭૭
 તવ ભરતી ઓટે ચઠતી ને પડતીતણુ ખ્યાલો થતા,
 ચડતી અને પડતી વિના આ વિશ્વમાં નહિ કો છતા;
 ચડતી પછી પડતી થતી પડતી પછી ચડતી થતી,
 હારો ન હિમ્મત સજ્જનો રહેતી ન એકજ કો ગતિ. ૫૭૮
 સાગરપતિ મળીને અનંતાજીવને સાગરમતી,
 જીવી અહો તેથી મળી શિક્ષાજનોને શુભ ગતિ;
 સાગર પતિ અવલોકને ગુણુના ગણો નજરે પડયા,
 સંક્ષેપથી દર્શાવીયા આત્મોન્નતિ કારણુ લાણુયા. ૫૭૯

દારિદ્રય.

વૈશાખે ને જોઈમાં, જોઈણુ ઘણાં સૂકાય;
 પાણી વિણુ ખહુ પાતળી, દીનસમી દેખાય. ૫૮૦
 સાગર જોઈતી સાંકડી, દારિદ્રસમ દેખાય;

૧૪૧

દરિદ્રતા જ્યાં આવતી, માન ઘટે ગુણુ જાય. ૫૮૧
 દરિદ્ર સમ સાબરમતી, કહે શિક્ષા નરનાર;
 દરિદ્ર સમ દુઃખી નહીં, જોશો ચિત્ત વિચાર. ૫૮૨
 દારિદ્ર્યસમ કો દુઃખ નહીં જોશો જગત્માં જ્ઞાનથી,
 મૃત્યુથકી બહુ દુઃખ છે સંપત્તિના અવસાનથી:
 દારિદ્ર્યથી લઘુતાપણું અપમાન થતું પગપગે,
 બહુ દીનતા મનમાં વસે દુઃખો વસે છે રગરગે. ૫૮૩
 હડધૂત થાતો માગતાં સન્માન જગ પામે નહીં,
 હડકાયલા કૂતરથકી બુરજ છે જાણો સહી;
 દારિદ્ર્યના જીવનસમું દુઃખી ન જીવન કો દિસે,
 દારિદ્ર્યને પામ્યા પછી મૃત્યુ ઘણું પાસે વસે. ૫૮૪
 સહુ સ્વાર્થીઓ દૂરે ખસે જગમાં ન કોઈ મન ગમે,
 જે દેશમાં જે કોમમાં દારિદ્ર્ય ત્યાં ભૂતો ભમે;
 દારિદ્ર્ય ત્યાં પડતી સદા ચડતી ન ક્યારે થાય છે,
 દારિદ્ર્ય આવે પ્રગતિનાં ખીજે સકલ વિણશાય છે. ૫૮૫
 આધિ ઉપાધિ વ્યાધિનાં દુઃખો પડે ધીરજ ટખે,
 સંકટ પડે બહુ જાતનાં શુભબુદ્ધિઓ વેગે સજે;

૧૪૨

દારિદ્ર્ય ત્યાં હિમ્મત નથી કે જાતની માનવતાણી,
 નિર્વીર્યને જીવ્યાતણી આશા નહીં શિક્ષા લાણી. ૫૮૬
 શુભ શક્તિયો વિણુસ્યા પછી દારિદ્ર્ય આવે દોડતું,
 દારિદ્ર્ય આવે જ્યાં અહો ત્યાં હસ્ત ના કે જોડતું;
 જે દેશમાં દારિદ્ર્ય છે ત્યાં દેવ પણ રહેતા નથી,
 ઉદમવિના દારિદ્ર્ય છે જોશો સકલ શાસ્ત્રો મથી. ૫૮૭
 આકાશ ને પાતાળ સમ દારિદ્ર્ય ઉદ્યે આન્તરૂં,
 દારિદ્ર્યનાશકલોકનાં ચિત્રો લલાં હૃદયે ધરૂં;
 સંપત્ પછી દારિદ્ર્યથી દુઃખો ન શત્રુ શિર પડો,
 સંપત્ પછી દારિદ્ર્યથી લોકો ન કોઈ કરગરો. ૫૮૮
 દારિદ્ર્યથી અળખામણા લોકો થતા જ્યાં જાય ત્યાં,
 દારિદ્ર્ય વૃશ્ચિક વેદના આપે ન શાન્તિ વિશ્વ ક્યાં;
 દારિદ્ર્ય સમ કે દંડ નહિ બહુ પાપ કીધાનો ખરે,
 દારિદ્ર્ય સમ બહાલું નહીં શિક્ષા દિયે જે પળપળે. ૫૮૯
 દારિદ્ર્યમાં અનુભવ થતા તેની ન કિમ્મત જગ થતી,
 દારિદ્ર્યવણુ કિમ્મત નથી પ્રગતિતણી નિશ્ચયમતિ;
 ગરીબાઈનો અનુભવ લહે તે દુઃખીજન ઉદ્ધારતો,

૧૪૩

શેઠાઈને પામ્યા પછી સેવા મઝાની સારતો. ૫૯૦
 દારિદ્ર્યવણુ આ વિશ્વમાં અભિમાન ટળતો નહિ કદી,
 દારિદ્ર્ય લઘુતા શીખવે સાને કહે સાબરમતી;
 જો ગરીબની આંખોવિષે દારિદ્ર્યની છાયા રહી,
 દાતાર તેને ટાળતો પ્રભુતા લહે ગુણ મહમહી. ૫૯૧
 દારિદ્ર્ય આવે તાહરે સંબંધીઓ દૂરે ખસે,
 સંપત્તિ આવે તાહરે સંબંધીઓ પાસે વસે;
 ગરીબાઈમાં પ્રભુતાઈ છે પ્રભુતાઈમાં ગરીબાઈ છે,
 ગરીબાઈમાં કેા નિજ નહીં સંપત્તિમાંહિ સગાઈ છે. ૫૯૨
 દુઃખો ઉપર દુઃખો પડે ગરીબાઈમાં અપમાન છે,
 પડતા ઉપર બહુ પાટુઓ ગરીબાઈમાં ના માન છે;
 ગરીબાઈમાં ઈશ્વર સ્મરણુ બાકી ન બીજો આશરો,
 પરમાર્થીને ગરીબાઈમાં અન્તે મળે છે સુખ અરો. ૫૯૩
 સાબર વહે પરમાર્થથી દાતારની ગતિએ ભલી,
 નિજ પ્રાણુ અર્પી સર્વને દારિદ્ર્ય પામે તે ખરી;
 પરમાર્થીની જગ એ દશા દેખી ઘણો ધન ગાળ્યો,
 વૃષ્ટિ કરી દારિદ્ર્યને દૂરે કરી જગ છાળ્યો. ૫૯૪

૧૪૪

વૃષ્ટિતાણી સંપત્તિથી સાબરમતી મોટી બની,
 પરમાર્થીને દારિદ્ર્યની પાછળ મહત્તા છે ઘણી;
 કર્મે નિધનતા સંપન્ને ગરીબાઈ આવે સર્વને,
 ઉદ્યાસ્ત ચક્રો સહુ શિરે કરશે નહીં કે ગર્વને. ૫૬૫
 દારિદ્ર્યને સંપત્તિમાં પરમાર્થતા ના ચૂકશે,
 પરમાર્થથી ચડતી દશા મોટાઈને ના મૂકશે;
 સાબરમતી સમન્નવતી દારિદ્ર્યને ચડતી દશા,
 સમન્ને જ તેના ચિત્તમાં સાચા ગુણો ભાવે વસ્યા. ૫૬૬
 દારિદ્ર્ય સૌનું ટાળતો દાતાર સૌમાં શ્રેષ્ઠ છે,
 દારિદ્ર્યનાશક દાનીના આભારથી જગ હેઠ છે;
 દારિદ્ર્યને હેતે હરે દારિદ્ર્ય તે પામે નહીં,
 દારિદ્ર્ય પામે દાની પણ સંપત્તિ તે પામે સહી. ૫૬૭
 શૂરું સાબરમતી પાણી.

બને છે વીરયોદ્ધાઓ, કરી જલપાન આનન્દે,
 નિહાળી દેખશે બ્યાં ત્યાં, શૂરું સાબરમતી પાણી. ૫૬૮
 બન્યા સાબરમતી કાઠે, ઘણા બહાદૂર રાજાઓ,
 કર્યા નામો અમર જગમાં, શૂરું સાબરમતી પાણી. ૫૬૯

૧૪૫

- મહન્તો યોગીઓ પાક્યા, ફકીરો સાધુઓ સન્તો,
લગાવી ધૂન અન્તરમાં, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૦
- મરૂ મેવાડ ગુર્જરમાં, ઘણા રજપુત યોદ્ધાઓ,
અહો જેણે કર્યા પેદા, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૧
- પવૈયાને ચઢે પાણી, નસાડે શ્વાનને સસલો,
કરે મજબુત હૈયાને, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૨
- કરે બલવાન નિર્બલને, વદાવે શૂરના શખ્દો,
હઠીલા જન થતા ંકા, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૩
- અહંમદ વાદ કરનારૂં, સ્વદેશીપ્રેમ ધરનારૂં,
વિપક્ષી શૌર્ય હરનારૂં, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૪
- ખરી ભક્તાઈ ભરનારૂં, ખરૂં આરોગ્ય કરનારૂં,
શુરી ભૂમિ પ્રસરનારૂં, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૫
- ઘણાં ગામો અને શહેરો, ધરે નિજતીરપર પ્રેમે;
સમર્પે સર્જના રડ્.ગે, શુરૂં સાબરમતી પાણી. ૬૦૬
- ઘણાં યુદ્ધો થયાં પૂર્વે, અહો જેના પ્રદેશોમાં;
રહ્યા ત્યાં શૌર્ય સંસ્કારો, શુરૂં સાબરમતી પાણી, ૬૦૭
- ઉપાદાને સદાત્મામાં, ખરી સાબર રહી શક્તિ;

૧૪૬

બુદ્ધચખ્ધિશ્ચરતા સાખર, નિબ્ભત્તમા દેશમાં વહેતી. ૬૦૮
પ્રશંસા.

સાખર પ્રભુતા બાણીને ઉપકાર સહુ આગળ કરી,
ગુણરાશિને અનુમોદીએ ને સંશીએ આદર ધરી;
કીજે પ્રશંસા સર્વની ગુણ લેશ પણ જ્યાં દેખીએ,
સન્તો નદીને વૃક્ષગણ ઉપકારકારક પેખીએ. ૬૦૯

જડવસ્તુના ગુણ સંશીએ ગુણરાગદ્દષ્ટિખળવડે,
નિન્દા ન કોની કીજીએ ચડતી દશાએ ગુણ જડે;
પરમાણુ સદૃક્ સદ્ગુણોને પર્વતો સમ માનીએ,
એવી દશાએ મુક્તિનાં દ્વારો ખુલે મન બાણીએ. ૬૧૦

જીવનદશાનાં સૂત્રની પ્રભુતા ખરી દિલ ધારીએ,
સામાજીકીદષ્ટિખળે નદીની પ્રભુતા સ્મારીએ;
સાખર મહત્તા ૧શંસતાં ઉપકાર દેવું કંઈ વળે,
આવે હૃદયમાં યોગ્યતા સન્નનપણાના ગુણખળે. ૬૧૧

સન્તો મહન્તો તે ખરા જેઓએ શંસા ગુણ ધર્યો,
કવિયો ખરા તે અવનીમાં ગુણમોદને મનમાં વર્યો;

૧ પ્રશંસા કરતાં.

૧૪૭

જે જે પ્રશંસક માનવો ગુણના ખરા અવનીવિષે,
 તે તે પ્રભુતા ગુણુ લય્યાં નિશ્ચયથકી ભેતાં દિસે. ૬૧૨
 નિન્દા સુણે ના અન્યની ને અન્યના સદ્ગુણુ સ્તવે,
 તે તે પ્રશંસક માનવો અનુમોદકો જગમાં જીવે;
 બાકી મુવેલા બાણુવા જે દોષદૃષ્ટિ કાગડા,
 દેખે ન પ્રભુતા અન્યની સદ્ગુણુ વિનાના નાગડા. ૬૧૩
 ગુરૂ દેવ સન્તોની સદા કીજે પ્રશંસા લખગુણી,
 નિજ માતૃભૂમિજનનીની કીજે પ્રશંસા શિરધુણી;
 પ્રગટે જે સવળી દૃષ્ટિ તો સવળું સકલમાં લાગતું,
 સૌની પ્રશંસાના બળે કલ્મષ હૃદયથી લાગતું. ૬૧૪
 માટે પ્રભુતામય લય્યાં સહુ બન્ધુઓ શંસા કરો,
 ધર્મ્યાદિ દોષો સહુ ત્યજી સહુની પ્રશંસા આદરો;
 નિશ્ચય હૃદયમાં માનશેા કરતાં પ્રશંસા સર્વની,
 પ્રભુતા સકલમાં ભાસતાં સ્કુરણા વહે નહિ ગર્વની. ૬૧૫

આશીર્વાદ.

વીરો લલા પ્રગટાવજે ના રાખજે આમી જરા,
 નુર રાખજે નિજ પાણીનું કર્તવ્યની વહજે ધુરા;

૧૪૮

તવ પાણીનું અભિમાન જગમાં શૌર્યથી શોભી રહો,
 નિજ જીવંત અર્પણ કરે એવા જનો પ્રગટો અહો. ૬૧૬
 સ્વાર્પણ કરે સર્વે મજ્યું એવા જનો પ્રકટાવજે,
 લજવે નહીં તવ પાણીને શુભમંત્ર વિશ્વ સુણાવજે;
 તવ પાણીના પીનારને શક્તિ મઝાની આપજે,
 તવ પાણીમાં ઐજસૂ ભરી પીનાર મનમાં વ્યાપજે. ૬૧૭
 તવ પાણી અમૃતજીવને જીવે અમર થઈને જનો,
 તવ નામને લજવે નહીં જગમાં જનો એવા બનો;
 કુદ્રત કૃપાના મેઘથી કંઈ કંઈ જીવન વર્ષી રહો,
 ઉત્સર્પિણીની પેઠે વધો જગમાં જનો સુખને લહો. ૬૧૮
 ઉત્કાન્તિ સર્વે જાતની તવ પાણીથી સહુની થશો,
 તવ દૃશ્ય દેખે લોકની ચિન્તા સકળ દૂરે જશો;
 આનન્દમય જન તે બનો જે પ્રેમથી દેખે તહને,
 જે પૂર્ણ શ્રદ્ધા ધારીને દેખે જ તે તુજને ?મુણે. ૬૧૯
 શુભ સન્તના પાદોથકી સ્પર્શાઈ સારી શોભજે,
 યોગી જનો પ્રકટાવીને આશ્ચર્યથી જગ શોભજે;

૧ જાણે.

૧૪૯

ઇન્દ્ર હૃદયમાં રાખતા તે સન્ત જનના સ્પર્શથી,
 નિર્મલ સદા રહી શોભજે પરમાર્થના ઉત્કર્ષથી. ૬૨૦
 આસ્તિક જન સમુદાયને પ્રગટાવજે બહુ પ્રેમથી,
 કલિકાલમાં ગંગા સમી શોભા જ પામો નેમથી;
 આન્તર પ્રદેશો નિર્મલા કરતી સદા વહેતી રહો,
 તવ પાણીના પીનાર સહુ ગાજી રહી શોભા લહો. ૬૨૧
 મંગલ ઘણું પ્રકટાવતી સુજ પાછળે જીવ્યા કરો,
 શુભ વાણી સાખર હૃદયમાં પ્રગટી રહી શોભા ધરો;
 આન્તર લલી સાખરમતી નિજદેશમાં વહેજે સદા,
 પાપો ધુવો સહુ લોકનાં આન્તર સ્વભાવે નિર્મલા. ૬૨૨
 બાહિર અને આન્તરથકી ૧નિજ દેશમાં વહેતી નદી,
 આનન્દ અર્પે ક્ષણ ક્ષણે નહિ ભિન્નતા ધરતી કદી;
 આન્તર લલી સાખરમતી જ્ઞાની હૃદયમાં વહી રહો,
 ભર્મજ મર્મો પામશે મંગલ મઝાનાં સહુ લહો. ૬૨૩
 ઉપકારથી સર્વે જીવો આશી: મઝાની આપતા,
 જીવન વધો પરમાર્થનું એવું હૃદયમાં ભાવતા;

૧ આત્મ પ્રદેશ.

૧૫૦

ઉપકારીનું સાડું બનો ઉત્કાન્તના પથમાં વહો,
મંગલ મઝાનાં નવનવાં પામી સદા સુખડાં લહો. ૬૨૪

શુભ કાર્યમાં યથાશક્તિ યત્ન કરવો.

શુભ કાર્યમાં સાબરપરે, નિજ શક્તિથી આદર કરો,
શુભ કાર્યની શક્તિવિના અનુમોદના સર્વે ધરો;
અનુમોદનાથી ફલ થતું કરનારના સરખું અહો,
અનુમોદના શુભની કરી નિજ કાર્યમાં યત્ને વહો. ૬૨૫
નિજશક્તિથી શુભ કાર્યનો ઉદ્યમ કરો ભાવે તમે,
શુભશક્તિને ના ગોપવે તેને સદા નમીએ અમે;
શુભ કાર્યમાં ભાગી બનો સાચો તમારો ધર્મ છે,
શુભ વાપરો બળ જે મળ્યું તેથી ખડું જગ શર્મ છે. ૬૨૬
બળ બુદ્ધિના અનુસારથી શુભ કાર્યમાં મંડયા રહો,
કરણી વિના કંઈ ના થતું બકવાદથી કંઈ ના કહો;
નિજ શક્તિના અનુસારથી સાબરમતી કાબ્યો કર્યો,
ગુણરાગ જગ પ્રસરાવવા ગુણુ શિક્ષણોએ તે ભર્યો. ૬૨૭
શુભકલ્પનાઓ સેવીને શિક્ષણ મઝાનું આપવું,
એ ફળથી અધિકું નહિ એવું જ જગમાં થાપવું;

૧૫૧

એ ન્યાયને અંગીકરી કર્તવ્યથી રચના કરી,
 સાઝું જણાતું સૌ ગ્રહો ગુણરાગને આગળ ધરી. ૬૨૮
 કાવ્યો ઘણાં જગમાં ભલાં બહુ ભાવ ગુણરસથી ભર્યા,
 અધિકું નથી તેથી કશું ત્હોયે જ યત્નો આદર્યા;
 રૂચિતા જીવોની ભિન્ન છે સહુને ન સરખું રૂચતું,
 મન માન્યતા સરખી નહીં, સૌને ન સરખું સૂઝતું. ૬૨૯
 જેને રચ્યું આ રૂચશે અધિકારી તે આનો કહ્યો,
 શુભ કાર્યમાં નિજ શક્તિથી આદર અહો તેથી થયો;
 ફરજો બળવે સર્વ તેમાં સાર જગને ગ્રાહ્ય છે,
 સહુને પરસ્પર યોગથી આ વિશ્વમાં શુભ સાહાય્ય છે. ૬૩૦
 આ વિશ્વમાંહી અપવિનાની વસ્તુઓ કેઈ નથી,
 વાંચી બુઝો વેદો અને દેખો સકલ આગમ મથી;
 સાખરમતી શુભ કાવ્ય અપમાં આવશે ગુણ કારણે,
 ગુણ શિક્ષણો જે આદરે તે બીય પ્રભુના ખારણે. ૬૩૧
 આત્મોન્નતિ વિશ્વોન્નતિ પ્રગતિરસે જે આદરે,
 આ વિશ્વમાં પ્રભુ તે બને નિશ્ચયથકી શિવ સુખવરે;
 વાંચે ભણે ને સાંભળે જે પ્રેમભાવે આદરે.

૧૫૨

માંગલ્યમાલા નવનવી તે ધર્મ પુણ્યે ઝટ વરે. ૬૩૨
દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિને આલેખી શકાય છે.

નિજ દૃષ્ટિના અનુસારથી કવિલોક તુજને વર્ણવે,
દૃષ્ટિ પ્રમાણે સૃષ્ટિની રચના થતી સન્તો કવે;
ઉદ્ગાર કાઢે હૃદયના વર્ણન કરી કવિયો ખરે.

જેની જ જેવી દૃષ્ટિ તેથી વાણી દિલથી નિસ્સરે, ૬૩૩
અથવા જગતના લોકને ઉપદેશવા જ્ઞાની કવે;

આશય ઘણા, કાવ્યે કહ્યા મર્મજ્ઞ તેને સંલવે,
દિલડું પરખવું જ્ઞાનીનું સર્વજ્ઞ વણ મુશ્કેલ છે,
થાતી કૃપા જે જ્ઞાનીની તો જાણવું સહુ સહેલ છે. ૬૩૪

મતિ ભેદ માનવ માત્રમાં ને કલ્પનાએ ભેદ છે,
સહુની ન સરખી કલ્પના મર્મજ્ઞને ના ખેદ છે;
નિજ કલ્પના અનુસારથી વર્ણન કરે જૂદું સહુ,
એ કલ્પનામયસૃષ્ટિને દેખી હૃદયમાં સુખ લહુ. ૬૩૫

કવિ અને અનુભવી.

પ્રત્યેક વસ્તુ વર્ણવે કવિ કલ્પના જૂદી થતી,
જૂદી થતી જ્યાં કલ્પના આનન્દરસની ત્યાં છતી;

૧૫૩

જ્યાં પહોંચતો રવિ ના જરા ત્યાં જ્ઞાનથી પહોંચે કવિ.
 પહોંચે નહિ કવિયો અહો ત્યાં પાર પામે અનુભવી. ૬૩૬
 અનુભવ બળે વર્ણન કરી ગુણને ગ્રહાવે અનુભવી,
 જેમ વિશ્વમાં કિરણોવડે દૃશ્યો પ્રકાશે છે રવિ;
 નિર્લેપ રહીને ઓધતો કાવ્યો કરી જન જાતિને,
 આત્મિકબળવેગે કરે પુષ્ટ જ જનોની છાતીને. ૬૩૭

દુર્જન અને સન્નજનની દૃષ્ટિ.

સર્વજ્ઞવણ ભૂલો થતી વર્ણન કર્યામાં જાણવું,
 દુર્જનપણું દૂરે કરી સાઈં હૃદયમાં આણવું;
 દુર્જન જણાવે દોષને જે હોય ના તે તે છતા,
 સન્નજન નિહાળે સદ્ગુણો સન્નજન તણા સવળા મતા. ૬૩૮
 પયમાં જ પૂરા કાઠતો દુર્જન અભાગી કાગડો,
 અવળું જ પરિણમતું સકલ દુર્જન પ્રપંચી નાગડો;
 નિજ દૃષ્ટિદોષે સદ્ગુણોને દોષરૂપે દેખતો,
 સન્નજન સદા સહુ વસ્તુમાંથી સદ્ગુણોને પેખતો. ૬૩૯
 નિજજન્મભૂમિમાં વહે છે સદ્ગુણો દર્શાવવા.
 તવ સદ્ગુણો ફેલાવવા ગુણ રાગ જગ પરખાવવા;

૧૫૪

શુભ સ્વર્ગથી મોટી સરસ નિજજન્મભૂમિમાં વહે,
 નિજ જન્મભૂમિનું સકલ ખ્યાઈ જનો મનમાં લહે. ૬૪૦
 વ્યવહારને નિશ્ચયથી નિજ જન્મભૂમિ માતની,
 સેવા કરે શૂરા જનો પૂજા કરે નિજ માતની;
 નિજ જન્મભૂમિ દેશમાં શીખડાવવા ગુણે ધણા,
 જાણેજ સ્વર્થી અવતરી બહુ કાલથી ના કંઈ મણા. ૬૪૧
 શોભા જે તહારી કુદ્રતી તે વર્ણવી જાતી નથી,
 રસીયા રસોને જાણતા શુષ્કો ના જાણે ગુણ મથી.
 આત્માવિષે સાબરમતી સમતા સ્વભાવે વર્ણવી,
 બહુ સુજનગણુહંસોવડે સેવાય શીતલ નવનવી. ૬૪૨
 રાઓળ તખ્તસિંહણ દરબાર નામ જ શુભ ધર્મુ,
 પુરવર મનોહર માણસામાં કાવ્ય પૂરું શુભ કર્યું;
 આનન્દની મોંઝે રહી ગુણરાગદૃષ્ટિભૂરિએ,
 રચના કરી સ્ફુરણામળે શુભ બુદ્ધિસાગર સૂરિએ. ૬૪૩
 સંવત્ ઓગણીશ બહોતરે આશ્વિન પુન્યમ ખેશ,
 યોમાસું વિદ્યાપુરે પામો ઉદય હમેશ. ૬૪૪
 ॐ શાન્તિ. ૩॥

૧૫૫

“ સાબરમતી ”

કવ્વાલિ.

અરે સાબરમતી શાથી, વહે વાંકી જણાવી દે ?
 શિલા ને પર્વતો સંગે, લહી જડતા અરે શું ત્હેં ? ૧
 વહે નીચી ભલાઈથી, અહો વા પ્રેમીને મળવા;
 થતા જે નમ્ર નીચા તે, થતા ઉંચા ગુણો પામી. ૨
 નવા જલપૂરના ભેશે, જુવાની પામીને વેગે;
 જતી મળવા પ્રિયાબ્ધિને, મળી એક રૂપ થઈ જતી. ૩
 મળીને સ્વામિની સંગે, અરે ખારી બની જતી;
 યથા સંગત તથા રંગજ, જુવો જ્યાં ત્યાં બને એવું. ૪
 હણીને તેંડ મર્યાદા, ઘણા ક્ષેત્રો અરે બાળે;
 જુવાનીમાં દિવાની થઈ, કરે તે ના ઘટે તુજને. ૫
 સતાવે પંથીઓને તું, નહીં આરો ઉતરવા દે;
 ધરે છે તાણુ મદયોગે, બને પશ્ચાત્ બહુ ધીમી. ૬
 નહીં અહંકાર જગમાંહિ, કદાપિ છાજતો કોનો;
 ઉનાળામાં દશા તહારી, અરે દેખી દયા આવે. ૭
 અહો દહાડા સદા સરખા, નથી જતા અરે કોના;

૧૫૬

કરીને સંગ દરિયાનો, નહીં જાણ્યું અરે એ શું. ૮
 સદા જલદાન કરનારી, સદા મળતાપ હરનારી.
 જીવન તું પ્રાણીઓનું છે, ગણાતી તીર્થ તેથી તું. ૯
 યદા તવ ઉપરે વર્ષા, કરે છે મેઘ ત્યારે તું;
 ધરે છે જૂઝ પરપોટા, ખને છે સીન^૧ તવ જુદા. ૧૦
 અરે સાબરમતી ત્હાડું, સદા શૂરું વહે પાણી;
 કરી જલપાન થઈ શૂરા, જનો તવ દેશમાં રહેતા. ૧૧
 ઘણાં કોતર ઘણાં આંધાં, ધરા ખાડા ઘણા ધરતી;
 વડાઓની વડી પોલો, થતી એ સિદ્ધ આંધાંથી. ૧૨
 ઉખેડી નાંખતી વૃક્ષો, તવાશ્રિતની ગતિ એવી;
 ઉપાલંભ એથકી તુજને, ઘટે છે યોગ્ય સમજ લે. ૧૩
 કર્યું ત્હાડું શરણુ જેણુ, કરે છે હાનિ તેને તું.
 નથી ઘટતું તને શૂરી, સુધારી ભૂલ લે ત્હારી. ૧૪
 ગુણો ત્હારા વિષે ઝાઝા, સદા પરમાર્થ ધરનારી;
 બુદ્ધચન્દ્રિ જન્મભૂમિમાં, સદા ંહેતી રહે જલથી. ૧૫
 પૈથાપુર-સં. ૧૯૭૧.

૧ દશ્ય આકાર.

૧૫૭

સાબરમતીમાંથી ગ્રાહ્યશિક્ષણ.

કવ્યાલિ.

- શિખાવે સ્વપ્રવૃત્તિથી, અહો સાબરમતી શિક્ષા;
 ગુણાનુરાગદૃષ્ટિએ, પ્રવૃત્તિથી ગુણો ગ્રહવા. ૧૬
- સદા વહેતી શિખાવે છે, વહ્યા કરવું પ્રગતિપન્થે;
 વહે ના જલ થતું મેલું, દશા ભારતતણી જેવી. ૧૭
- મહાબ્ધિને મળે દોડી, મનુષ્યોએ તથા દોડી;
 અનન્તાનન્દમાં મળવું, વિવેકે પ્રેમભક્તિએ. ૧૮
- જવું જ્યાં હોય ત્યાં તહારે, કરે છે માર્ગ તે ખૂલ્લો;
 કરે નિજ માર્ગને ખુલ્લો, મનુષ્યો સ્વાત્મલાંબી થૈ. ૧૯
- થતી મૂળથી પછી મોટી, તથા સ્વાત્મોન્નતિ કરવા;
 થવું મોટું મનુષ્યોએ, ગ્રહી વિદ્યાકળાઓને. ૨૦
- કરે છે સ્નાન તેનો તું, હરે છે મેલને તાપ જ;
 મનુષ્યોએ ત્રિવિધ તાપો, તથા પરના સદા હરવા. ૨૧
- સહિ છે મૂત્રને વિષ્ણુ, મનુષ્યોએ તથા સહવું;
 કર્યું ખૂઝું મનુષ્યોએ, ઘણા અપકારને નિન્દા. ૨૨
- મરેલાને નહીં રાખે, તથા નિર્ભવ વિચારોને;

૧૫૮

- તથા દોષો બહિર્ કરવા, મનુષ્યોએ સદા મનથી. ૨૩
 સદા તું બહેણુના પંથો, બદલતી રૂહે પડી પન્થે;
 તથા બદલી પ્રવૃત્તિને, મનુષ્યોએ વહ્યા કરવું. ૨૪
 ગમે તે વાપરે પીવો, સમર્પણ સર્વને નિજનું,
 તથા સ્વાર્પણ મનુષ્યોએ, કરીને વિશ્વમાં વહેવું. ૨૫
 શિખાવે વક્ર થઈ જગને, સદા આગળ વહ્યા કરવા;
 મળે ના માર્ગ ત્યાં વાંકા, બનીને માર્ગ કરવાનો. ૨૬
 મજ્યું જે મેઘનું પાણી, વહી ઝટ અખિધને આપે;
 મનુષ્યોએ તથા સ્વાર્પણ, કરીને વિશ્વમાં વહેવું. ૨૭
 બને છે પુષ્ટ વર્ષામાં, થતી કૃશ ચૈત્ર વૈશાખે;
 તથા ચઠતી અને પડતી, વિચારી માન ના કરવું. ૨૮
 નમી નીચી પ્રિયાખિધને, વહી ઝટ ભય મળવાને;
 મનુષ્યોએ નમી નીચા, મહન્તોની જવું પાસે. ૨૯
 અહો તું પાણીના જોરે, વહે છે પૃથ્વીને ખોદી;
 તથા નિજ પાણીથી વેગે, મનુષ્યોએ વહ્યા કરવું. ૩૦
 બને છે તીર્થ સહુ આપી, કરી સ્વાર્પણ મનુષ્યોએ;
 બનીને તીર્થ દાનાદિ-પ્રવૃત્તિથી વહ્યા કરવું. ૩૧

૧૫૯

થઈ પરગટ ત્યજી જડતા, ખની ચંચલ વહ્યા કરતી;
 તથા જડતા ત્યજી જ્ઞાને, મનુષ્યે ઉન્નતિ કરવી. ૩૨
 ખજે ખાળી નહીં કોથી, ધરી સ્વાતંત્ર્યને વહેતી;
 મનુષ્યોએ સ્વાતંત્રાઈ, ધરી પ્રગતિ કર્યા કરવી. ૩૩
 વિચારે આત્મમાં પ્રગટયા, ખરેખર આત્મસ્વાતંત્ર્યે;
 પ્રકાશી વાણીથી જગમાં, સદા ધરવા જ કરણીમાં ૩૪
 કદી ખહીવું નહીં કોથી, ખરા આત્માવિષે પ્રગટયા.
 વિચારે તે જણાવીને, ખરી સ્વાતંત્રતા ધરવી. ૩૫
 ખરી આત્મોન્નતિ એથી, ખરી ધર્મોન્નતિ એથી;
 ખરી દેશોન્નતિ એથી, ખરી વિશ્વોન્નતિ એથી. ૩૬
 વિચારેને જ વાણીમાં, ખરું સ્વાતંત્ર્ય ધરવાથી;
 થતી પરતંત્રતા ફરે, ખરા સુખની થતી પ્રાપ્તિ. ૩૭
 અહા તવ વાણીમાં શૈાર્ય, અને નિર્મલપણું સોહે;
 તથા નિજ વાણીથી માનવ, કરી કાર્યો સદા શોભે. ૩૮
 ધરીને ચિત્ત નિર્મળતા, મનુષ્યો શોભતા જગમાં;
 મદ્દીન મનડું ખની ગંદું, ધરીને દોષ, ગંધાતું. ૩૯
 ઉનાળામાં સૂકાતી જ્યાં, અહો ત્યાં ખોદતાં ખાડો;
 મઝાનું મિષ્ટ જળ આપી, તૃષા ટાળે મનુષ્યોની. ૪૦

૧૬૦

- મનુષ્યોએ તથા દાને, પ્રવૃત્તિ નિત્ય આચરવી.
 અરે નિર્ધનદશા પામી, થવું દાની યથાશકતે. ૪૧
- તરંગોથી વહા કરતી, તથા સમન્નુ મનુષ્યોએ;
 સદા આત્મોન્નતિકારક, વિચારોથી પ્રગતિ કરવી. ૪૨
- યથા ધરતી ધરા ઉંડા, તથા ઉત્તમ મનુષ્યોએ;
 ધરી ગંભીરતા ઉંડી, સદા શોભાવવું મનને. ૪૩
- ધરે વારીપ્રદા આંધાં, ગ્રહે છે ખૂબ નિર્ઝરણાં;
 મનુષ્યોએ ધરી ધીરજ, સ્થિરપ્રજ્ઞા તથા ગ્રહવી. ૪૪
- ધરે એ તીર મર્યાદા, તથા શીલની મનુષ્યોએ;
 ધરી મર્યાદને રહેવું, પ્રવાહો સત્યના ધરવા. ૪૫
- સરિત્ આત્મા સદા સંયમ, ખરૂં પાણી ભરેલું બહુ;
 દયાની ઉર્મિયો આઝી, હૃદય પ્રગટાવવી પ્રેમે. ૪૬
- પ્રવર્ષે મેઘધારાએ, તદા શોભા ધરે સારી;
 મનુષ્યોએ સદુપદેશે, હૃદયપુષ્ટિ કર્યા કરવી. ૪૭
- ગ્રહીને મેઘનું પાણી, કરે છે દાન જીવોને;
 ગ્રહીને સર્વ પાસેથી, મનુષ્યોએ તથા દેવું; ૪૮
- યથા લેવું તથા દેવું, જરા સંકોચ ના કરવો;
 અદા નિજ ક્ષર્જને કરવી, સદા ભાવે મનુષ્યોએ. ૪૯

૧૬૧

ધરે છે શીત વાયુને, હવા અંગે કરે શાન્તિ;
 તથા સમતા મનુષ્યોએ, ધરીને શાન્તિ જગ દેવી. ૫૦
 ધરે બે તીર પર વૃક્ષો, લલો આશ્રય મનુષ્યોનો,
 તથા આશ્રમ મુસાફરના, મનુષ્યોએ લલા કરવા. ૫૧
 સુહાતાં તીર પર દેવળ, અતીતોના મઠો ભારી;
 તથા પરમાર્થવૃત્તિયો, અને સંન્યસ્તવૃત્તિથી. ૫૨
 મનુષ્યોએ સદા રહેવું, સમાધિ ધ્યાનને ધારી,
 રૂપાતીત જ સદા રહેવું, અનન્તાનન્દની મોંઝે. ૫૩
 કરી ચેતન નદીરૂપે, અસંખ્યાતપ્રદેશોમાં,
 સદા આનન્દમાં રહેવું, પરાત્માસાગરે લળવું. ૫૪
 ફરે સાબરતીરે યોગી, તથા આત્માનદી તીરે,
 મનુષ્યોએ કમણુ કરવું, ગુણોએ બહુ ધરી પુષ્ટિ. ૫૫
 ગુફાઓ બહુ નદી તીરે, ગુફાઓ ચિત્ત સ્થિરતાની,
 કરી પરમાત્મમસ્તીમાં, સદા રહેવું મનુષ્યોએ. ૫૬
 ગુણો ગ્રહવા ત્યજી દોષો, નિબ્લત્માની કરી શુદ્ધિ,
 પરાત્માપદ અર્જું ગ્રહવું, શિખામણુ ચિત્તમાં ધરવી. ૫૭
 શુરી સાબર નદી તીરે, રહી પેથાપુરે ભાવે,
 બુદ્ધચન્દ્રિય દ્રવ્યને ભાવે, ખરી આત્મોન્નતિ કરવી. ૫૮
 સં. ૧૯૭૧-પેથાપુર ચોમાસું.

साभरभती गुणु शलकुषु कलवुनु

-शुद्धलडतुक-

डतु.	दीदी.	अशुद्ध.	शुद्ध.
१	ॢ	रहीने	रहेती
२	१	थधने	थैने
२	२	थधने	थैने
२	ॡ	नलधै	मध्ये
३	१ॡ	लधने	लैने
१ॡ	ॣ	कैरु	कै
१ॢ	१ॣ	दडुडुडुडु:	दडुडुडुडुडु:
१ॣ	१	गतीडुडुडुडुडु	डुडुडुडुडुडु
१ॣ	ॢ	करीने	करीन
२०	ॣ	नलन	नलन
२०	१ॣ	कृतीडुडु	कृतीडुडु
२२	ॣ	कैडु	कैडु
२२	१०	डुडुडुडुडु	डुडुडुडुडु
२२	१ॣ	डुडुडुडुडु	डुडुडुडुडु
२२	१ॣ	डुडुडुडुडु	डुडुडुडुडु
२३	१०		

૧૬૩

૨૩	૯	તલાવો	તલાવ
૨૩	૯	નહેરો	નહેર
૨૪	૧૧	ત્રણે	ત્રણે
૨૪	૧૧	એક	હા !
૨૬	૮	ગુણુબળે	સદ્ગુણુબળે
૨૯	૮	એ	જ
૨૯	૧૨	છીંપાએ ભડીએ	છીંપાજનો ભડી
૩૧	૮	ઉપચહો	ઉપચહોજ
૩૧	૧૩	બળ છે બહુ	બળ બહુ
૩૨	૧	અશક્ય	અપ્રાપ્ય
૩૪	૧૧	પાણીજ	પાણી
૩૫	૧૨	એ અનન્ત	આનન્ત્ય
૩૯	૧૧	સધગાં	સર્વે
૪૧	૧૨	ગડગડી	ગડગડી
૪૭	૫	ધણુએક	ધણુએ
૪૮	૩	યોદ્ધાએ	યોદ્ધાજ
૪૮	૪	થયા એ ક્યાં સમાધ ગયા	} થયા ને એ સમાધ ક્યાં ગયા ?
૪૭	૧૦	કરવામાં	
૪૮	૩	યોદ્ધાએ	યોદ્ધાજ

૧૬૪

૫૨	૧	ભરમાઓ ક્યાં	ભરમાય છે.
૫૨	૩	કાંઈ	કઈ
૫૨	૭	મહા	મહ
૫૩	૧૭	મહાધર્મ	સહ
૫૫	૧૬	મહા પૂર	અતિ પૂર
૫૬	૧૫	મહા	શ્રી
૫૬	૧૭	”	”
૫૭	૧૫	વીર્ય	વીર્યજ
૬૨	૧૧	અહંકારતા	અભિમાનતા
૬૮	૭	ધારેલા	લક્ષીને
૬૮	૧૦	એક	નિજ
૬૮	૧૭	પર્યંત	સૂઝી
૮૧	૨	મોટાઓની	મોટા તણી
૮૨	૧	કરજ	કરજ
૮૪	૩	સંબંધથી	સ્વભાવથી
૯૦	૧	એક	ધટ
૯૨	૧૬	અહંકાર	અભિમાન
૯૩	૧૩	અહંકારતા	અભિમાનતા
૯૫	૯	શોભાવે	શોભાય
૯૫	૧૦	શોભાવે	શોભાય
૯૬	૬	તે	જ

૧૬૫

૯૬	૮	જન્મ પૃથ્વી	જન્મ પૃથિવી
૯૭	૧૭	ન	જ
૯૯	૪	બ્રાહ્મણાદિક	બ્રાહ્મણાદિક
૧૦૦	૨	એક કાળમાં	એકજ ક્ષણે
૧૦૩	૧૧	માનેજે	માનેજ
૧૦૭	૨	પર્યંત	સુધી
૧૦૭	૧૧	સહેલ	રહેલ
૧૦૭	૧૨	પહેલ	પહેલ
૧૧૦	૭	ભીંજઓ	ભીંજવ
૧૧૨	૧૩	એકન્દ્રિયાથી	એકેન્દ્રિયાદિકથી
૧૧૪	૮	અભેદ મેળે	અનભેદ મેળે
૧૨૦	૯	એક	ઇક
૧૨૦	૯	દેખો	દેખે
૧૨૫	૧૬	થયો	થયાં
૧૨૬	૫	રહેતા	રહેતાં
૧૨૬	૬	હલીબતાં	હલીબતા
૧૨૬	૧૪	વણુ ઉદ્ધમ	ઉદ્ધમ
૧૩૭	૧૧	નહાનાઓ	નહાનાજ
૧૪૬	૧૪	જેઓએ	જેણેજ
૧૫૪	૮	ના	ન

શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાનપ્રસારક મંડળ.

(સ્થાપન-જ્ઞાનપંચમી-વીર સંવત ૨૪૩૫.)

જો તમારે તત્વજ્ઞાનના ઉત્તમ સિદ્ધાંતો, સરલ અને પ્રીય શૈલીમાં સમજવા હોય અને પોતાનું હૃદય નિર્મળ બનાવવું હોય, તો મંડળ તરફથી પ્રગટ થયેલ:—

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળા અવશ્ય વાંચો.

મજકુર ગ્રન્થમાળામાં નીચલા ગ્રન્થો પ્રકટ થયેલ છે, જે વાંચી, મનન કરી, તમારા આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચઢાવો. ઉત્તમ ગ્રન્થો એજ અપૂર્વ સતસંગ છે. ખચીત આ ગ્રન્થોના મનનથી ઘણું જાણવા અને મેળવવા પામશો—ગુરૂશ્રીની લેખનશૈલી—માધ્યસ્થદષ્ટિવાલી હોવાથી, દરેક ધર્માવલંબીઓ તેને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે. દરેક ગ્રન્થોમાં અધ્યાત્મજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન સંબંધી વિવેચન છે.

વૈરાગ્ય, ઉપદેશક, અને ઝોધક, પદો-ભજનો—તે તે વિષયમાં લિખતા કરી નાખે છે. દરેક પદોનો સાર વિચારણીય છે અનેકાન્ત દષ્ટિથી, હૃદયની વિશાળતાપૂર્વક અને પ્રીય તથા પથ્યવાણીથી દરેક જણને ઉત્તમ બનાવી શકાય છે અને તે મુજબ આ ગ્રન્થો છે.

માત્ર વાંચકોના હિતાર્થે, ઉદાર ગૃહસ્થોની સહાય વડે, કોઈપણ ગ્રન્થપ્રકાશક મંડળ કરતાં—ઝોછામાં ઝોછી કીંમત રાખવાની ખહેલ આ મંડળેજ કરી છે—ઝોછી કીંમત છતાં છપાઈ—કામળ—અંધાઈ વગેરે કામ સુંદર થાય છે, તદુપિ-

૧૬૭

રાંત વધુ પ્રચારથે—પ્રભાવના, વિદ્યાર્થીઓને ધનામ અને ભેટ આપનાર માટે વધુ નકલો મંગાવનારને (શીલીકમાં હોય તો) યની શક્તી ઓછી ઈંમતે આપવામાં આવે છે.

જેઓને પ્રકટ થઇ ચુકેલા અને થવાના અન્યો પૈકી, કોઇપણ અન્યો પોતાના મુરખ્ખી કે સ્નેહી અને ઉપકારીઓના સ્મરણાર્થે, પ્રગટ કરવાને ઇચ્છા હોય તેમને તે મુજબ મંડળ સંગવડ કરી આપે છે.

પત્રવ્યવહાર—મુંબાઇ—ચંપાગલી. અવસ્થાપક—અધ્યા-
ત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ જોગ કરવો.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી અન્થમાળામાં પ્રગટ થયેલા અન્યો.

અંથાંક.

પૃષ્ઠ. રૂ.આ.પા.

૧. કલ્મજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો.	...	૨૦૦	૦-૮-૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાનમાળા...	...	૨૦૬	૦-૪-૦
૨. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૨ જો...	...	૩૪૬	૦-૮-૦
૩. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૩ જો...	...	૨૧૫	૦-૮-૦
૪. સમાધિ સતકમ્...	...	૩૪૦	૦-૮-૦
૫. અનુભવ પરિચયશી.	...	૨૪૮	૦-૮-૦
૬. આત્મપ્રદીપ.	...	૩૧૫	૦-૮-૦
૭. ભજનસંગ્રહ ભાગ ૪ થો...	...	૩૦૪	૦-૮-૦
૮. પરમાત્મદર્શન.	...	૪૩૨	૦-૧૨-૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ	...	૫૦૦	૦-૧૨-૦
૧૦. તરવર્ણિહું.	...	૨૩૦	૦-૪-૦

૧૬૮

૧૧. ગુણુનુરાગ. (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૨૪	૦-૧-૦
૧૨-૧૩. ભજનસંગ્રહ ભાગપમે તથાજ્ઞાનદિપીકા	૧૯૦	૦-૬-૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આવૃત્તિ ખીજી)	૬૪	૦-૧-૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજનસંગ્રહ. ...	૧૯૦	૦-૬-૦
૧૬. ગુરુબોધ. ...	૧૭૨	૦-૪-૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદિપીકા...	૧૨૪	૦-૬-૦
૧૮. ગહુંલીસંગ્રહ. ...	૧૧૨	૦-૩-૦
૧૯. શ્રાવક ધર્મસ્વરૂપ ભા. ૧ લો (આ. ત્રીજી)	૪૦	૦-૧-૦
૨૦. " ભા. ૨ જો (આ. ત્રીજી)	૪૦	૦-૧-૦
૨૧. ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો. ...	૨૦૮	૦ ૧૨-૦
૨૨. વચનામૃત. ...	૩૦૮	૦-૧૪-૦
૨૩. યોગદીપક. ...	૨૬૮	૦-૧૪-૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસિક રાસમાળા. ...	૪૦૮	૧-૦-૦
૨૫. આનન્દધન પદસંગ્રહ ભાવાર્થસહિત.	૮૦૮	૨-૦-૦
૨૬. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ ખીજી) ...	૧૩૨	૦-૩-૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો ...	૧૫૬	૦-૮-૦
૨૮. જૈનધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	૯૬	૦-૨-૦
૨૯. કુમારપાલ ચરિત્ર (હિંદી).	૨૮૭	૦-૬-૦
૩૦. ધી ૩૪ સુખસાગર ગુરુગીતા. ...	૩૦૦	૦-૪-૦
૩૧. પદ્મવ્ય વિચાર... ...	૨૪૦	૦-૪-૦
૩૨. વિજાપુર વૃતાંત. ...	૯૨	૦-૪-૦
૩૩. સાખરમતી ગુણુ શિક્ષણુ કાવ્ય. ...	૧૯૬	૦-૬-૦

